

Başlangıcından Bugüne

Türk Sinemasında İLK'ler

AGAHA ÖZGÜÇ

 kutuphaneci - eskikitaplarim.com

Başlangıcından Bugüne
TÜRK SİNEMASINDA İLKLER
Agâh Özgüç

YILMAZ YAYINLARI A. Ő.
(Cumhuriyet Cad. 18/6 Elmadağ, İstanbul)

Birinci Baskı: Aralık 1990

Türkiye'de yayın hakları Yılmaz Yayınları A.Ő.'ye ait olan bu kitap yayıncının yazılı izni olmaksızın, elektronik veya mekanik hiçbir surette çoğaltılamaz. Sadece eleştiri ve bilimsel çalışma amacıyla kaynak gösterilerek aktarılabilir.

Agâh Özgüç
Başlangıcından Bugüne
**TÜRK SİNEMASINDA
İLKLER**

**YILMAZ YAYINLARI:
GENEL KÜLTÜR/İLGİ DİZİSİ**

□

Kapak Düzeni: H. ZAFER

□

©Yayın Hakları (Copyright): Yılmaz Yayınları A.Ş.-Agâh Özgüç

□

Belge ve fotoğraflar Agâh Özgüç özel koleksiyonundan alınmıştır

**Teknik hazırlanması Yılmaz Yayınları A.Ş. Tesisleri'nde,
renk ayrımı Prima Grafik'te yapılan bu kitap,
Kuşak Ofset Matbaası'nda basılmış ve ciltlenmiştir.**

Sinemanın Türkiye'ye girişi 1896 yılında başlar.

Bir yıl önce, yani 22 Mart 1895'de Rannes Sokağı'ndaki (Paris) 44 numaralı binada "*İlk sinematografik gösteri*"yi düzenleyen Fransız *Auguste-Louis Lumière* kardeşlerin operatörleri, çekim çalışmalarını yapmak için çeşitli ülkelere yayılmışlardı. İşte bu operatörlerden *Alexandre Promio*, her türlü yenilikçi harekete büyük bir kuşkuyla bakılan Abdülhamit Türkiye'si'ne kamerasıyla, çok zor koşullar altında girebilmişti. Eğer, Fransız Büyükelçisi araya girmeseydi, belki de *Sultan Abdülhamit*, ülkedeki yabancılara "film çekme iznini" kesinlikle vermeyecekti.

İşte, baskılar dönemi yaşanan Abdülhamit Türkiye'si'nde operatör Promio, İstanbul ve İzmir dolaylarında kısa filmler çekti. Yurt dışından gelip Türkiye'de ilk kısa metrajlı film çekimini gerçekleştiren yabancılardan sonra Sultan Abdülhamit'in kızı *Ayşe Osmanoğlu* 'nun anılarına göre, yine yabancılar tarafından "*ilk film gösterisi*", Yıldız Sarayı'nda yapılmıştı. *Bertrand* adlı Fransız hokkabaz, sarayın koca salonuna bir perde kurarak padişaha ve saray halkına sinemayı tanıtmıştı.

Daha sonra da Romanya uyruklu bir Polonya Yahudisi olan *Sigmund Weinberg*, Türkiye'de halka açık ilk film gösterisini gerçekleştirecekti. Ve o günlerde Türkiye'de elektrik olmadığı için projeksiyon makinesi petrol lambalarıyla çalıştırılmıştı. Lambalardan çıkan ağır gaz kokuları meraklı izleyicileri rahatsız ettiği halde, bu "ilk gösteri", bir "sihirli icat" olarak büyük bir ilgiyle karşılanmıştı. Ne var ki, şaşkına dönen seyircilerin içinde bu yeniliğe karşı çıkıp, beyazperdede birbiri ardına yürüyen canlı resimleri seyretmeyi "*günah*" sayanlar da vardı(1). *Metin And* 'ın bir araştırmasına göre, bu gösteri sırasında trenin gara girdiği bir sahnede trenin üzerine geldiğini sanan bir kadın seyirci korkuyla salondan kaçmıştı.

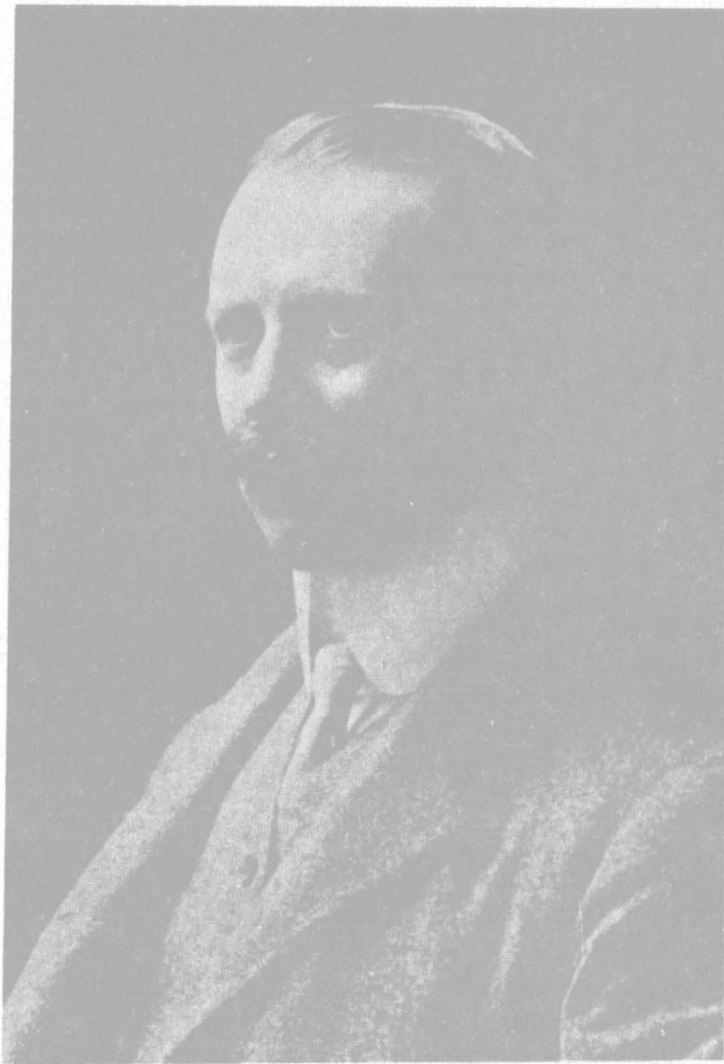
1896 ya da 1897 yıllarındaki bu halka açık gösterinin düzenlendiği yer, Galatasaray (Beyoğlu) karşısına düşen Hammalbaşı sokaktaki Avrupa Pasajı'nın 7 numaralı yeriydi. Sinema tarihlerine Sponek Birahanesi adıyla geçen bu salonda böylece "halka açık ilk gösteri" gerçekleşmiş oldu. Bu gösterinin Türkçe, Fransızca, Rumca ve Ermenice basılan ilanında şunlar yazar:

"Beyoğlu Galatasaray karşısında Sponeck Salonu'nda İstanbul'da birinci defa olarak Paris ve bütün Avrupa'nın mazhan takdiri olmuş olan canlı fotoğraf lübiyatı her akşam icra olunur."(2)

Bir süre sonra bu gösteriler Şehzadebaşı Feyziye kıraathanesi ile *Tepebaşı* ve *Odeon* tiyatrolarında devam edip İstanbul'un çeşitli yerlerine yayıldıysa da, ülkemizde yerleşik ilk sinema salonunununu açan (1908) yine *Sigmund Weinberg*'di. Salon, Tepebaşı'nda, yıkılan eski Şehir Tiyatrolarının komedi bölümünde, şimdi Tepebaşı Sergi Sarayı'nın bulunduğu yerdedi. Fransız *Pethè Film* Kumpanyası'nın ülkemizdeki temsilcisi olan *Weinberg*, aynı zamanda Gramofon'u Türkiye'ye getiren ilk yabancıydı.

(1) Bkz.: Nijat Özön; Türk Sinema Tarihi (Ercüment Ekrem Talu'nun hatıraları), sh.21/23, Artist yayınları 1962.

(2) Bkz. Mustafa Gölmüşen, Türk Sinema Tarihi, sh. 21, 1989.

Türkiye'de ilk film çeken yabancılardan Polonyalı Sigmund Weinberg.

Pathè adıyla kurulan bu sinemayı (Cinèma-Thèatre) daha sonra Pera'da (Beyoğlu ve Taksim civarında) halka açılan *Cinè-Oriental*, *Cinè-Palance* ve *Cinè-Palace* ve *Cinè-Magic* gibi belli başlı sinema salonları izledi.

Türklerin sinema işletmeciliğine el atmaları ise, daha sonraki yıllarda oluşmuştur. Örneğin, I. Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre önce (19 Mart 1914) Şehzadebaşı'nda açılan "*Milli Sinema*", ülkede Türk işadamlarının devreye soktuğu "*ilk sinema salonu*"dur. Ve sahipleri de *Cevat Boyer* ile *Murat Bey* adlı iki ortak. Bilindiği gibi bir süre sonra devreye *Şakir* ve *Kemal Seden* kardeşler girerek, dönemin ünlü lokantacısı *Ali Efendi* ve *Fuat Uzkınay*'la birlikte, Sirkeci'de "*Ali Efendi Sineması*"nı açacaklardır.

Ve Sinema Doğuyor

Ülkemizde yabancı uyruklu bazı kişilerin sinema salonu çalıştırıp, işletmecilik yaptıkları yıllarda, sinemaya tutkun, ama amatörce duygular taşıyan bir genç vardı: *Fuat Uzkınay*... Şimdiki adı İstanbul Lisesi olan eski İstanbul Sultanisi'nde dahiliye memurluğu yapıyordu. İşte bu genç memur, sinemayla ilgilendiği sıralar *Sigmund Weinberg*'le tanıştı ve ondan projeksiyon aygıtının nasıl çalıştırılması gerektiğini kısa sürede öğrendi. Ustası *Weinberg*'den öğrendikleriyle harekete geçmek, birşeyler yapmak istiyordu. Sonunda bu fırsatı yakaladı. İstanbul Sultanisi'nin Müdürü *Ebulmuhsin Kemal Bey*'e, okulda öğrencilere film gösterileri yapmayı önerdi. Böylece sinema gösterileri ilk kez okula da girmiş oluyordu.

14 Kasım 1914 ise, Türk sineması için bir "doğum tarihi"dir.

Ve bu "*resmi tarih*"in hikâyesi şöyle gelişir:

1914, Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıldır. 2 Ağustos'da ülkemizde seferberlik ilan edilmiş, 11 Kasım'da da resmen savaşa girilmişti. Üç gün sonra, yani 14

بک اورغنیہ غلط سرائی قاری سے اسپرینک سالرنہ
استانبولہ بریحی دضہ اولہرق پارس وبتون اورویک مظهر تقدیری
اولس اولان جانلی فلوغراف لسانی مراختم اجرا اولنور .

SALLE SPONECK

Vis-à-vis de Galata Serai,

PREMIER ÉTAGE

PHOTOGRAPHIE VIVANTE

PROJECTIONS ANIMÉES

DE

GRANDEUR NATURELLE

**Spectacle merveilleux et saisissant,
qui a fait courir tout Paris.**

Visible pour la première fois à Constantinople

REPRESENTATION TOUS LES SOIRS

à 7 1/2, 9 1/2, 11 1/2 et 9 1/2.

Dimanches et Vendredis, matinées

Türkiye'de ilk film gösterisinin ilanı.

Kasım Cumartesi günü, "*cihad-ı ekber*" ilan ediliyordu. İşte o gün, 1876-77 yıllarında eskilerin "*93 Harbi*" dedikleri Osmanlı-Rus savaşı sırasında Rusların Ayastefanos'ta (Yeşilköy) "*zafer anıtı*" olarak diktikleri kule yıkılacak ve yıkım olayı da filme alınacaktı. Anlaşma sonucu davet edilen *Sacha-Messter Gesselchaft* adlı yabancı bir şirketin teknisyenleri, yıkımı görüntülemek için Viyana'dan Yeşilköy meydanına geldiklerinde büyük bir kalabalıkla karşılaşmışlardı. Yeşilköy'de toplanan halk bu olayı yabancıların değil, bir Türk'ün filme çekmesini istiyorlardı. Ne var ki, o anda dinamitle havaya uçurulacak anıtın yıkılışını görüntüleyecek bir Türk yoktu. Fuat Uzkınay ise, birkaç gün önce askere alınmıştı. Kaldı ki Uzkınay, henüz çekim aygıtı olan kamerayı çalıştırmasını bilmiyordu. O, sadece *Weinberg*'ten öğrendiği kadarıyla film gösterimi için projeksiyon aygıtından anlıyordu. Ne garip bir olaydı ki, yedek subaylığını yapan Fuat Uzkınay, hemen orada yabancı teknisyenlerden, alıcının nasıl kullanılacağını ayaküstü öğrenmiş ve kısa bir süre içinde beklenen "mucize"yi gerçekleştirmişti. İşte Ruslar karşısında yenilgiye uğrayan Osmanlı İmparatorluğu'nun acı anısını taşıyan bu anıtın yıkılışı sonucu, Fuat Uzkınay'ın çektiği 150 metrelik "*Ayastefanos'taki Rus Abidesinin Yıkılışı*" adlı belgeselle bir tarih doğuyordu.

Ne var ki, "ilk Türk sinemacısı" Uzkınay'ın çektiği bu "tarihi belge"den bugün bir tek parça bile yok. Ve filmi görebilme mutluluğuna erişen bir "*tanık*" da yoktu... Yazar *Onat Kutlar*, bir yazısında, bu konuda kendi öz malına ve tarihine sahip çıkmayan toplumunun acı gerçeğini şöyle dile getirmektedir:

"1966'da bu filmin kopyasını, Ordu Foto Film Merkezi'nin arşivinde günlerce aradık, bulamadık. Birkaç yıl sonra, Merkez'den filmin bulunduğu bildirildi. Gerçekten de üzerinde "Ayastefanos" yazılı bir kutu bulunmuştu. Ancak kutunun içinden bambaşka bir film çıktı."

Şakir ve Kemal Seden kardeşlerin amcaları lokantacı Ali Efendi.

Hanımlara Özel Matineler

1909 yıllarında tiyatrolara olduğu gibi, sinema salonlarına da erkeklerle kadınların gitmeleri, bir arada film izlemeleri yasaktı. *Metin And*, o yıllarla ilgili olarak İzmir'de geçen ilginç bir olayı anlatır:

"İttihat ve Terakki Fırkası'nın düzenlediği gösteriye

kadınların da erkeklerle birlikte gelmeleri istenmiş. Fırka bunu kabul etmiştir. Ancak bu haber üstüne yobazlar ayaklanmış ve ellerinde bıçaklarla tiyatroyu kuşatarak, "Tiyatroya girecek kadınları bıçaklayacaklarını" söylemişlerdir. Böylece, kadınların o gösteriye gelmelerine engel olunmuştur."(3)

Türkiye'de sinema işletmeciliği ve sinema salonlarının serüveni 1908'de başlayıp, 1914 yılında Beyoğlu civarında yaygınlaşırken, haftanın belli günlerinde yalnızca kadınlara film gösterilmeye başlandı. Kadınlar için "özel matine"ler, ilk kez *Haçaduryan* adlı bir Ermeni vatandaşının Pangaltı'da açtığı sinemada düzenlendi. Bu arada da bazı sinemalarda "haremlik ve selamlık" usulüyle; yani, kadınlar bir yanda erkek seyirciler bir yanda oturup filmi izliyorlardı. Bir tahta perdeyle kadın ve erkek seyircileri ayıran bu sistemi İstanbul'da ilk deneyen Ayasofya Müzesi'nin karşısındaki, şimdi oto galerisi olan *Alemdar Sineması*'ydi.

Peki, ülkemizde kadınlarla erkeler, birlikte bir filmi ilk kez nerede ve nasıl izlediler? Bu sorunun yanıtını yaşayan en eski sinemacı, 1895 doğumlu *Cemil Filmer*'in bir anısından aktaralım:

"Ankara Sineması İzmir'in İki Çeşmelik yokuşu başında idi. Atatürk sinemaya geldiğinde, yokuş hınca hınç doluydu. Atatürk'e coşkun gösteri yapıyorlardı. Kadın-erkek, Gazi'yi görmek için birbirini iteliyor, gözyaşları, alkışlar, haykırmalar birbirine karşıyordu. Gazi, locaya oturduğunda eğilerek alt salondaki seyircilere baktı. Hepsi erkekti. Döndü ve:

- Niçin aralarında kadın yok?, dedi.

Ben:

-Paşam, sadece salı günleri yalnız kadınlara bir matine yapıyoruz, dedim. Başka gün yasak..."

Bunu duyunca yaverine:

(3) Bkz.: Mevânî And; Meşrutiyet Tiyatrosu Seyircisi, Hisar, Şubat 1967

Fuat Uzkınay 1918'de yedeksubay üniformasıyla.

- Muzaffer, aşıya in ve dışardaki kadınları içeri al, dedi. Bir süre sonra sinemanın içi tıka basa kadın oldu. Türkiye'de ilk olarak Ankara Sineması'nda kadınlarla erkekler ve Atatürk bir arada film seyrettiler. Kadınlar kendisine dönmüş ve çılgınca alkışlamaya başlamışlardı, öyle ki bir türlü filme başlayamıyordum. Sonunda "Şarlo İdama Mahkûm" adlı komedi ile gösteriye başladık." (4)

Konulu İlk Uzun Metrajlı Film

Eldeki belgelere göre, Türkiye'de kısa filmler çeken *Alexandre Promio*'dan sonra aktüalite (belge) filmleri yöneten ilk yabancı sinemacı *Sigmund Weinberg*'ti. Ve 1916 yıllarında çekilen "ilk konulu uzun metrajlı film" "*Himmet Ağa'nın İzdivacı*"nın yönetmeni de gene Weinberg'di.

O yıllarda, İstanbul tiyatrolarında, halkın çok tuttuğu popüler bir komediden uyarlanan bu filmin oyuncularını, *Arşak Benliyan Opereti*'nin sanatçılarıydı. Fakat savaş ne-

Sedat
Simavi
1917'de.

(4) Bkz: Cemil Filmer; Hatıralar, sh. 121/127, 1984

deniyle oyuncular silah altına alındı ve film yarıda kaldı. "Himmet Ağa'nın İzdivacı", ancak iki yıl sonra 1918'de Fumat Uzkınay tarafından tamamlanıyordu. Söz konusu yapım, "*çekimine ilk başlanan, konulu ilk Türk filmi*" olmasına karşılık, "*halk önüne çıkan ilk Türk filmi*" değildi.

1917 yıllarında *Sedat Simavi* (Hürriyet Gazetesi sahibi Erol ve Günaydın Gazetesi eski sahibi Haldun Simavi'nin babaları) yirmi yaşlarında aydın bir delikanlıydı. Aynı zamanda "*Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*"nin genç üyelerindendi. Sonradan ünlü bir gazeteci olup, "*7 Gün*" adlı basın müessesesini kuran Sedat Simavi'nin, demeğin müdürü *Dr. Hikmet Hamdi Bey*'le sıcak ilişkileri vardı. Bu nedenle uzun metrajlı filmler yapılmasını önerdi. Gerçekten bu bir fırsattı. Çünkü savaş nedeniyle uzun bir süreden beri yabancı kaynaklı filmler yurda gelmiyordu.

Dernek Yönetim Kurulu, genç Sedat Simavi'nin bu önerisini olumlu karşılayınca, Divanyolu'ndaki (Çemberlitaş) şimdiki Sağlık Müzesi'nin bulunduğu yerde "*ilk film stüdyoları*"ndan biri kuruldu. Böylece Sedat Simavi'nin, *Mehmet Rauf*'un dört perdelik oyunundan sinemaya uyarladığı "*Pençe*" filmi "*halk önüne çıkan ilk Türk filmi*" oluyordu. 1917 yılında çevrilen "*Pençe*"nin sessiz ilk gösterimi aynı yıl, Beyoğlu'ndaki Fransız Tiyatrosu'nda yapıldı.

Cinsel Konulu İlk Filme Tepkiler

"Pençe"nin bu tarihsel serüven içinde bir başka özelliği, "*ilk cinsel konulu film*" olmasıydı. Oynadığı günlerde, çeşitli tepkilerle karşılaşan bu yapım, birbirine karşıt iki görüş açısı ortaya çıkarmıştı. Bir eleştiriye göre "*Pençe*", "cüretkâr sayılacak açık saçık sahnelerle doluydu". Yani "*müstehcen*" bir filmi.

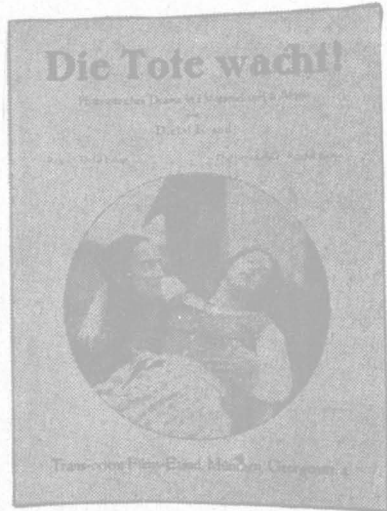
Muhsin Ertuğrul, 13 sayılı 16 Kânunisanı (Ocak) 1335 (1919) tarihli "*Temaşa*" dergisinde yayınlanan filmle ilgili bir makalesinde: "Memleketimizde yalnız sanayi-i nefise müntesiplerini (güzel sanatlarla uğraşanları) değil, her

Türkü utandırmıştı" derken, *Nurullah Tilgen'e* göre, "Pençe", çok beğenilmişti. Sedat Simavi'nin bu filmi de, birçok yapım gibi, yıllar önce kopyaları kaybolduğundan, hangi görüş açısının gerçeğe yakın olduğu kesin biçimde belli değildi...

Türk sinemasına cinsiyet olgusunu getiren bir "*ilk film*" olarak da tarihe geçen "Pençe'de, birbirine paralel iki hikâyeye izleriz. Birincisi, genç bir şair olan Pertev'in öyküsüdür. Pertev, Leman adlı bir kadınla ilişki kurar. Leman, aşırı ihtiraslı, doyumsuz bir kadındır. Pertev, Leman'ın önüne gelen her erkekle yattığını öğrenince deliye döner, ruh sağlığı bozulur. İkinci öyküde ise Vasfi adlı genç, Feride adlı evli bir kadınla sevişmektedir. *Vasfi*, bu kadına olan tutkusu nedeniyle karısını ve çocuğunu evden kovmuştur. Bu ara *Feride*'nin kocası Cebir, âşıkları suçüstü yakalar, tabancasıyla Vasfi'yi yaralar, Feride de korkuyla çırılçıplak sokağa fırlar.

Yurtdışındaki İlkler

Çağdaş Türk Tiyatrosu'nun öncüsü olarak tarihe geçen Muhsin Ertuğrul, aynı zamanda yurt dışında sinema oyunculuğu yapan "*İlk Türk*"tür. Tiyatro sanatına karşı gönlünde büyük ateşler yanan Ertuğrul, tiyatro yaşamını daha iyi tanıyıp inceleyebilmek için 1915'li yıllarda gittiği

İlk yurt dışı film: 'Koruyan Ölü'

Berlin'de, küçük küçük rollerden başlayarak sinema oyunculuğu da yapacaktır. Bir yanda geçimini sağlamak için verdiği savaş, bir yanda ise tiyatro sevgisi uğruna verdiği savaş sonucu Alman yönetmen *Emil Albes*'le tanışacak ve bir komedi filminde ilk kez rol alacaktır. Gene Emil Albes'in "*Das Licht In der Nacht* (Karanlıkta Işık)" adlı filminde o dönemin ünlü yıldızlarından biri olan *Magda Magdalena* ile birlikte oynar. Ertuğrul'un Almanya macerası, daha sonraki yıllarda yönetmenliğe kadar uzanır. Örneğin, Almanya'daki arkadaşı *Nabi Zeki Ekemen*'le "*Sambul-Film G.m.b.H* - (İstanbul Film)" adlı bir şirket kurup yönetmenliğini yaptığı ve başrolünü oynadığı "*Samson sein eigene Mörder* - (Samson, Kendi Kendinin Katili)" aynı zamanda yönetmenliğini yaptığı "*ilk film*"dir. Filmin başrolündeki kadın oyuncu da Berlin Devlet Tiyatrosu müdürü *Ludwig Barnay*'ın kızı *Margit Barnay*'dır. Muhsin Ertuğrul, yurtdışında oyuncu olarak film çeviren "*ilk Türk sanatçısı*"dır, ama "*ilk yönetmen*" değildir. Çünkü Ertuğrul'dan iki yıl önce, yani 1917 yıllarında Sadrazam Esad Paşa'nın oğlu *Celal Esat Arseven*, yurtdışında "*İlk Türk filmi*"ni çekmiştir. *Necmettin Molla*'nın Almanya'da *Transorient* adıyla kurduğu film şirketine çekilen "*Die Tote Wacht* - (Koruyan Ölü)", bir *Faust* uyarlamasıdır. Ve Alman asıllı oyuncuların yanı sıra, daha sonra Güzel Sanatlar Akademisi Müdürü olarak göreve getirilen *Nejat Siner* de bu filmde başrolü paylaştı. İki haftalık bir süreyle kiralanan Münih stüdyosunda çekimi yapılan film, ülkemiz sinemalarında oynadı mı? Ya da filmin akibeti ne oldu? *Baha Gelenbevi*, bu konuda şöyle yazar:

"Çevrilmesi biten film montaj safhasına gelince bazı küçük aksaklıklar meydana çıkıyor. Bu kadar kusur kadı kızında da bulunur. Faust'un melon şapka ile gelip, hasır şapka ile gitmesi vesaire... Film, işletilmeye hazır olunca harpte sona ererek, Amerikan filmleri Almanya'yı istila ediyor, bizim iki silahşör de eserlerini maliyet fiyatına satıp Türkiye'ye dönmeğe mecbur kalyorlar."

Türk sinemasında ilk vamp kadını: Madam Kalitea

Madam Kalitea Mürebbiye filminde.

1920'li Yılların İlk Vamp Kadını Madam Kalitea

Ülkemizde çevrilen "İlk Türk filmleri"ndeki sanatçılar, Darülbedayi oyuncularını (Cumhuriyet'ten sonra Şehir Tiyatrosu) ile dönemin ünlü tiyatro topluluklarından oluşuyordu. Çekimi yapılan "ilk Türk filmi" olan, ancak oyuncuların askere alınması nedeniyle seyirci karşısına iki yıllık bir gecikmeyle çıkan "*Himmet Ağa'nın İzdivacı*"ndaki kadın oyuncular da, kuşkusuz bu toplulukların elemanlarıydı. Erkek oyuncular Türk asıllı, örneğin *Behzat Butak, Ahmet Fehim, İ. Galip Arcan, Kemal Emin Bara, Karakaş*; kadın oyuncular ise tümüyle yabancı, yani Beyaz Rus, Ermeni ve Rum gibi, ülkemizdeki "azınlık oyuncularını" *Rozali Benliyan ve Lusi Aruşyak*'tı.

1917 yılında Sedat Simavi'nin yönettiği, aynı yıl seyirci karşısına çıkan "ilk Türk filmi *Pençe*"de, kadın oyuncu olarak *Eliza Binemeciyan*"ı görürüz. Tiyatro yaşamı, *Minak-*

yan *Topluluğu*'nda başlayıp, Darülbeydi topluluğunda süren Binemeciyan, Türk filmlerinde oynayan Ermeni asıllı "*ilk kadın oyuncu*" sayılır. Ancak bu sanatçının, Simavi'nin "*Pençe*" adlı filmindeki kadınlardan erkek delisi Leman'ı mı, yoksa kocasına ihanet eden Feride'yi mi oynadığı, kesin olarak bilinmiyor. Bu nedenle de Türk sinema tarihinin "*ilk vamp kadın*"ı, "*Mürebbiye*"deki Madam Kalitea'dır.

Sansürcü general Franchet d'Esperey

Türk tiyatrosunun gelişmesine önemli katkıları olan *Ahmet Fehim*, "*Mürebbiye*"yi çevirdiği yıllarda sahneden emekliye ayrılmıştı. Dönemin ünlü tiyatro oyuncusu ve yönetmeni olan Ahmet Fehim'in sinemayla hiçbir ilişkisi yoktu. Bu konunun yabancı olması karşılık, 1919 yılında *Hüseyin Rahmi Gürpınar*'ın aynı adı taşıyan romanı "*Mürebbiye*" ile sinemadaki "*ilk yönetmenlik denemesi*"ni gerçekleştiriyordu. Ahmet Fehim, bu filmi çektiği günlerde 62 yaşındaydı.

Filmin konusu, Fransız mürebbiyesi Anjel'in üzerine kurulmuştu. Anjel, sevgilisi Maksim'le Paris'ten İstanbul'a gelir. Kaldıkları otelde sevgilisini bir delikanlıyla aldatır. Ve Maksim, Anjel'i terk eder. Genç kadın da iki çocuklu zengin bir Türk ailesinin yanına sığınır. Daha sonra mürebbiyelik yaptığı bu konaktaki tüm erkekleri baştan çıkarır.

Konak sahibi Dehri Efendi'den aşçıbaşı Tosun Ağa'ya kadar, herkesle ilişki kurar.

İşte, bu Fransız yosmasını oynayan da *Madam Kalitea*'dır. Ve işgal altındaki Türk sinemasının o yıllardaki "münekkit"i (eleştirmen) *İ. Galip Arcan*, Madam Kalitea'nın oyununu çok beğenip şöyle yazmıştı:

"*Çehresi, gözleri, evzalı, derras kokot ruhlu mürebbiyeyi tamamen ifade ediyordu..*"

İşgalci Generalin Sansürü

Aynı yıl, ilk kez Çemberlitaş'daki "Müze-i Askeri" salonunda basına ve özel davetlilere özel olarak gösterilen film, o dönemin şartları içinde ilgi çekerken, İstanbul'da bulunan "işgalci kumandan", Fransız Generali *Franchet d'Esperey*'i ise küplere bindirdi. Çevresinde "müthiş Frankie" diye anılan ve Fransa'nın Makedonya'daki kumandanı general, Mondros Mütarekesi'nden sonra İstanbul'a tayin edilmişti. İşgalci generali böylesine kızdıran neydi?

Filme şiddetle tepki göstermesinin nedeni, bir Fransız mürebbiyesinin böyle "ahlak düşkünü" bir sürtük olarak ele alınmasıydı. Gerçekten, kumandan *Franchet d'Esperey*'in tepkisi çok sert olmuştu. Böylece, "Fransızlar küçük düşürülüyor" gerekçesiyle, işgal altındaki Türk sinemasına "ilk sansür" uygulamasını getirdi. Ve İstanbul'da kısa bir süre oynayan filmin Anadolu'da gösterilmesi İşgal Kuvvetleri'nin emriyle yasaklandı. Görüldüğü gibi Madam Kalitea "*ilk vamp kadın*" ve "Mürebbiye"de "*sansür edilen ilk film*" oldu.

Bir Tarihsel Film Denemesi

1919 yıllarında çekilen "*Binnaz*" ise, Ahmet Fehim'in ikinci filmiydi. *Yusuf Ziya Ortaç*'ın bir sahne oyunundan uyarlanan "Binnaz"ın sinemasal özellikleri şöyle geliyordu. Belgelere göre, Fehim'in "Binnaz"ı "ilk tarihsel

film denemesi"ydi. Buna karşılık o yılların "münekkitler"ine göre, "Mürebbiye" kadar başarılı bir film değildi. Tek başarısı, maliyeti beş bin liraya çıkan filmin, yalnızca İstanbul bölgesinde 55 bin lira hasılat elde etmesiydi. Demek ki "Binnaz" "*ilk gişe başarısı*" elde eden bir film oluyordu. Ayrıca, yurt dışına satılan ilk film de...

İngiltere'ye satıldığı yazılan filmin konusu, Lale Devri'nde geçiyor ve iki erkeği birbirine düşüren fethat bir kadın kişiliği sergileniyordu. "Binnaz" rolünü oynayan da *Matmazel Blanche* ve filmin kadın tiplerinden biri de *Eliza Binemeciyan*'dı.

İlk Dizi Kahramanımız: Bican Efendi

1919 yılında, dönemin güldürü oyuncularından *İsmet Fahri Gülünç*'ün yönettiği "*Tombul Aşığın Dört Sevgilisi*" adlı film, Türk sineması tarihinde "*ilk komedi filmi denemesi*" olarak yerini alacaktı. Ancak bu deneme, bazı nedenlerle yarım kaldı. İki yıl sonra çevrilen "*Bican Efendi Vekilharç*" ise, tamamlanıp gösterime girdikten sonra ilk kez bir "*sinema dizisi*"ne yol açtı. Giderek bir "*üçleme*" oluştu. Ve bu üç filmin ortak kahramanı *Bican Efendi*'ydi.

Türk sinemasında "Bican Efendi tiplemesi" nasıl doğmuştu?

Bu "*ilk dizi kahramanımız*"ın serüveni şöyle geliyordu. O yıl tiyatro seyircisinin çok tuttuğu bir oyun, Darülbeydi sahnelerinde sergileniyordu. Aylardan Ramazan'dı. *İbnürrefik Ahmet Sekizinci*'nin bir Fransız yazarından, Türk toplumuna uyarladığı bu oyunun adı "*Hisse-i Şayia*" idi. Adı geçen oyunda küçük bir rolü olmasına karşılık, *Bican Efendi* tipi oldukça dikkat çekiyordu. *Şadi Fikret Karagözoğlu*'nun bu küçük rolü oynadığı yıllarda 42 yaşlarında tecrübeli bir aktördü. Bir "kalem efendisi" olan Bican Efendi tiplemesinin başarısı Karagözoğlu'nun güçlü oyunundan kaynaklanıyordu elbette. İşte bu tiplemenin seyirci tarafından sevilip ilgi görmesiyle ünlü aktör, *Malûl Gazi*

ler Cemiyeti'nden cazip bir teklif aldı. Bu öneriye göre, Karagözoğlu, "Bican Efendi" tipini bir bütün olarak ele alıp sinemaya aktaracaktı. Teklifi kabul eden aktör, kolları sıvadı, önce senaryosunu yazdı, sonra da oyuncularını seçip "*Bican Efendi Vekilharç*" adlı filmi gerçekleştirdi. Hem yönetmenliğini yapıp, hem de başrolünü oynadığı bu yapım, Türk sinemasında "güldürü" türünün "*ilk örneği*"ydi.

Böylece sinemamızın "*ilk güldürü oyuncusu*" olan Şadi Fikret Karagözoğlu, aynı yıl, aynı türde iki film daha çekti. Bu dizinin ikincisi "*Bican Efendi Mektep Hocası*", üçüncüsü de "*Bican Efendinin Rüyası*" adlarını taşıyordu.

Her üç deneme yarım saati geçmeyen kısa skeçlerden oluşuyordu. Ve o yıllarda sessiz sinema dünyasının ürettiği konulu kısa komedi filmleri ağırlıktaydı. Ve Karagözoğlu'nun özellikle de Charlie Chaplin'in yarattığı "Şarlo" dizilerinden etkilendiği bir gerçekti.

"*Bican Efendi Vekilharç*"'ın kendi içinde bir özelliği de, bir sahnesinde rontgencilik eylemini, dolaylı da olsa ilk kez sinema perdesine getirmesiydi. Bican Efendi'nin vekilharç olarak görev yaptığı zengin beyin köşkünde bir ziyafet düzenlenir. Önce davetliler, sonra da çengilerle çalgıcılar gelir. Çengiler, içkiden sarhoş olan davetliler önünde göbek atarlarken, Bican Efendi anahtar deliğinden gizlice onları seyreder. Zevkten ellerini ovuşturur, güler...

Bu, 1921 yıllarına göre, oldukça masum bir görüntüdür kuşkusuz. Ama

Ordu Sinema Dairesini kuran Harbiye Nazırı Enver Paşa

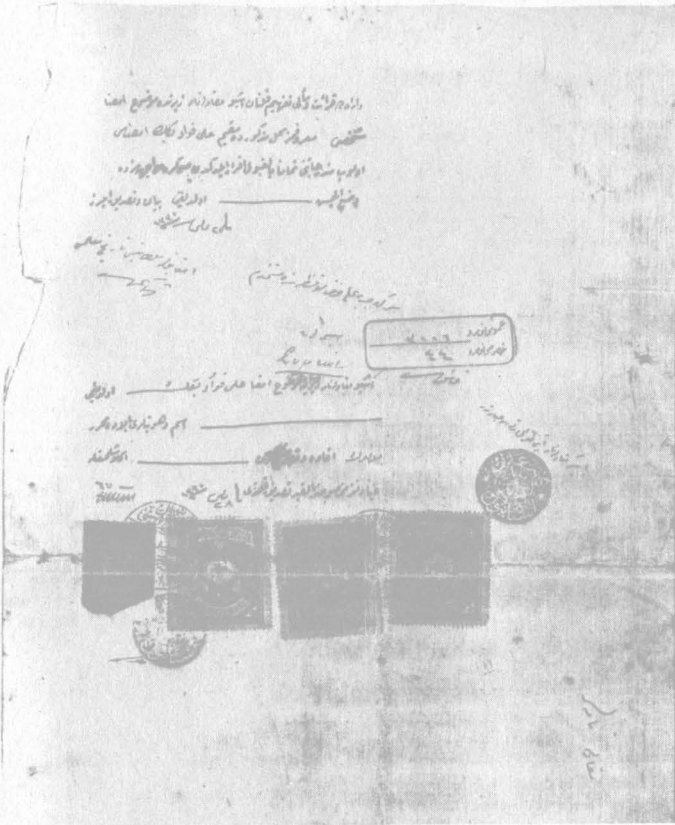
yine de Türk sineması tarihinin "*ilk rontgencilik*" sahnesi sayılır.

Yarı-Askeri Kuruluşlar ve İlk Özel Yapımevi

Ülkemizde sinemayla ilgili kuruluşların tarihi 1915'li yıllardan başlar. Harbiye Nazırın *Enver Paşa*, Almanya gezisini bitirip yurda döndüğünde, orduya bağlı bir sinema dairesi kurulmasını emreder. İlk kez belge film çekimleriyle faaliyete geçen bu askeri yapımevinin adı (MOSD) Merkez Ordu Sinema Dairesi'dir. Bu kuruluşun başına önce Sigmund Weinberg getirilmişti. Ne var ki, bir süre sonra Romanya ile savaşa girmemiz nedeniyle Weinberg, zorunlu olarak görevinden uzaklaştırılmıştı. Çünkü Weinberg, Romanya uyrukluydu. Yerine ise bu kez, yardımcısı Fuat Uzkınay tayin edildi.

Bu ilk sinema kuruluşundan sonra, aynı yıl yine askeri bir yapımevi olan "*Müdafa-i Milliye Cemiyeti*" faaliyete geçiyordu. Gerçekte yarı-askeri bir kuruluş olan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, 2. Balkan Savaşı sıralarında (1913) temeli atılmasına karşılık, sinema ile ilgili çalışmaları yeni başlıyordu. 1919 ile 1922 yılları arasında çalışmalarına belgelerde rastladığımız iki resmi kuruluş da *Malul Gaziler Cemiyeti* ile *Osmanlı Donanması Cemiyeti* 'dir. Ve bu resmi iki sinema kuruluşunun ardından Sirkeci'deki *Ali Efendi Sineması*'nın sahibi *Ali Öztuna*, yeğenleri *Şakir ve Kemal Seden* kardeşlerle, bir "aile ortaklığı"ndan oluşan "*Sinema İşleri Şirketi*" ni kurarlar.

Yıl 1921'dir. Bu kuruluş, isminden de anlaşılacağı gibi yalnızca "film işletmeciliği"ne dayalı özel bir şirket ve program müdürü de Fuat Uzkınay'dır. Ama Türk sinemasının "*İlk özel yapımevi*", bir yıl sonra bağımsız olarak film üretimine başlayıp, yeni bir dönemi açan *Kemal Film* şirketi idi.

Film şirketi kuruluşu ile ilgili anlaşma belgesinin arka yüzü.

1922 yılında film çekimlerine başlayan bu "İlk özel yapımevi"nin kurucuları ve sahipleri, 1914'de Ali Efendi Sineması'nı açarak işletmecilik yapan Ali Öztuna ve yurt dışından yabancı filmler getiren Sakir-Kemal Seden kardeşlerdi.

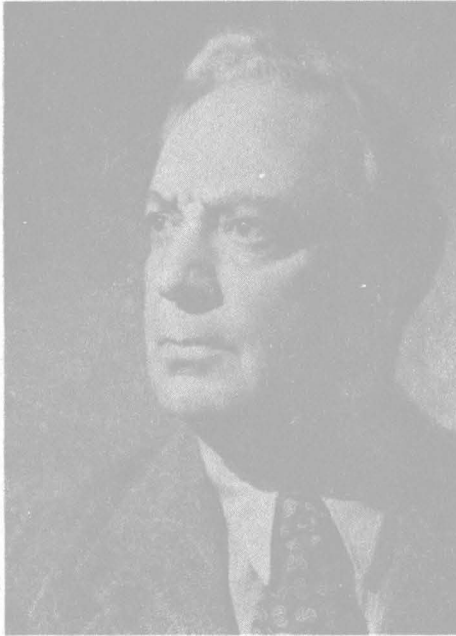
Seden Kardeşler, film çalışmalarına başlayabilmek için Eyüp'te, Feshane Mensucat Fabrikası'nın bir bölümünü stüdyo olarak kiraladılar. Böylece de, o yıllarda yurtdışından yeni dönen Muhsin Ertuğrul yönetiminde "İstanbul'da Bir Facia-i Aşk-Şişli Güzeli Mediha Hanım'ın

Facia-i Katli" adlı filme başlanmış oldu.

İlk Hayat Kadını Tipi Mediha Hanım

Ertuğrul'un Türkiye'de yönettiği bu "ilk film"i bazı ilginç özellikler taşır. Örneğin, bu başlıca özelliklerinden biri senaryosunun güncel bir olaydan kaynaklanmasıydı. Yani "İstanbul'da Bir Facia-i Aşk", *özgün senaryolu ilk film*'di. Muhsin Ertuğrul, İstanbul'da meydana gelen gerçek bir aşk cinayetinden etkilenip yola çıkmıştı. Filme kaynaklık eden cinayete ilgili olarak dönemin sinema yazarı *Rakım Çalâpala*, şu bilgiyi verir:

"O sıralarda İstanbul'da müthiş bir aşk faciası olmuştu. Son yıllar içinde aşk yüzünden nice ölümler görüyor, gazetelerde ne tüyler ürpertici vak'alar okuyoruz. Hepsi bize

Bektaşilerin
saldırısına
uğrayan
Ermeni kökenli
Osmanlı aktörü
Vahram Papazyan.

vız geliyor... Fakat o zaman Şişli Güzeli Mediha'nın öldürülüşü İstanbul'u birbirine katmıştı. Ortalık hep bu cinayetin dedikodusu ile çalkalanıyordu."

1928 yıllarında filmciliğe el atıp, *İpekçi Kardeşler* adıyla şirket kuran *Fahir İpekçi*'nin Eminönü'ndeki dükkânından, taksitle Ememann marka bir kamera satın alınarak çekime başlanan filmde Mediha rolünü *Anna Mariyeviç* oynadı. Mariyeviç, Rus ihtilalinden kaçıp Türkiye'ye yerleşen Beyaz Rus kadınlarından biriydi. Ve dönemin değerlendirmelerine göre de bu rolde hayli başarılı olmuştu.

Ayrıca Mediha rolüyle de sinemamıza *"ilk hayat kadını tipi"*ni getiriyordu. Daha sonraki yıllarda bu tipin çeşitli benzerlerini göreceğimiz film, halk tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmıştı. Sinema gişelerine adeta "para akmış"tı. Kaldı ki, o günlerin son derece ilkel ve teknik imkânsızlıklar içinde çekilen filmin banyosu, Muhsin Ertuğrul'un anılarına göre, *Ali Efendi* Sineması'nın laboratuvar olarak kullanılan apdesthanesinde yapılmıştı.

Saldırılar ve Baskınlar

Türk sinemasındaki ilk saldırı ya da baskın olayları Muhsin Ertuğrul'un filmlerinde görülür. Çekim çalışmaları sırasında bazı tutucu grupların saldırılarına hedef olan, seçilen konular ya da oyunculardır... *"İstanbul'da Bir Facia-i Aşk"* çekilirken Ertuğrul'un ekibi çeşitli saldırılara uğramıştı. Şimdi, filmi çekmenin zorluğunu yaşayan Muhsin Ertuğrul'un, bir belge niteliği taşıyan anılarına dönelim:

"Çarşafılı kadının filme çekilişi en büyük günah sayılıyordu. Ta ki, çarşafılar içinde rol almış kadınların Ermeni sanatçısı Aznif Hanım ya da Rus sanatçısı Andreyevna olduğunu saptayınca kadar... Onların bile çarşaf giymeleri göz yumulacak günah değildi. O siyah giysi, başlıbaşına kutsal bir simgeydi. Bu yüzden birkaç kez de

taşlandı."(5).

Muhsin Ertuğrul'un yalnızca bu filmde başı derde girmiş değildi. Asıl "*Nur Baba*" adlı filmin setinde daha büyük bir olayla karşı karşıya gelecekti... *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*'nun aynı adı taşıyan romanından uyarlanan "*Nur Baba*", bir Bektaşî şeyhinin serüvenleri üzerine kurulmuştu. *Karaosmanoğlu*'nun bu romanı *Akşam* gazetesinde tefrika edilirken (1922) Bektaşî tarikati çevrelerinde büyük bir tepkiyle karşılanmış, bu nedenle de yayınına son verilmişti. Yarım kalan bu olaylı tefrika romanının tamamı, daha sonra kitap olarak yayınlanmıştı. Ne var ki, söz konusu roman, filme aktarılırken tepkiler dinmedi. Hatta gidecek bir saldırıya dönüştü.

Filmin dış sahneleri Eyüp Camii'nin avlusunda çekildiği sıra, Bektaşî tekkelerinin sadık müritleri: "Bektaşîlik aleyhinde film çevriliyormuş!" diye ayaklanmışlar... Olay günü, cami avlusundaki film setini basan yüzlerce kişi parçalamak için kameranın üzerine saldırmış, oyuncular dövülmüş...

Ancak bu olayda çelişkili bir durum var. Şöyle ki, filmin yönetmeni Muhsin Ertuğrul'a göre, baskının yapıldığı yer Eyüp Camii'nin avlusu, münekkit *Rakım Çalapala*'nın bir makalesine göre ise, Kemal Film şirketinin bir bölümünü stüdyo olarak kiraladığı Eyüp'teki Feshane Mensucat Fabrikası... İşte Çalapala'nın yazısından bir alıntı:

"Bir gün stüdyoda çalışırken bir gürültü, bir patırtıdır koptu. Bir alay Bektaşî dervişi stüdyoya baskın yapmıştı. Artistlerin üzerine bir yürüyüş yürüdüler, dekorların üzerine bir saldırış saldırdılar ki, demeyin gitsin!.. Bütün dekorlar artistlerin başına geçti. Herkes çil yavrusu gibi bir tarafa dağıldı. Bu arada en çok korkan zavallı Papazyan olmuştu. Arkasındaki Bektaşî urbalarna, çenesindeki takma sakala rağmen değil Bektaşî, Müslüman bi-

(5) Bkz.: Muhsin Ertuğrul; Benden Sonra Tufan Olmasın, Sh.300, Dr. Nejat Eczacıbaşı Yayınları 1989.

le değildi! (6).

Derviş Figani rolündeki Ermeni oyuncu *Vahram Papazyan*, olayın dehşetiyle üzerindeki Bektaşî kıyafetiyle, yüzündeki makyajıyla sokağa fırlayıp kaçmıştı. Olaydan sonra üzerindeki korkuyu bir türlü atamayan Ermeni aktör, rolün devamını oynamaktan vazgeçince, Figani'yi Muhsin Ertuğrul üstlendi. Ve filmin çekimine, polis koruması altında devam edildi. Ancak çekim bittikten sonra, bu kez de İşgal Kuvvetleri "*Nur Baba*"nın gösterimini yasakladılar. Film bir yıl sonra, Cumhuriyet'in ilanıyla ilk kez İstanbul'da (13 Aralık 1923) dinci çevrelerin tepkilerine yol açmamak için "*Boğaziçi Esranı*" adıyla Sirkeci'deki Kemal Bey Sineması'nda halka gösterildi.

"*Nur Baba*"yı oynayan *Emin Beliş* çizdiği tiplerde başansızlığa uğrarken, *Madam Antinova* ile *Madam Sarmatova* "güzellikleri ve oyun yetenekleriyle" dikkati çekmişlerdi. Antinova ile Sarmatova, Anna Mariyeviç gibi Rus kadınlarıydı. İşte filmin önemli kadın rollerini de bu "*haraşolar*" oynuyordu.

Kimdi ve neydi bu "*Haraşolar*"?..

Biz sözü gene dönemin tanığı *Rakım Çalalapa*'ya bırakalım.

"*Bütün İstanbul onlara "Haroşa" derdi. Haroşa, Rusçada "iyi, güzel" demektir. Bolşevik ihtilali üzerine memleketlerinden kaçıp Türkiye'ye gelmiş olan bu eski aristokratlar, burada kâğıttan çiçekler, alçıdan resimlikler, elbise askıları filan yapar, satarlardı. Türkçe bilmedikleri için de ellerindeki malları göstererek hep:*

- Haroşo! Haroşo!, derlerdi.

Bundan ötürü kendi isimleri de Haroşa olmuştu."

(6) Bkz.: Rakım Çalalapa, Stüdyo'ya Baskın, Yıldız dergisi, s.132, 1 Ağustos 1944.

Cumhuriyetle Gelen Türk Kadın Oyuncuları

Mustafa Kemal'in önderliğinde Kurtuluş Savaşı'nın büyük bir zaferle sonuçlanmasından sonra Cumhuriyet ilan edilmişti. Atatürk devrimleriyle Türkiye, Batı'ya açılmış, "çağdaş uygarlık" düzeyini hedef seçmişti. Cumhuriyet öncesi Türkiye'sinde Müslüman Türk kadınlarının sahneye çıkması, beyaz perdede görünmeleri yasaktı. Büyük bir çoğunluğa göre, film izlemenin bile "*günah*" sayıldığı dönemlerde kadın oyuncular ülkemize çeşitli nedenlerle yerleşmiş azınlıklardan seçiliyordu. Ama yine de tüm bu yasaklara karşı çıkıp, sanat uğruna savaş veren Türk kadınları vardı. Örneğin, 1920 yılında Saltanat Türkiye'si'nin zaptiyeleri tarafından tutuklanıp karakola götürülen *Afife Hanım*, *Jale* takma adıyla Kadıköy'deki *Apollon Tiyatrosu*'nda sahneye çıkmış, bu nedenle de "*umumi ahlaka uygun olmayan davranış*" gerekçesiyle başı derde girmişti. Yine aynı suç nedeniyle mahkemeye verilen bir kadın sanatçı da *Şaziye Moral*'dı. O dönemlerde bir başka Türk kadını ise Ameliye takma adıyla, yabancı uyruklu bir kadınmiş gibi sahneye çıkmıştı. İşte Cumhuriyet'in ilanıyla bu despotça anlayış yıkılıyor, ilk kez Türk kadınları sanatsal özgürlüklerine kavuşarak, sinema tarihindeki yerlerini alıyorlardı.

Kuşkusuz bu gelişmede Atatürk'ün etkisi ve rolü, çok büyüktü. Ve Türk asıllı kadınların kamerayla tanışması nasıl olmuş ve bu "tarihi karar" nasıl alınmıştı? Bu soruların yanıtını *Türk Dursun Kın* Muhsin Ertuğrul'un yaşamını konu alan romanında buluyoruz:

"Gazi, bir gün Halide Edip Hanımı çağırılmış Çankaya'ya. Ona demiş ki: İstiklal Harbi bitmiştir. Her harp başlar ve biter. Ama önemli olan, biten harbin yaralarını mümkün olduğu kadar çabuk sarmak ve hayatı normal akışına sevk etmektir. Bunun için kitlelerin heyecanını ayakta tutmak mecburidir. Yine bunun için romanlar, hikâyeler, piyesler yazılmalı, filmler çekilmelidir. Senin

Türk sinemasının ilk kadın oyuncularından Bedia Muvahhit

o "Ateşten Gömlek" romanın var. İşte onun filmi yapılmalı. Halkımız neler çektiğini hiç unutmamalı, hep bilmeli ki, bugünün kıymetini takdir etmeli. "Ateşten Gömlek" filminde mutlaka Türk kadınları rol almalı ve oynamalı..."(7)

Bu tarihi karar sonucunda, "Ateşten Gömlek" adlı romanın Kurtuluş Savaşı'nı anlatması nedeniyle, kahramanlarından özellikle Kezban ve Ayşe'yi Türk kadınlarının oynaması şart olmuştu. Romanın yazarı Halide Edip Adıvar'la, filmi yönetmeye hazırlanan Muhsin Ertuğrul da bu görüşü savunmuş ve sonunda Ayşe rolü Bedia Muvahhit'e verilmişti. O yıllarda Darülbeydi oyuncularından Muvahhit'in eşi olan Bedia Muvahhit, Erenköy Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yapıyordu. Muvahhit, ilk filmini çevirdikten sonra Atatürk'ün önerisi ve desteğiyle İzmir'de sahneye çıkıp tiyatro yaşamına başlayacaktı.

"Ateşten Gömlek"teki hemşire Ayşe rolünü canlandırarak Türk kadını bulunmuştu, ama Kezban'ı kim oynayacaktı? Tüm aralamalara karşılık bu oyuncu bulunamıyordu. Oysa, kahraman köylü kadını Kezban'ı oynamak için can atan birçok Türk kadını vardı. Ama, muhtemel tepkiler nedeniyle hiçbiri bu onurlu görevi üstlenmeye cesaret edemiyordu. Son çare, gazetelere ilan verilerek duyurular yapıldı. Bu olayın yaşayan canlı tanığı Vasfi Rıza Zobu, bir anısında Kezban rolü için gelen kolejli genç kızı şöyle anlatıyor:

"Ertesi günü tek bir Türk kızı müracaat etti. Kemal Film'in bürosu Sirkeci'de, Ali Efendi Sineması üstündeki iki küçük odanın içindeydi. O gün uğradığım zaman Neyyire'yi ilk defa görüyordum. Kolej'de talebe imiş. Film için müracaat etti. Muhsin'i (Ertuğrul) bekliyor dediler." (8).

Münire Eyüp takma adıyla başvuran Neyyire Neyir,

(7) Bkz.: Tarık Dursun K.; Bağışla Onları, Sh.173/174, Bilgi Yayınevi 1989.

(8) Bkz.: 1975 Yılı, Türk Sinemasında Kadın, Milliyet Sanat Dergisi S.129, 1875.

Neyyire Neyir :Türk sinemasının ilk kadın oyuncularından

bir süre sonra *Muhsin Ertuğrul*'la evlenerek *Neyyire Ertuğrul* adını alacaktı. "Ateşten Gömlek" Türk sinema tarihinin "*ilk Kurtuluş Savaşı filmi*" ve Neyyire Neyir de gazete ilanları aracılığıyla sinemamıza gelen "*ilk kadın oyuncu*"ydu.

Sinemada bir güzellik kraliçesi: Feriha Tevfik

"AteŖten Gömlek", karŖı karŖıya geldiği olaylardan da anlaŖılacađı gibi "ileli ve maceralı bir film"di. Bağnaz evreler, Türk kadınları bu filmde oynadıkları için tepki gstermiŖlerdi. Özellikle de filmin dıŖ sahnelerinin çekildiği bazı taŖra yörelerinde taassup kol geziyordu. Anlatılanlara göre, film ekibine "fırınlar ekmek satmamıŖ, bak-

kallar yüz gram teneke peynirini katık olarak çok görmüşler"di. Hatta bir çekim sırasında, köylüler toplanıp, muhtara başvurarak, çalışma yapılan yöreyi derhal terk etmeleri için baskı yapmışlardı.

Bu tatsız olaylara karşılık sinema tarihimizin bu ilk Türk kadın oyuncularını, ilk denemelerinde beğenilmişler: "*Ayşe rolünü yapan genç Türk hanımının muvaffakiyetine hayran olmamak kabil değil*" ve "*Filmin şaheser kısmı Kezban rolündedir*" gibi olumlu eleştiriler almışlardı. Filmin bir başka özelliği de uzunluğu nedeniyle yapıtın "*iki fasıla*", yani Türk sinemasında ilk kez "*iki bölüm*" olarak gösterime girmesiydi.

Eliza Binemeciyan, Madam Kalitea ve Anna Mariyeviç gibi azınlık oyuncularından sonra, Türk kadınlarını sanatsal özgürlüğüne kavuşturup bu yolu açan Bedia Muvahhit ve Neyyire Neyir'i izleyen üçüncü Türk kadını *İsmet Sırrı* Hanımdı. 1928 yılında "*Ankara Postası*" adlı Kurtuluş Savaşı filmiyle sinemaya geçen *İsmet Sırrı* da Neyyire Neyir gibi bir kolej öğrencisiydi. Amerikan Kız Koleji'nde okuyan *İsmet Sırrı*, Maarif Vekaleti'nin izniyle Ayşe adlı rolde oynamış, başarısı nedeniyle de *Milliyet* ve *Vakit* (30 Eylül 1929) gazetelerinden övgüler almıştı. O güne kadar gösterime giren Türk filmleri içinde en yüksek kasa hasılatını toplayan "*Ankara Postası*"nı, ikibuçuk süre içinde 16 bin 575 kişi izlemişti.

İlk Sesli Çekilen Film ve Bir Güzellik Kraliçesi

İsmet Sırrı Sanlı'dan sonra *Semiha Berksoy*'la *Feriha Tevfik*'i görürüz. Opera sanatçısı olan *Semiha Berksoy*'un (*Zeliha Berksoy*'un annesi) oynadığı "*İstanbul Sokaklarında*", "*sesli çekilen ilk Türk filmi*" dir. Ve bazı sahneleri yurt dışında, Yunanistan ve Mısır'da çevrilmişti. Yunanistan ve Mısır yapımcılarının desteğiyle gerçekleştirilen film ayrıca, sinemamızın da "*ilk ortak yapım*"ıydı. Böylece Türk kadın oyuncularının yanı sıra, başrolleri Mısırlı

Azize Emin'le Yunanlı *Perikles Gavrilidis* paylaşmıştı. Yine *Semiha Berksoy*'un söylediği folklor parçalarıyla "İstanbul Sokaklarında", bir "ilk şarkılı film" özelliğini taşıyordu.

Aynı yıl "*Kaçakçılar*"la sinema oyunculuğuna başlayan *Feriha Tevfik*, bir güzellik kraliçesiydi. 1929 yılında "*Türkiye Güzellik Kraliçesi*" seçilmişti. Ve *Feriha Tevfik*, Türk sinemasında oyunculuk yapan "İlk güzel"di.

Bir Aktörün Ölümü

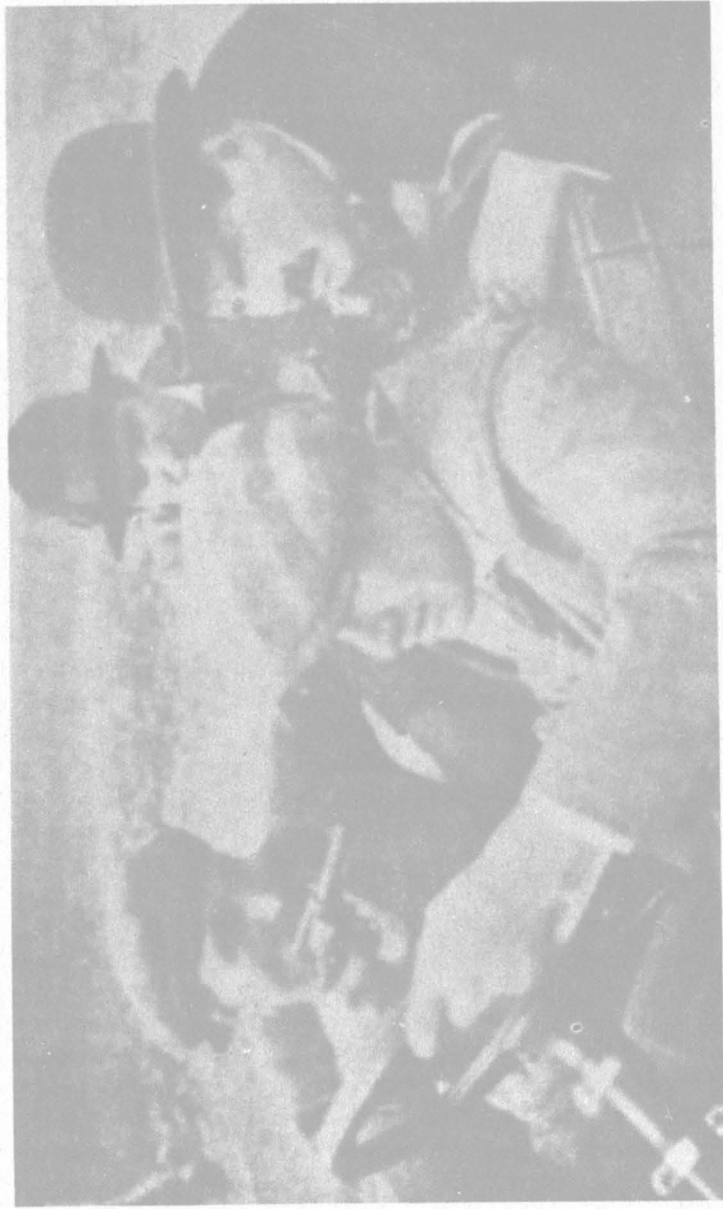
"*Kaçakçılar*" bir "ilk polisiye film"di. Bu deneme başarılı sayılmazdı. Ancak film, "Nur Baba"da olduğu gibi beraberinde getirdiği bir olay nedeniyle dikkatleri üzerine çekmişti. Çekim sırasında yaşanan bir kaza, bir oyuncunun ölümü, diğer bir oyuncunun da yaralanmasıyla sonuçlanıyordu.

Film setindeki bu kaza nasıl olmuştu?

Tütün kaçakçılığını konu alan filmin bir sahnesinde polisle kaçakçılar çatıştıyordu. Bu kovalamaca sırasında polislerden kaçan *Talat Artamel*, kullandığı araba ile birlikte gerçekten uçuruma yuvarlanıyordu. Arabada, diğer oyuncularından *Karakaş*'la *Sait Köknar* da (*Ergun Köknar*'ın babası) vardı. İşte bu beklenmedik kaza sonucu *Karakaş*, yaşamını yitirmiş, *Sait Köknar* da yaralanmıştı. *Karakaş*'ın ölmesi, *Köknar*'ın da yüzünün çeşitli yerlerinden parçalanmasıyla çekim bir süre erteleniyordu. Olaydan sonra *Sait Köknar*, ameliyata alınıyorsa da yüzünün çeşitli yerlerinde yara izleri kalıyordu. Bu film, ancak iki yıl sonra, yani 1932'lerde halka gösterilebildi.

Çekim sırasında ilk kazanın meydana geldiği film "*Kaçakçılar*" değildi. Ama rol uğruna oyuncusuna ölüm getiren "*lanetli*" bir filmdi. Ve bir belgeye göre, film setinde ilk kaza geçiren aktör *Refik Kemal Arduman*'dı.

Almanya'nın ünlü UFA stüdyolarında bir süre figüranlık yaptıktan sonra 1923'de İstanbul'a dönen *Arduman*,

Kaçakçılar'ın çekimi sırasında meydana gelen kazada ağır yaralanan Sait Köknar -en sağdaki- filmin bir sahnesinde

"Ateşten Gömlek"te çalışırken film setinde çok ciddi bir ölüm tehlikesi atlatmıştı. Çekim sırasında aniden ve habersiz patlatılan dinamit ölümüne neden olacaktı. Havaya uçurulan kaya parçaları başının üstünden geçmişti. Gene aynı filmin bir sahnesinde aşka gelen bir figüran, rol icabı burnunun üzerine bir sopa indirmiş. Ve burun kemiği kırılmış Arduman'ın. Dönemin ünlü aktörü başından geçenleri anlatırken:

"*Filmde akan kanlar, hakikaten benim kanımdır...*" diyor.

Operet Filmleri Dönemi

1923 yıllarında Batı sinemasında şarkılı-sözlü filmler ve müzikal komediler bir "altın çağ" yaşıyordu. Bu türün geçerli olmasının başlıca nedeni, "sesli film"in ortaya çıkmasıydı. O yıllardaki Türk sinemasının "tek yönetmeni" Muhsin Ertuğrul da kısa bir süre içinde bu rüzgârdan etkilenip "*ilk operet türündeki film*" olan "*Karım Beni Aldırsa*"yı yönetti. Ve türün bu ilk filmi Ertuğrul Sineması'nda yeni bir "*moda*"yı başlatıyordu. "*Karım Beni Aldırsa*"nın senaryosunu da *Nazım Hikmet*(Ran), *Mümtaz Osmantakma* adıyla yazmıştı. Ve senaryonun ana kaynağı ise bir Fransız vodviliydi.

Film, türün belli başlı özelliklerini içinde taşıyan operet karşımı müzikal bir güldürüydü. Örneğin, kâtip kılığına giren *İ. Galip Arca*n, laz şivesiyle şarkı söyleyen *Muammer Karaca* ile *Hazım Körmükçü*, filmin başlıca komik tipleriydi. Özellikle de Hazım Körmükçü bu filmdeki başarısıyla sinemada ün yapmıştı. Ayrıca, Feriha Tevfik, Ercüment Behzat, Bedia Muvahhit, Vasfi Rıza Zobu ve Refik Kemal Arduman'ın filmde söyledikleri bazı müzik parçaları, uzun süre halkın ağzından düşmemiştir. Halkın gösterdiği sıcak ilgi biraz da filmin müziğinin bestecisi *Muhlis Sabahhattin*'in başarısından kaynaklanıyordu elbette.

Bu genel beğeniye karşılık, tutucu belli bir kesim, fil-

min bazı sahnelerini tepkiyle karşılamıştı. Örneğin, seyirci ilk kez bir Türk filminde mayolu kızlar görüyordu. Ve film bir sahnesinde mayolu kızların tek bir sıra halinde dizilip, müziğin ritmiyle bacaklarını sürekli kaldırıp indirmeleri, o yıllarda hoş karşılanmamıştı.

Bir "Afet-i Devran" Cahide

Türk sinemasını tarihsel gelişimi içinde Bedia Muvahhit ve Neyyire Neyir, Atatürk Türkiye'si'nin "öncüler"i olmaları nedeniyle kuşkusuz saygı duyulacak "anıt kadınlar"dı. Ama bu saygınlıklarına karşılık bir *Cahide Sonku* gibi "yıldız" olamamışlardı. Yüzbaşı Necat beyin kızı olan *Cahide Serap*'ın Türk sinemasındaki özellikleri, günün koşulları içinde çok ayrı yerlerdeydi. O, eskilerin deyimleriyle bir "afet-i devran"dı... Türk sinemasının "ilk kadın yıldızı"ydı genel bir deyimle. Gerçekten bu dalgalı, sarı saçlı genç kadının sinemaya gelişine kadar hiçbir oyuncu, böylesine halka inmemiş ve bir dönem gençliğinin rüyalarını süsleyen kadın olmamıştı.

Cahide Sonku, yönetmen Muhsin Ertuğrul'un dikkatini çekip sinemaya geçmeden önce balerindi. 1933 yıllarında Darülbeyaz'ın operetlerinde, balerin olarak sahneye çıkıyordu. 17 yaşındaki Cahide, "*Üç Saat*", "*Delidolu*", "*Lüküs Hayat*" adlı operetlerde dans ettikten sonra kısa bir süre içinde büyük bir sıçrama yapmış, sahnede başrollere kadar yükselmişti. O yılların münekkitlerine (eleştirmenler) göre:

"Cahide Sonku, bir prima donna olmuştu tiyatrodada... Hem çok güzel kadındı, hem de kuvvetli aktris... Şehir Tiyatrosu o güne kadar aktris görmüştü, ama onun gibi çok güzel kadın görmemişti."

Yıllar öncesinin bu değer ölçülerine göre Cahide Sonku tiyatro sahnelerinde neyse sinema perdesinde de oydu. İşte Muhsin Ertuğrul'un dikkatini çekmesi sonucunda balerin Cahide, tiyatro sahnelerinde olduğu gibi sinemada da

Talat Artamel ve Cahide Sonku 'Bataklı Damın Kızı Aysel' filminde.

zirveye çıktı. Ve ilk filmi de Muhsin Ertuğrul'un yönetiminde çevirdiği "*Söz Bir Allah Bir*" di. Ne garip bir olay ki, Ertuğrul sinemasının bir "*mitos*"u olmasına karşılık, dönemin ünlü yönetmeni anılarında (Benden Sonra Tufan Olmasın) Cahide'den bir satır bile söz etmiyordu... İlginç değil miydi?

Yine Muhsin Ertuğrul'un yönettiği "*Aysel Bataklı Damın Kızı*", Cahide Sonku'nun ikinci filmidir. Türk sinemasında "*ilk köy filmi denemesi*" olan bu filmi kitlelere sevdiren de Sonku'nun oynadığı köylü kızı Aysel tipi idi. Ve yine Sonku, rolünü bulmuş, çok başarılı bir oyun vermişti. Ayrıca son derece fotojenik bir yüze sahip olması,

Sonku'nun bir başka özelliği idi.

"Aysel Bataklı Damın Kızı", yine o dönemin genç kızları arasında bir moda yaratıyordu. Cahide Sonku'nun filmde başına bağladığı "eşarp"ın adı "Aysel" kalmıştı. Dalli-güllü, beyaz eşarp, genç kızların başında uzun bir süre görüldü. İşte böyle "fetiş" bir modayla 1935 yıllarının gençliğini etkisi altında bırakan bir kadın oyuncuydu Sonku. Ve seyirci üzerinde bıraktığı bu ilk "fetiş etkiler", kuşkusuz "yıldız" oluşunun da ilk kanıtlarıydı...

1935'lerden 1951'tere geçen, yani 16 yıl sonrasına barksak *Sonku'nun* bir başka özelliğini daha görürüz. "Yıldız oyuncu"luğunun yanı sıra Sonku, tartışmaya açık da olsa, Türk sinemasının "*ilk kadın yönetmen*"idir. Çünkü, bazı kişilere ve özellikle de *Orhon M. Arburnu'nun* bu konudaki açıklamasına göre, Cahide'nin yönettiği gerçekte değil, yalnızca afişlerdedir... Kaldı ki 1951 yılında çevrilen "*Vatan ve Namık Kemal*", Cahide Sonku'nun tek başına yönettiği bir film de değildir. Filmin diğer iki yönetmeni *Sami Ayanoglu* ile eski kocası *Talat Artame*'dir. Bu "üç rejisörlü deneme" olmanın dışında başka bir özelliği olmayan, başarısız bir film idi. Ama yine de yılın büyük iş yapan filmlerinden biri olarak yapımcısına büyük paralar kazandırmıştı. "Vatan ve Namık Kemal" in yapımcısı da Cahide Sonku'ydu. Üstelik Sonku, daha sonraki yıllarda yapımcılığını üstlendiği *Zeki Müren*'li "*Beklenen Şarkı*" da o zamanın parasıyla 1 milyona yaklaşık hasılat toplamıştı.

Sonku, "*ilk kadın yıldız*", "*ilk kadın yönetmen*", "*ilk kadın yapımcı*" ve "*ilk efsane kadın*" gibi "*ilklerin kadını*" olarak Türk sinema tarihine adını yazdırmıştır. "Aysel Bataklı Damın Kızı"yla başlayıp "*Şehvet Kurbanı*" ile sürüp giden "yıldız oyuncu"luğu, giderek bir "efsane" boyutlarına ulaşan Cahide için neler yazılmamıştı ki? Örneğin kimine göre:

"*Türkiye'de Cahide gibi kadın yaşamamıştı. Sigarasının külünü altın tabakalara silkelirdi, Papuçlarının*

üzerindeki parlak taşlar, hakiki pırlanta idi."

Kimine göre de:

"O yıllarda, yalnız yeni yetişen çocuklar değil, çok büyüklerde Cahide'ye hayrandı. Nasıl "Greta" deyince akla Greta Garbo gelirse, Cahide sözü edilince de milyonlarca insanın hayalinde bu sarı saçlı güzel kadın canlanırdı."

İşte, tüm bu anlatılan ya da yazılanlar, Türk sinemasının "efsane kadın"ından kalan anılardı.

Dublaj ya da Seslendirmenin Tarihçesi

Bir belgeye göre ülkemiz sinemasında *"ilk sesli film"* 25 Eylül 1929 yılında oynamıştı. Ve bu yabancı filmin Türkçe adı ise *"Kadının Askere Gidişi"* idi. Kadıköy Opera Sineması'nda gösterilmişti(9). İşte o yıllarda sesli filmlerin gösterime girnesi nedeniyle gazetelerde şöyle bir ilan yer alıyordu:

"Sesli film İstanbul'da Opera Sineması müdüriyeti sinemacılığın en son tekâmülât ve terakkiyatından olmak üzere icat edilen "Talkie" sesli ve müzikal filmleri muhterem İstanbul halkına dinletmek ve göstermek hususunda en birinci mevkiî işgal emeliyle bu bapta bilcümle Amerikan makinalarının tarza faaliyetini dakikane mütaleaadan sonra "RCA Photophone" sistemini intihap etmiştir. Resmî küşad programından mevsim nihayetine kadar sesli ve müzikal filmlerin iraesine devam edilecektir" (8 Eylül 1929).

Türkiye'de yabancı filmlerin orijinal, yani kendi diliyle sesli oynamasından sonra dublaj olayı hangi filmle başlamış ve ilk seslendirmeyi kim yapmıştı? Bu konuda çeşitli belgeler var. Örneğin kimine göre Türkiye'de seslendirmenin tarihçesi Nazım Hikmet'le başlıyordu. Kimi görüşe göre ise *Ferdi Tayfur*'la ya da İ. Galip Arcan'la...

Şimdi ilk açıklamayı *Ferdi Tayfur*'la yapılan bir ko-

(9) Bkz.: Mustafa Gökmen; Türk Sinema Tarihi, Sh.127, Ajans Basımevi 1989.

nuşmadan aktaralım:

"Bizde ilk dublaj, 1937'de, İ. Galip Arcan'ın yaptığı Almanca "Gün Batarken" filmiyle başlar. O esnada ben de "Bir Millet Uyanıyor", "Milyon Avcıları" ve "Leblebici Horhor Ağa" filmlerinin hazırlanışı münasebetiyle "İpek Film Stüdyosu"na gelir giderdim. Yine İ. Galip'in dublajını yaptığı ikinci Amerikan filmi "Silahlara Veda"da Adolphe Menjou (Adolp Menju'yu) ben konuşmuştum. Bir müddet sonra, yani 1944'de de bu stüdyoda dublaj rejisörlüğünü deruhte ettim.

En çok Arşak Palabıkyan'ı severim. Bu tip o kadar tuttu ki, İstanbul'daki Ermeni vatandaşlar arasında bizim Arşak'ın akrabası olduklarını iddia edenler bile çıktı. Halbuki bizim Arşak'ın aslı Musevidir. Adı da Kruşo Marks'ır"(10).

Seslendirmenin "ilk kadın yönetmen"i olarak bilinen Sacide Keskin ise, bu konuda karşıt bir bilgi veriyor:

"Ferdî Tayfur'dan önce Nazım Hikmet bir aralık çalışmış. Sonra Hüsâmettin Bey vardı İpek Filmde. Ferdî Tayfur ve Mahmut Moralı, en eskiler bunlar. Ondan sonra Talat Artamel, Kâni Kıpçak, Sami Ayanoğlu falan geliyor. Adalet Cimcoz benden sonra başlamıştır dublaj yönetmenliğine."(11)."

Eski bir sinemacı olan Suphi Oktay'la (şimdi Atlas sinemasının müdürü) yaptığımız bir konuşmada ise Türkiye'de dublajı başlatan Nazım Hikmet'ti. Ve ilk kez seslendirme işlemi İpek Film Stüdyosu'nda başlamıştı.

Sonuç olarak, "dublaj" deyince bu tarihsel süreç içinde akla ilk gelen Ferdî Tayfur oluyordu. Laurel ile Hardy'nin seslerini veren, Üç Ahbap Çavuşlar'ı Ermeni şivesiyle, Eddie Canton'u Kayserili gibi konuşuran Ferdî Tayfur'un seslendirme-sözlendirme sanatının en büyük "yıldız"ı olarak halk arasında ün yaptığı bir gerçektir. Bu gelişme için-

(10) Bkz.: Bütün Türkiye, Haziran 1951.

(11) Bkz.: Sadice Keskin; Dublaj Anıları, Video Sinema s.11, Mayıs1985.

de Tayfur, Nazım Hikmet gibi öncüler arasında ismi geçen İ. Galip Arcan "*ilkler*"dir kuşkusuz.

Sinemada Sinemacılar ve Bir Şarkıcı Filmi

Muhsin Ertuğrul, "tek yönetmen" olarak egemenliğini sürdürürken, tiyatrocuların dışında yeni ve genç bir yetenek geliyordu sinemaya. Bu yönetmen *Faruk Kenç*'ti. "*Taş Parçası*" adlı bir melodramla sinemaya ilk adımlarını atan Faruk Kenç'in gelişiyile Türk sinemasında "*tiyatrocular dönemi*" tümüyle parçalanmıyorsa da, bir ölçüde zayıflıyordu.

Ne var ki Faruk Kenç, Muhsin Ertuğrul'un egemenliğine "darbe" vuran bir "*ilk rejisör*" olmasına karşılık, belli bir süre yine de tiyatrocu-sinemacıların etkilerinden kurtulamayacaktı. Ama Faruk Kenç, tiyatro dışından sinemaya ilk gelen yönetmen olarak, Türk sinema tarihinde yerini alacak ve açtığı bu yoldan sırasıyla *Şadan Kamil*, *Turgut Demirağ*, *Şakir Sırmalı*, *Çetin Karamanbey*, *Aydın Arakon*, *Orhon M. Anbumu* gibi yeni yetenekler, taze kanlar gelecekerdi.

Etkileri günümüze kadar süren Türk sinemasındaki "*şarkıcı-oyuncular modası*"nı getiren bir "ilk film"de, 1939 yılında çevrilen "*Allahın Cenneti*"ydi. *Muhsin Ertuğrul*'un yönettiği bu film, o dönemde "altın çağ" yaşayan *Ümmü Gülsüm*'lü, *Enver Vecdi*'li *Yusuf Vehbî*li "*Aşkın Gözyaşları*", "*Memnu Aşk*", "*Uyumayan Adam*", "*Yaşasın Aşk*" gibi Mısır filmlerinin etkilerini taşıyordu. *Ümmü Gülsüm* gibi ün yapmış şarkıcıların başrollerini oynadığı Doğu kaynaklı filmlere, yerli film seyircilerinin ilgi gösterdiği dönemde bu moda, *Münir Nurettin Selçuk*'la başladı. Ve o yıllarda *Münir Nurettin Selçuk*, Türk müzik dünyasının "bir numaralı sesi"ydi.

"*Bak Ne Perişan Halim*", "*Saçlarına Ak Düştü*", "*Yine Kalbim Coşar Ağlar*", "*Dertliyim Ruhuma Hicranımı Sardım*" ve "*Yürü Leyla ki Ben Mevlayı Buldum*", ünlü

Şarkıcılar sinemada: Münir Nurettin, Oya Sensev'le 'Hasret' filminde

sanatçının filmlerde söylediği şarkılardan bazılarıydı. Başarısız bir oyun veren Münir Nurettin Selçuk'un, yalnızca sesinin büyüleyici güzelliğiyle halkın ilgisini çektiği de bir gerçektir.

Bir Jön-Prömiyer Doğuyor

Türk sinemasında "Jön prömiyer" (Jeune Prémier) deyimi, Fransız sinemasından gelmiştir. İşte Muhsin Ertuğrul'un yönettiği "*Şehvet Kurbanı*"nda "yasak aşk" uğruna yolunu şaşırın bir babanın kemancı oğlu rolünde izlediğimiz *Suavi Tedü*, bu sinemasal deyimle 'tipiyle "cuk"

Bir Muhsin Ertuğrul filmi: "Şehvet Kurbanı"

oturan, eli ayağı düzgün, masum yüzlü, romantik genç bir oyuncuydu. 1940 yıllarına, yani "*ilk jön prömiyer*" tipi Tedü gelinceye kadar Türk sinemasındaki erkek sanatçıların çoğu, Behzah Butak, Vasfi Rıza Zobu, Talat Artamel, Sami Ayanoğlu, Sait Köknar, Hazım Körmükçü, Müfit Kiper gibi olgunluk dönemini yaşayan, bu nedenle de oyuncu ağırlıklı, ya da yaşlı tiplerden oluşuyordu.

Ancak Ferdi Tayfur, adı geçen bu oyuncular içinde yaşının genç olmasına ve Suavi Tedü'den önce sinemaya girmesine karşılık, oynadığı roller nedeniyle jön prömiyerliğin dışına düştü. Ama Suavi Tedü de kendinden sonra gelen *Muzaffer Tema*, *Sadri Alışık* ve *Ayhan Işık* gibi bir "yıldız" olmadı.

Yerli Makineyle Sesli Film

Türk sineması bir "bilinmezlikler dosyası"dır.
Eldeki belgeler çok kısıtlıdır...

Ama sabırlıysanız ve demir gibi bir yüreğiniz varsa, daldığınız bu "karanlık dehlizler"de gene de bazı "gizli belgeler"i bulabilmek elinizdedir. İşte yeni bir belge.

Vaktiyle Türk sinemasında, bizim yaptığımız bir yerli makineyle sesli film çekildiğini biliyor muydunuz?

Belgenin tarihi 1951. Ama, olayın geçtiği tarih 1940'lı yıllar...

Yerli malzeme ile yapılmış ilk ses makinesiyle, ilk sesli çekilen filmin yazık ki ismi belli değil. Yalnızca Eminönü İş Bankası şubesi adına çekilen filmin, tasarrufun önemini vurgulayan bir reklam filmi olduğu biliniyor, o kadar.

Bu yerli makinenin "*mucidi*" kim, bilemiyoruz. Yalnız filmin kameramanları *Cezmi* ve *Remzi Ar* kardeşler. Yönetmeni de Mısır sinemasının kuruluşunda katkıları olan *Vedat Önfî Bengü*, oyuncular da Şehir Tiyatrosu sanatçılarından *Celal Yakup*, *Ferzan*, *Neriman Meral* ve *Avni Dilligil*. Eminönü yöresinde çekilirken de orada tesadüfen bulunan *Celal Bayar* da filmi dikkatle izlemiş...(12).

Türk sinemasında bir kaza sonucu yanan "*ilk film*" 1944 yılında çevrilen "*Deniz Kızı*"dır. Fransız sinema tarihçisi *George Sadol*'un "*Dictionnaire Des Film*" adlı ki-

(12) Bkz.: Perde; Türkiye'de yerli makineyle çekilen ilk sesli film, s.69, 7 Temmuz 1951.

tabında biyografisi yer alan "ilk sinemacımız" Baha Gelenbevi'nin yönettiği "Deniz Kızı", kurgu (montaj) işlemlerinin yapıldığı sıra Tepebaşı'ndaki stüdyoda çıkan bir yangında yanıp kül oldu. Rastlantıya bakın ki "Deniz Kızı" Gelenbevi'nin "ilk denemesi"ydi. Ama gene de Gelenbevi, yılgınlığa düşmedi ve *Nezihe Becerikli*'nin başrolünü oynadığı filmi, büyük bir sabırla yeniden çekip bitirdi.

Türk Sineması Örgütleniyor

1946, Türk sinemasının ilk kez örgütlendiği yıldır.

1923'lerden önce orduya bağlı resmi ya da yarı-resmi kuruluşların dışında sinemacıların bir araya geldiği ilk bağımsız ve sivil örgüt "*Yerli Film Yapanlar Cemiyeti*" adıyla kuruldu. Ve bu "ilk kurucular"da *Faruk Kenç, İhsan İpekçi, Turgut Demirağ, İskender Necef, Murat Köseoğlu, Necip Erses, Fuat Rutkay, Refik Kemal Arduman, Hikmet Yıldız ve Yorgo Sarısti*.

Aynı yıl bir ikinci örgüt daha kuruldu. Bu "*Sinemacılar ve Filmciler Cemiyeti*" adıyla devreye girdi. Kurucuları da aşağı yukarı "*Yerli Film Yapanlar Cemiyeti*"nin üyelerinden oluşuyordu. Daha sonra kurulan bir üçüncü örgüt de, *Türk Sinema İmalcileri ve Dağıtıcılar Birliği* adını taşıyordu. Ne var ki, hazırlıkların sürdürüldüğü sıra bu girişim yarım kalıp gerçekleşemedi.

Türk sineması 1946'lı yıllarda örgütlenmeye doğru giderken, bir başka girişim de tiyatro çıkışlı oyuncuların dışında, bağımsız yeni oyuncuların aranmasıyla başladı. Ve bir gazeteye verilen ilanla sinemaya gelen "*ilk oyuncu*" *Neyyire Neyir*'den sonra bazı film şirketleri de yeni oyuncular bulmak amacıyla bu yolu denemeye başlamışlardı. Özellikle de 1946'lardan sonra bu tür gazete ilanları sık sık görülmeye başladı. İşte 27 Ekim 1947 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*'nde çıkan bir ilan:

"*Memleketimizin en büyük ve eski İpek film stüdyosu çevireceği iki süper film için, fotojenik ve istidatlı genç kız*

ve erkek artist aramaktadır. Nişantaşı'ndaki stüdyoya müracaatları."

İlan aracılığıyla yeni oyuncular arandığı yıllarda, ilan dışı özel girişimleriyle Faruk Kenç, bağımsız yeni yüzler bulmayı başardı. Kenç'in yönettiği "Günaşsızlar"la gelen bu belli başlı ilk amatör yüzler, Oya Sensev'le Sadri Alışık'tı. Bir yıl önce ise "Köroğlu" filmiyle ilk kez dene- nen oyuncularından biri Sezer Sezin'di. Ama bir Sadri Alışık, bir Oya Sensev ve "Deniz Kızı"nda oynayan bir Orhan Esen gibi doğrudan başrolle sinemaya gelmişti.

Yabancı Filmlerde Türk Şarkıcıları ve Kemaniler

İlk kez Türkçe seslendirme işlemlerinin yapıldığı İpek Film Stüdyosu'ndan sonra birbiri ardına yeni kurulan diğer stüdyolar da yabancı filmleri seslendirirken, aralarında ister istemez bir rekabet başlar. Ve o yıllarda sinema salonları giderek artmakta ve salonları gereğinden fazla seyirciyle doldurmaları nedeniyle işletmecilerin, Belediye ekipleriyle başı derde girer. Sinemalara baskınlar düzenlenip, cezaların uygulandığı bu dönemde, salonlardaki aşırı izdihamı önlemek amacıyla, Belediyenin aldığı bir kararla, İstanbul'da sinema koltukları numaralanır. "Numaralı koltuklar" döneminin başladığı günlerde, seyirciye içinde yerli film parçaları bulunan yabancı filmler sunulacaktır. Örneğin özel olarak Asım Nipton'lu bir sahne çekilip, sonra da aralara eklenen "Bahtiyar Prens" bu dış kaynaklı filmlerden biridir.

Ama bu tür filmlerin en ilginç, belki de ilki olan "Oğlumı Öldürdüm" adıyla gösterilen Fransız filmidir. Işık Film Şirketi'nin ithal ettiği filmin başrollerinde Mireille Balin ile Jacques Dumesnil oynamaktadır. Ve filmin konusu Cezayir'de geçer. Bir paşanın sarayında görkemli bir düğün sahnesi izlenir. Cezayir'in tüm tanınmış kişilerinin doluştuğu salona birden "yüksek ses sanatkârı Hamiyet Yüceses, üstad kemani Sadi Isılay ve arkadaşları" davet

edilir. *Sadi Işıl*'ın keman taksiminden sonra *Hamiyet Yüceses*, sarayda "*Yesin Onu Ninesi*" adlı ünlü şarkısını okur. Ve bir süre sonra da *Luiza Non*'un dansını izleriz...

Evet, bir Fransız filminde *Hamiyet Yüceses*'le *Sadi Işıl*'ın Türk usulü bir kurguyla "*figüranlık*" yaptığını gördünüz mü?

Film Yarışmaları ve Ödüllü Sanatçılar

1947 yılına kadar Türk filmleri, küçük bütçelerle çevriliyordu. İlk kez, *Turgut Demirağ*'ın yönettiği "*Bir Dağ Masalı*"nın maliyetinin o güne kadar çevrilen filmlerin bütçelerini aştığı görüldü. Asıl mesleği mimarlık olan *Kadri Erogan*'la *Nevin Aypar*'ın başrollerini paylaştığı "*Bir Dağ Masalı*" böylece, Türk sinemasının "*ilk üstün yapım denemesi*" oldu. 1947 yılının maddi olanakları içinde bu filme yatırılan para 75 bin Türk lirasıydı. Ve bir yıl sonra, 1948'de "*Bir Dağ Masalı*", Yerli Film Yapanlar Cemiyeti'nin düzenlediği yarışmada "*ilkinci başarılı film*" seçilirken yönetmeni *Turgut Demirağ* "en iyi yönetmen", "en iyi senaryocu" ve *Kadri Erogan*'la *Nevin Aypar* da "en iyi oyuncu" ödüllerini alacaklardı.

Yarışmanın birincisi, yani "en iyi filmi" de *Şakir Sırmalı*'nın "*Unutulan Sır*" adlı filmiydi. Lüks (*Şark*) Sinemasında düzenlenen bu yarışmanın jüri üyeleri de *Refik Kemal Arduman*, *Kenan Erginsoy*, *İlhan Arakon*, *Kemal Emin Bara*, *Mahmut Morali*, *Sezai Solelli*, *Zahir Güvemli*, *Kenan Temizkan* ve *Mustafa Şekip Tunç*'tan oluşuyordu. Yine bu yarışmada *Kriton İlyadis* "en iyi operatör", *Cahide Sonku* ile *Talat Artamel* "*en iyi karakter artisti*" ödüllerini alan ilk sanatçılarıydı.(13)

Yerli Film Yapanlar Cemiyeti'nin düzenlediği bu "müsabaka", bu tür yarışmaların ilki sayılırdı. Ancak, bir belgeye göre 1934 yıllarında *Cumhuriyet Gazetesi* ile *İpek*

(13) Bkz.: Erman Şener; Festivaller, Sh.8/11, Anlam yayınları, 1972.

Film Şirketi ortaklaşa bir "senaryo müsabakası" "tertip etmiş" ve birinciliği bu yarışmaya katılan *Şevket Süreyya Aydemir* kazanmıştı(14). Ama, kazananlara ödüllерinin Açık hava Tiyatrosu'nda verildiği Yerli Film Yapanlar Cemiyeti'nin "müsabaka"sı "*kurumsallaşmaya doğru atılan ilk adımlarından biri*" olarak düşünülürse, bu açıdan bu bir "*ilk yarışma*" sayılırdı.

Sinema Oyunculuğu Sigortalıyor

Kendi kendine terk edilen, korunmasız bir meslektir sinema oyunculuğu... 1951'li yıllara kadar ne sigortalı ne de emekli olana rastlanır Yeşilçam'da... Ve ilk kez böyle bir "hak" tanınır "Yeşilçam'ın sahipsizleri"ne. İnsafa gelen bir film yapımcısının kararıyla, artistler de sigortalılar kapsamına alınacaktır... Ne var ki bu işlev, yalnızca bir filmin tehlikeli sahneleri için geçerli sayılacaktır.

İşte "*Barbaros Hayrettin Paşa*" filminin çekimi süresince oyuncularını ve yönetmenleri sigortalayan şirket İpek Film kurumudur. Geçici olarak sigortalama olayı ile ilgili Türkiye Genel Sigorta kurumunun poliçesinde şunları okuyoruz:

"Bir kere sigorta 13 Ağustos'tan 13 Eylül'e kadar bir aylık. Kaza, ölüm ve daimi maluliyet halinde sigorta rejisör Vedat Ar, Baha Gelenbevi ve baş artist Cüneyt Gökçer'e onbeşer bin, reji asistanı Refet Gülerman'a 10.000, beş figürana da beşer binden 25.000 lira ödeyecektir. Ayrıca her şahsın bin liralık tedavi ve hastane ücretini de tekeffül etmektedir."

Son tehlikeli savaş sahneleri denizde 200 kadar figüran ve 100 kişilik mehter takımıyla çekilen, "*iki yönetmenli film*" "*Barbaros Hayrettin Paşa*"; "*Lale Devri*", "*Cem Sultan*", "*Üçüncü Selim'in Gözdesi*" gibi Türk sinemasında 1949'larda başlayıp 1953'lere kadar süren "tarihsel filmler

(14) Bkz.: Mustafa Gökm n; Türk Sin ma Tarihi, Sh.137/140, Ajans Basımevi 1989.

dönemi"ni açmıştır.

Ayhan Işık'la Gelen "Yıldız Sistemi"

Dergi yarışmaları sonucu Türk sinemasına ilk gelen oyuncular *Ayhan Işık*, *Belgin Doruk* ve *Mahir Özerdem*'di... *Yıldız Dergisi*'nin 1951 yılında amatör gençler arasında düzenlediği bu "yarışma", belki de bir "ilk girişim" değildi. Ama sinemaya yeni oyuncular ve "yıldız"lar getirmesi nedeniyle "amacına ulaşmış ilk yarışma" sayılırdı. Türk sinemasına halk içinden yeni yüzler, yeni yetenekler kazandırmak amacıyla düzenlenen bu yarışmalardan biri, belgelere göre 1933 yılında *Akşam Gazetesi* tarafından düzenlenmişti. Yine bir başka yarışmayı 1941'lerde *Perde-Sahne Dergisi* gerçekleştirdi. Ancak her iki yarışmadan da olumlu sonuçlar alınmayınca, bu yoldan Türk sinemasına yeni oyuncular gelmedi.

Özellikle de 1951'li yıllarda M.G.M., Columbia, Universal-Int, Warner Brothers, 20th Century-Fox ve R.K.O.Radio gibi, Amerikan dev film şirketlerinin servis yaptığı reklam materyalleriyle beslenen Türk sinema basınının düzenli ve uzun ömürlü "*ilk dergi*"si Yıldız'ın, açtığı yarışma gerçekten yararlı sonuçlar vermişti. İşte böyle bir yarışmadan sinemaya gelen *Ayhan Işıyan* (Işık) gerçek anlamda "*ilk büyük yıldız*" olarak oyunculuğa yeni bir "*sistem*" getirecekti. Bu, tüm dünyada egemenliğini kuran Amerikan sinemasına özgü bir "*star*", yani "*yıldız sistemi*"ydi. Yönetmen *Osman F. Seden* de bir yapımcı yönetmen olarak Amerikan sinemasının egemen koşulları içinde bu "*star sistemi*"ni Ayhan Işık'tan sonra yeni oyuncular "lanse" ederek geliştirecekti.

O yıllarda, *Muzaffer Tema*, tipiyle, Amerikan sinemasının etkilerini taşıyan bir jön olarak şöhretin doruğundaydı. Ayhan Işık'tan çok önce, 1949'lara "*Çılgılık*" adlı filmle sinemaya giren, Devlet Konservatuarı flüt öğretme-

ni Muzaffer Tema, o dönemin, saçları alınına dökülen, Amerikalı ünlü aktör Alan Ladd'ın bir kopyasıdır. Bu dış kaynaklı aktöre öykünen Tema, Alan Ladd gibi saatini sağ koluna takar, saçlarını afillice gözlerinin önüne düşürür... Özellikle de "*Dudaktan Kalbe*" adlı filmiyle genç kızların düşlerine giren Türk sinemasının "*ilk romantik jön*"üdür. Bir anlamda Tema, kendinden daha önce sinemaya gelen Suavi Tedü'nün bir uzantısıdır. Ancak, bir jön-prömiyer olarak Tema gibi, genç kızların rüyalarını süsleyebilecek kadar "yıldız" niteliğine sahip bir sinema sanatçısı değildir.

Ayhan Işık ise Muzaffer Tema'nın tam tersi, esmer, kara yağız bir Türk tipi idi. Örneğin, henüz ikinci filmi "*Kanun Namına*" da tornacı Nazım Usta'yı canlandırırken, her şeyi ile katıksız, "bizden" olan bir karakter çiziyordu. Kendinden önceki oyuncularından bir *Turan Seyfioğlu*, bir *Eşref Kolçak* gibi kenar mahalle tiplerinin daha ayağı yere basan örneklerini veriyordu. Kusursuz denilebilecek, kesme şeker gibi düzgün fiziğinin yanı sıra, Türk sinemasındaki bir başka özelliği ise, başkaldıran bir "eylem adamı" olmasıydı. Çünkü Ayhan Işık, yerli sinemaya Batılı bir yıldız gibi kendi ilkelerini, kendi "kanun"larını uygulayacaktı. "Yıldız" olduktan sonra ağırlığını koyup sürekli biçimde "oyunculuk haysiyeti"ni koruyacak, o güne kadar hiçbir aktörün gerçekleştiremediği bir "iş ahlakı"nı da beraberinde getirecekti. Kendi çıkarları başta olmak üzere yeni bir düzenin ateşli, yürekli bir savunucusuydu. Ayhan Işık'ı "Ayhan Işık" yapan ve Türk sinemasında ayrı bir çizgiye oturtan temel özellikleri ve saygınlığı bu örneklerden, kısacası "prensiplü adamı" olmasından kaynaklanıyordu. Ama, sanatçının oyunculuğu ise, elbette tartışılmaya her zaman açıktı. Kaldı ki *Lütfü Ö. Akad*, "*Kanun Namına*"daki Ayhan Işık'ın oyunuyla ilgili olarak:

"*Bu filminde pek o kadar başarılı değildi aslında..*" diyordu.

Ama, gerçek şu ki, "*Kanun Namına*", dönemin eleştir-

Türk sinemasının kralı: Ayhan Işık 'Kanun Namına'da.

menlerine göre Türk sinemasında "sinemacılar dönemi"ni başlatan bir yapıtı. Ve Lütü Ö. Akad, bir dönemi etkileyen "ilk sahici yönetmen", Ayhan Işık da bu dönemin "ilk yaratılan yıldızı" olarak sinema tarihine geçeceklerdi. Ve bu aşamaya kaynaklık eden de filmin çekiminden 6 yıl önce yaşanmış (1946) gerçek bir gazete haberi idi:

"Tomacı Nazif Kuş, kayınpederi Ahmet Muzaffer'i öldürdükten ve biri eşi, iki kişiyi yaraladıktan sonra saklandığı Galata'daki dükkânında intihar etti."

Amerika'da Kaybolan Bir Çizgi-Film Denemesi

Türk sinemasında "ilk cartoon film" yani "canlı resim" denemesi, 1951 yılında yapımcı *Turgut Demirağ*'ın girişimiyle gerçekleştirildi. "*Evvel Zaman İçinde*" adlı bu uzun metrajlı çizgi-film'in resimleri karikütürcü-desinatör *Yüksel* yönetiminde 20 kişilik bir ressam ekibi tarafından çizildi.

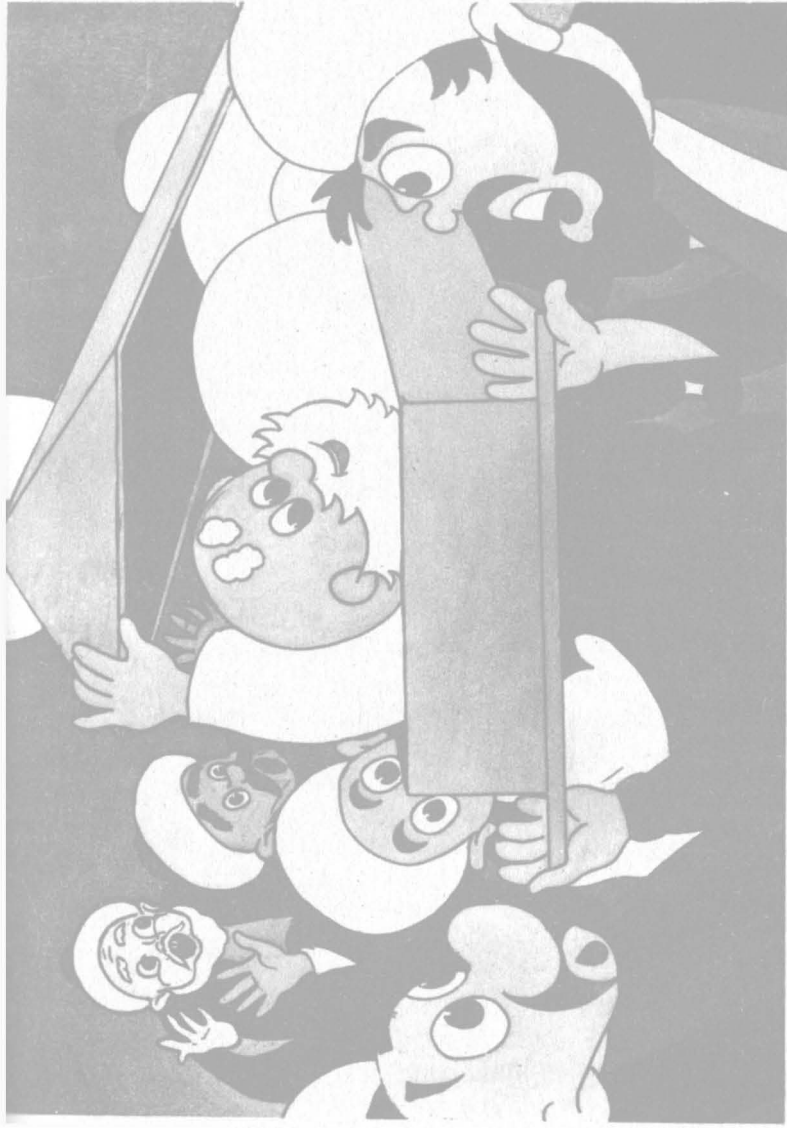
Çocukluk yıllarımızda Walt Disney'in Miki Mouse, Donald Duck, Pinokyo gibi evrenselleşen tiplerinden tanıdığımız çizgi filmler, bu kez ülkemizde 23 yaşındaki Yüksel Ünsal'ın bu denemesinde bizim masal kahramanlarından Nasrettin Hoca'yı, Keloğlan'ı izleyecektik... Yazık ki tüm bu çabalar boşa gidecek, her 30 metre çekildikten sonra banyo yapılması için gönderilen parçalar tümüyle Amerika'daki bir laboratuvarında kaybolacaktı....

Bir ülke sinemasının kaderiydi bu.

Korunmasız yazıhanelerde, depolarda, stüdyolarda çıkan yangınlar sonucunda yitirilen filmlere, ayakkabı bağlarının uçlarına klips yapılması için kiloyla satılan negatiflere bir de renkli bir çizgi-film ekleniyordu.

Halk Soruşturmalarında "En İyiler"

Türk sinemasında dergilerin okurları ya da yazarlar arasında yaptığı sinemayla ilgili "*en iyiler*" konusundaki

İlk çizgi film denemesi: 'Evel Zaman İçinde

"soruşturmalar" ya da "anketler", ilk kez ne zaman başladı? Eldeki belgelere göre bunlardan biri, eğer yanılmıyorsak 1945 yıllarında Muhsin Ertuğrul'un yayınladığı *Perde-Sahne* dergisi tarafından düzenlenmişti. İşte hem okurlar, hem de dönemin ün yapmış yazarları arasında yapılan anketin soruları:

- 1) *En beğendiğiniz yabancı erkek sinema artisti.*
- 2) *En beğendiğiniz yabancı kadın sinema artisti.*
- 3) *En beğendiğiniz Türk erkek tiyatro artisti.*
- 4) *En beğendiğiniz Türk kadın tiyatro artisti*

Görüldüğü gibi o yıllarda, özellikle de anketin düzenlendiği 1945'de yalnızca 2 film çevrildiği ve *Ronald Colman, Marlene Dietrich, Charles Loughton, Charles Boyer, Gary Cooper* ve *Tyrone Power* gibi dış kaynaklı "mit"lerin egemen olduğu düşünülürse, okurların bizim sinema yıldızlarına rağbet etmeyeceği bir gerçektir. Bu nedenle seçimlerin ağırlık noktası yabancı sinema oyuncularıyla, Şehir Tiyatrosu sanatçıları olacaktır... Ve söz konusu ankete katılan dönemin ünlü kalemleri arasında *Cevat Fehmi Başkut, Hasan Ali Ediz, Nusret Safa Çoşkun* da vardı.

Anketin okur listelerinde birbirleriyle çekişen (kadınlardan) "*tiyatro sanatçıları*" Cahide Doruk (Sonku) ile *Perihan Yanal*'di. Erkeklerden de başı çeken Muhsin Ertuğrul'du. Buna karşılık yazarların verdiği listelerde okurların tuttuğu Cahide Doruk ismine rastlanmayacaktı.

Okurlar arasında ilk büyük ve profesyonelce düzenlenen "*halk soruşturması*" 1952'lerde yapıldı. Dönemin en büyük ve tek sinema dergisi olan *Yıldız*'ın, okuyucuları arasında düzenlediği "*1950-51 mevsiminin en iyileri*" adlı soruşturma ilgi çekti. Çünkü o yıllarda Türk sineması belli bir kıpırdanış içindeydi. Ve film sayısı da 61'e kadar gelip dayanmıştı. 1984 okurun "iştirak" ettiği bu "*Mevsimin en beğenilen Yerli Film ve kadın-erkek sanatçı müsabakası*" yapımcı *Hürrem Erman* başkanlığında, gazetecilerden *Celal Demiray, Sezai Soğut, Oğuz Özdeş, Seyhan Bilba-*

Yarışma birincisi ilk Türk filmi: 'Vatan ve Namık Kemal'

şarve *Semiral Bilb*'dan kurulu bir ekibin tasnifi sonucunda şu sonuçlar alındı:

En beğenilen yerli film: "*Vatan Ve Namık Kemal*"

En beğenilen kadın yıldız: "*Cahide Sonku*"

En beğenilen erkek yıldız: "*Sami Ayanoglu*"

"*Yıldız mükâfatları*" adıyla ve okurların oylarına göre düzenlenen bu soruşturma, daha sonraki yıllarda iki kez yinelenildi. Ve kazananlara "*mükâfat*" olarak verilen heykel ise, başını arkaya doğru eğip, kollarını yukarıya doğru kaldırarak birleştiren ve etekleri dalgalanan yarı çıplak Venüs benzeri bir kadın figüründen oluşuyordu.

Çocuk Oyuncular ve Çocuk Filmlerinin Başlangıç Dönemi

Türk sinemasında kamera karşısına çıkan "*ilk çocuk oyuncu*" kimdi? Ya da tümüyle kahramanları çocuklardan oluşan filmler hangileriydi?

1935'li yıllara dönersek "*Aysel Bataklı Damın Kızı*"nda Cahide Sonku'nun oynadığı Aysel'in çocuğu rolünde *Ergun Köknar* görürüz. Ancak Köknar, 1934 doğumlu olduğu düşünülürse, kamera karşısına çıktığı günlerde bir ya da bir buçuk yaşlarında bir bebektir. Gene 1940 yıllarında çevrilen "*Şehvet Kurbanı*"nda Muhsin Ertuğrul'un kızını ve oğlunu oynayan iki çocuk vardır. Ne var ki, bu çocuk oyuncular kimdir, belirgin değildir.

Bu durumda net bir şekilde tümüyle çocuk oyunculara dayalı "*ilk film*", Suavi Tedü'nün 1952 yılında yönetmenliğini yaptığı "*Göçmen Çocuğu*"dur. Nişantaşı'ndaki bir ilkokuldan temin edilen ve sayıları 50 kadar olan bir çocuk ordusuyla çekilen filmde, başrolü yönetmen Suavi Tedü'nün eşi *Perihan Tedü* ve *Küçük Erkan* oynamıştır. Ve dönemin sinema münekkitlerinden *Sezai Soelli*, filmle ilgili şunları yazar:

"*Filmin en büyük muvaffakiyeti, bize Türk çocuklarının muazzam artistik kabiliyetlerini göstermiş ol-*

masıdır. Senelerce, Amerika bize Shirley'leri, Margaret O'Brien'leri birer deha, birer harika gibi gösterip durdular. Bu filmde başta Erkan, maalesef isimlerini bilmiyorum, şişman çocuk, hain çocuk ve diğerleri öyle bir oynadılar ki değme büyük sanatlarımız bu derece kuvvetli sahneler veremezler. Bilhassa Erkan'la küçük kızın banka girişinde bir sahnesi vardı. Orada Erkan'ın yüzü bir oynayış şaheseriydi."

1952'lerin Küçük Erkan'ı Türk sinemasında belli başlı "ilk çocuk oyuncu"lardan biriydi, ama bu yaş grubunun yıldızı değildi. Gerçekte çocuk kahramanlı filmler döneminin açılması ve çocuk oyuncuların "yıldız" olmaları Memduh Ün'ün 1960 yıllarında yönettiği "Ayşecik"le başlamıştı. Dizinin isim babası da Kemalettin Tuğcu'ydu. Dizinin bu ilk filmi, Tuğcu'nun aynı ismi taşıyan romanından uyarlanmıştı. İşte ilk kez 5 yaşında Ayşecik rolüyle kamera karşısına çıkan Zeynep Değirmencioglu, sinemamızın "ilk süper çocuk yıldızı" oldu. Ne öncekiler, ne de ondan sonra gelenler Shirley Temple'ı anımsatan Değirmencioglu'nun düzeyine çıkamadılar. Buna karşılık "Ayşecik" dizisi, konuları nedeniyle melodram sinemasının çok bilinen kalıplarını aşamadı. Ve uzun süre çocuk filmlerinin sömürüsü yapıldı.

1963 yılında Hüseyin Kaşif'in yönettiği "Kayıp Kız Ayla", "Ayşecik" dizileriyle gelen "moda"nın bir başka uzantısıydı. Ne var ki, adı geçen filmin konusu bir romandan değil, aynı yıllarda meydana gelen, yaşanmış bir olaydan kaynaklanıyordu. İstanbul Bahçelievler'de, esrarengiz biçimde kaybolan Ayla adlı bir kız çocuğunun hikâyesi beyaz perdeye aktarılmıştı. Ancak, "Kayıp Kız Ayla"nın çekimi bitirildikten sonra sinemalarda oynayamadı. Çünkü mahkeme kararıyla filmin oynatılması yasaklandı. Olayın kahramanı Ayla'nın acılı ailesi, filmin durdurulması için dava açmıştı. Polisin olayla ilgili ipuçlarını aradığı günlerde, "Kayıp Kız Ayla"nın gösterimi yasaklandı. Böylece de film, Türk sinema tarihinde, sansür kurulunun kararları

dışında tümüyle yasaklanan "ilk film" oldu. Filme konu olan olay, bugün hâlâ esrarını koruyor. Ve Ayla hâlâ bulunamadı.

Kürk Mantolu Bir Yerli Film Galası

Ülkemizde bir Türk filminin ilk kez "özel gösteri"si 1919 yılının Mayıs'ında "Müze-i Askeri" salonunda gösterildi. Filmin adı "Mürebbiye", resmi gösterinin davetlileri de o zamanki adıyla "matbuat mensupları", İstanbul'da bulunan çeşitli devletlere mensup İşgal Kuvvetleri Kumandanları, dönemin ünlü tiyatro oyuncularını ve yabancı uyruklu önemli kişilerdi. Davetlilerin arasında özellikle de sanjürcü Fransız Generali *Franchet d'Esperey* bulunuyordu.

Bu gösteriler çeşitli biçimlerde sürüp gitti. 1951 yılından önce prodüktörler, filmlerini matbuatın ileri gelen mensuplarına "sabah matineleri"nde özel olarak "takdim" ediyorlardı. Resmi gösteriler ve matbuat mensupları davetlileri dışında ve İstanbul'da yapılan görkemli ilk yerli film galasını, *Adalet Cimcoz*'un kaleminden öğreniyoruz:

"Misafirler pek itinalı giyinmişler, hemen bütün erkeklerin üzerinde koyu renk elbise, kadınlar tüylü yahut tüllü, tabii envai çeşit kürk ve bir o kadar karışık koku. Kalabalık, kalabalık; bir taraftan filmler alınıyor, bir taraftan büfe merakı derken bakıyorsunuz ki oturacak yer kalmamış..."

Hollywood prömiyerlerini anımsatan bu kürk mantolu, görkemli gala'yı, yapımcısı olduğu "Vatan ve Namık Kemal" adına Cahide Sonku düzenlemiş. Ve gene öğreniyoruz ki Beyoğlu Sümer Sineması'nda (şimdi Rüya Sineması) yapılan bu galada İstanbul Valisi *Fahrettin Kerim Gökay*, General *Şükrü Kanatlı*, *Ahmet Emin Yalman*, *Ahmet Hamdi Tanpınar*, *Yusuf Ziya Ortaç*, *Reşat Nuri Güntekin* ve *Esat Mahmut Karakurt* davetliler arasındaymış...

İşte İstanbul sinemalarında "galaların tarihçesi" "Vatan ve Namık Kemal" filmiyle başlamış oluyor.

Cahide Sonku ünlü galasında.

Uluslararası Festivaller ve Bir Tutanak

Belgelere göre yurtdışından Türk sinemasına gelen "ilk ödül", Muhsin Ertuğrul'un ikinci kez beyaz perdeye uyarladığı "*Leblebici Horhor Ağa*" adlı filmiyle gerçekleşmiştir. Dünyada Berlin, Cannes gibi önemli üç uluslararası festivalden biri olan 2. Venedik Film Şenliği'nde aldığı "Onur Diploması", her ne kadar büyük bir değer taşımıyorsa da, bu yurtdışında kazanılmış "küçük bir başarı" sayılır.

Türk sineması yıllar sonra uluslararası festivallere, daha çok sayıda filmle katılacaktır. Örneğin Cannes Film Festivali ile ilgili resmi bir "tutanak"tan, ilk kez Türk film yapımcılarının bu toplu biçimdeki katılımlarını görüyo-

ruz. Gerçekten ilginç bir belge: 1953 yılında düzenlenen bu belgeyi aynen aktarıyoruz:

"Dışişleri Vekaletinin 26.2.1953 gün ve 3.cü daire ve ikinci Şube 39198/76 sayı ile Basın Yayın Genel Müdürlüğüne yazılan yazıda: İsimleri tasrih edilmiş olan İçişleri Vekaleti, Dışişleri Vekaleti, Milli Eğitim Vekaleti, Erkânı Harbiyeyi Umumiye, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Basın ve Turizm Genel Müdürlüğü temsilcileri ile san'at ve fikir adamlarından Halim Al yot, Refik Ahmet Sevensil, Cevat Memduh Altar, Mahir Canova, Adnan Saygun, Lütü Ay, Muazzez Lutas, Nihat Aybars, Mitat Fermen, Şahap Akalın, Arnolf Shröjder ve Ankara Gazeteciler Cemiyeti Başkanı'ndan müteşekkil bir jüri tertiplenmiştir.

Jüri, Devlet Tiyatrosu Genel Müdürü Cevat Memduh Altar'ın başkanlığında ekseriyetle toplanarak, Fransa'da Cannes şehrinde yapılacak, Fransız hükümeti tarafından tertip edilen VI. Milletlerarası Film Festivali'ne iştirak ettirilmek istenen "Yıldırım Beyazıt ve Timurlenk", "Toprak", "İki Süngü Arasında", "Göçmen Çocuğu", "Mezarımı Taştan Oyun" adlı filmleri sırası ile seyretmiştir.

14 Mart 1953 ve 16 Mart 1953 tarihlerinde biri Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğünde, biri de İçişleri Vekaletinde olmak üzere iki toplantı yapmış olan jüri aşağıdaki karara varmıştır:

1- Cannes Film Festivali'ne gönderilecek birinci olarak "Göçmen Çocuğu" adlı film seçilmiştir. Jüri festivale gönderilirken, filmin jeneriğine bir yazı konması ve bu yazı ile eserin ilk terbiyevi Çocuk Filmi olduğunun da belirtilmesini karar altına almıştır. Filmdeki Erkan'ın babasının mezarı başında ağladığı sahne de tamamen çıkarılacaktır.

2- Cannes Film Festivali'ne ikinci esas olarak aşağıda tasrih edilmiş olan hususlar yerine getirildiği takdirde "Yıldırım Beyazıt ve Timurlenk" adlı filmi de seçmiştir.

a) Yabancı filmlerden olan parçalar eserden tamamen

çıkarılacaktır.

b) Ayasofya'daki orgla Handel'in *Largosu* filminden çıkarılacak ve bu sahneye o zamana ait münasip bir Ortodoks ayininin müziği konulacaktır.

c) Filmin bazı yerlerine refakat eden 19.cu asrın romantik müziğinin değiştirilerek yerine orijinal film müziği konulması hususunda da filmin prodüktörüne temenni de bulunacaktır.

d) Yukarıda esaslar yerine getirildikten sonra film tekrar jüri tarafından görülecektir.

3- "İki Süngü Arasında", "Toprak" ve "Mezanımı Taştan Oyun" adlı filmlerin memleket dışı bir film gösterilmesi hususunda bazı mahzurlar mütalaa edildiğinden bu üç filmin Cannes Film Festivali'ne gönderilmemesine karar verilmiştir."

Korku Sinemasının İlkleri

Korku filmleri, Türk sinemasının türleri içinde en yabancı olanıdır kuşkusuz. Oysa, korku sinemasının "başyapıtlar"ı 1930'lu yıllarda ortaya çıkmış ve bu tür özellikle 1940'lardan sonra Amerikan sinemasında kendi yıldızlarını yaratmıştır. Daha çok dev yapılı ünlü oyuncu *Lon Chaney*'in "*Frankestein*" tiplmesi, korku sinemasının bir simgesiydi o dönemde. Ayrıca Macar asıllı aktör *Bela Lugosi*'nin oynadığı "*Drakula*"da Türk sinema seyircisinin yıllarca ilgisini çekti.

İşte bu dış kaynaklı, ürkütücü, düşlere dayalı ve fantastik atmosferli filmlerin etkisiyle sinemamızda "*Drakula İstanbul'da*" çekildi. Bu atmosfer daha önceki yıllarda *Aydın Arakon*'un "*Çiğlık*" adlı filmiyle yaratılmak istenirse de "*Drakula İstanbul'da*" Türk sinemasında bir "*ilk korku film denemesi*"dir. *Mehmet Muhtar*'ın 1953 yılında çevirdiği bu filmin "yerli Drakula"sı da *Atıf Kaptan*'ıdır.

Korku edebiyatının klasikleri arasına giren İngiliz yazar *Brahm Stocker*'in Türk sinemasına uyarlanan öyküsü,

İlk korku filmi: "Drakula İstanbul'da"da Atıf Kaptan, Bülent Oran ve Anic Ball.

hortlağın İstanbul'a gelişiyle başlar. Kan emerek yaşamını sürdüren bu hortlak Kont Drakula'dır. Ve kanını emdiği insanlar öldükten sonra hortlamaktadır... Sonunda ise bir mezarlıkta Drakula'nın kalbine bir kazık çakılır ve kafası gövdesinden ayrılır...

Konusundan da anlaşıldığı gibi "Drakula İstanbul'da" genel havasıyla tam bir "korku filmi"dir. Ama, dönemin bir "münekkit" in deyişiyle *"Ne korkunç bir film olmuş, ne de gülünç.."* Türün bir başka uzantısı olan Lütfi Akad'ın *"Görünmeyen Adam İstanbul'da"* adlı denemesinde de aynı başarısızlık görülür.

İlk Renkli Filmler ve Bir Yönetmenin Sonu

Türk sinemasının uzun metrajlı "ilk renkli film"i hangisiydi? "Halıcı Kız" mı, "Salgın" mı?

18 Nisan 1953 tarihli bir sinema dergisi (Yıldız) haberine bakıyoruz. Şunları yazıyor:

"Virginia Bruce ile kocası Ali İpar, diğeri Muhsin Ertuğrul tarafından aynı zamanda iki renkli film birden çevrilmeye başlandı. Ali İpar'ın "Salgın"ı Amerika'da banyo edilip basıla dursun, Doğan Kardeş hesabına çevrilen Muhsin Ertuğrul'un "Halıcı Kız"ının laboratuvar kısmı Almanya'da hazırlanıp bir ay evvel memleketeye getirildi ve geçen hafta Beyoğlu'nun yerli filme pek alışmamış büyük sinemalarından birinde prömiyerini yaptı."

Demek ki her iki film de aynı yıllarda çekilmiş. Ama seyirci önüne ilk çıkan, yani gösterime gireni "Salgın" değil, "Halıcı Kız" mı?.. Bu durumda Ertuğrul'un ki 13 Nisan 1953'de İpar'ın filmi ise yaklaşık sekiz ay sonra 15

Aralık 1953 yılında vizyona girmiş. Dönemin ünlü armatörü ve 27 Mayıs İhtilali'nden sonra 1960'lı yılların Yassıda mahkemelerinde yargılanan Ali İpar'ın televizyonda yaptığı bir konuşmada: "İlk renkli film çekimine biz başladık. Ama sinemalarda oynaması hayli geç oldu" dediğini anımsıyoruz.

Başröllerini Ali İpar'ın karısı, Amerikalı oyuncu Virginia Bruce, Kenan Artun ve Amerika Ateşemiliteri'nin kızı Gloria Doman'ın paylaştığı "Salgın"ın asıl

İlk renkli Türk filmi
"Halıcı Kız"ın afişi.

başka özellikleri vardı. Film İngilizce olarak ve 16 mm'lik el kamerasına Singer dikiş makinesi motoru takılarak çekilmişti. Afişinde "*renkli ilk Türk filmi*" yazan Muhsin Ertuğrul'un "*Halıcı Kızı*" na gelince, o daha başka özellikler içeriyordu. Ve bu filmin çekimi altında bir "yönetmenin dramı" yatıyordu. Beş yıllık bir aradan sonra tekrar sinemaya dönen Muhsin Ertuğrul'un "*Halıcı Kızı*"ı ve Ali İpar'ın "*Salgın*"ından önce de 1948 yıllarında bir "*renkli film denemesi*" yapılmıştı. Ne var ki *Baha Gelenbevi*'nin yönettiği "*Çıldırın Kadın*", tümüyle renkli çekilmiş bir film değildi. Siyah-beyaz olarak çekilen filmin sadece Kız Kulesi ile ilgili sahneleri renkli çekilmişti.

1922'den 1947 yılına kadar Türk sinemasında "tek yönetmen" olarak egemenlik kuran Muhsin Ertuğrul'un bu renkli film girişimi, *Vetat Nedim Tör* aracılığıyla gerçekleşmişti. Çünkü o yıllarda Vedat Nedim Tör, Yapı ve Kredi Bankası'nın Kültür Müşaviri olarak görev yapıyordu. Ve bu kurumun, "*Halıcı Kız*" çekilmeden önce sinema ile ilgili önemli tasarımları vardı. Örneğin, Türkiye'de sağlıklı, düzenli bir sinema endüstrisinin kurulması için büyük bir yatırıma hazırlandığı günlerde, Vedat Nedim Tör banka yetkililerine renkli film yapılmasını önermiş ve kabul ettirmişti. İşte Muhsin Ertuğrul'un, Yapı ve Kredi Bankası'nın parasal desteğiyle yönettiği "*Halıcı Kız*", 1953 yılında tam 150 bin liralık bütçeyle çevrilmişti. Ancak, başrollerini *Heyecan Başaran* gibi *Küçük Sahne* oyuncularının paylaştığı "*Halıcı Kız*"ın, yabancı film oynatan Atlas Sineması'ndaki galası, büyük bir fiyaskoyla sonuçlandı.

İlk olumsuz tepkiler o gece seyirciden, sonra da eleştirmenlerden geldi. Seyirciler filmi ayağa kalkarak yuhalamışlardı. Ve belki de Türk sineması tarihinde "*ilk yuh çekilen film*"di. O tarihlerde Türkiye'nin en büyük ve en modern sineması olan Atlas'ta "*Halıcı Kız*" iş yapmamıştı. Eleştirmen *Semih Tuğrul*'a göre:

"Halıcı Kız, Agfacolor'un çeşitli renklerine rağmen Türk sinemacılığının yüz karası olarak kalacak filmlerin-

den biri"ydi.

Bu arada *"Kireç gibi yüzler, patlıcan rengi insanlar gördük"* diye yazanlar da vardı.

İşte bu *"ilk girişim"*e yönelik tepkiler, Türk sinemasına destek olmaya hazırlanan Yapı ve Kredi Bankası'nı büyük bir düş kırıklığına uğratmış, banka yetkilileri, sinemaya yatırım yapmaktan vazgeçmişlerdi. Muhsin Ertuğrul, "Halıcı Kız"dan başka bir film yapamadı. Böylece, Türk sinemasına 32 yılını veren bir tiyatrocü-yönetmen'in dönemi tümüyle kapanıyor, "Halıcı Kız"ın başarısızlığı, Muhsin Ertuğrul'un acı sonunu oluşturuyordu.

27 Mayıs İnkılabı'yla Gelen Toplumsal Gerçekçilik

"Büyük Türk Milleti, Silahlı Kuvvetlerimiz bütün yurt'ta 27 Mayıs saat üçten itibaren idareyi ele almış bulunmaktadır. Bütün vatandaşlarımızın ve Emniyet Kuvvetlerinin Silahlı Kuvvetlerle yakın işbirliği ile bu harekât hiçbir can kaybı olmadan başarılıdır. İstanbul'da ikinci bir tebliğe kadar Silahlı Kuvvetler mensupları hariç, sokağa çıkma yasağı konmuştur. Vatandaşlarımızın Silahlı Kuvvetlerin vazifelerini kolaylaştırmaya ve milletçe ümit edilen demokratik rejimin tecrüsesizliğine yardımcı olmasını rica ederiz. Türk Silahlı Kuvvetleri."

Türk siyaset tarihine "kansız ihtilal" olarak geçen 27 Mayıs İnkılabı'nın ilk bildirisi, sabaha karşı 04.30 saatlerinde kısa aralarla çalınan İstiklal Marşı ile birlikte radyodan halka duyurulmuştu. Silahlı Kuvvetlerimiz, bütün yurtta idareyi fiilen ele almıştı. Ve bu harekâtın kumandanı da Orgeneral Cemal Gürsel'di. İşte Adnan Menderes hükümetinin yargılandığı, radyo kurumunda büyük bir "ıslahat" yapıldığı ve halkın parmaklarındaki yüzükleri çıkarıp hazineye katkıda buldukları günlerde, Türk sinemasına yeni bir düşünce biçimi geliyordu. Bu sinemasal türün adı "toplumsal gerçekçilik", ilk örneği de *"Gecelerin*

İlk "toplumsal gerçekçilik" denemesi: *Gecelerin Ötesi*.

Ötesi"ydi *Metin Erksan*'ın yönettiği "*Gecelerin Ötesi*" 1960 İnkilabından önceki resmi ideolojinin "her mahallede bir milyoner yetiştireceğiz" sloganını sorgulayan bir "başkaldırı filmi"ydi. Ve kendi içinde toplumsal bir eleştiri getiriyordu. Aynı idealler peşinde koşan altı mahalle arkadaşının soygun eylemi üzerine kurulan "*Gecelerin Ötesi*" bir düzen eleştirisinin içeriye dönük filmi olarak da önemini koruyacaktı. Çünkü 1980'lerden sonra "her mahallede yetişen milyonerler" in toplumsal kimlikleri giderek değişecekti.

Sansüre Karşı İlk Toplu Dayanışma

Türk sinemasında sansürle başı derde giren yönetmenlerin başında gelir Metin Erksan. Sinema yaşamının bir bölümü sansürle boğuşmakla geçmiştir dersek, olayı abartmayız. Örneğin, 1961 yılında yönettiği *"Yılanların Öcü"*-nün Erksan'ın bu maceralı yaşamında önemli bir yeri vardır. Yalnızca Metin Erksan'ın mı? Türk sineması tarihine "sansür baskısı"na karşı ilk kez toplu bir dayanışmayı oluşturan bir film olarak da ayrı bir önem taşır. Kaldı ki dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel bile, "yasaklama"nın başında büyük tepkilere ve giderek de toplumsal bir olguya dönüşmesi nedeniyle merak edip Çankaya Köşkü'nde izler *"Yılanların Öcü"*nü. Ve filmi izleyip, Metin Erksan'ı tebrik ettikten sonra aralarında ilginç bir konuşma geçer:

"Yahu Metin Bey. Ben senin adını gazetelerde hep gerçekçi rejisör diye okuyorum. Seni böyle övüyorlar. Ama bana kalırsa bu filmde biraz gerçeğin dışına çıkmışsın."

"Neden?"

"E, bütün tipler ense kulak yerinde, şişman. Bu kadar besili mi Türk köylüsü. Biraz zayıf adam seçseydiniz ya."

"Paşa hazretleri siz bizi tecviz ettünüz, beğendiniz, övdünüz, ama bu filmi sansür men etti."

"Kimdir bu adamlar? Onlara telefon edin, bu filme mücadele edilsin." (15).

Yurtiçinde ve yurtdışında tümüyle yasaklanan filme sahip çıkarak, destekleyen Cemal Paşa'nın bu emrine rağmen gene de sonuç değişmeyecekti. Ve mücadele devam edecekti.

Bıçağın kemiğe dayandığı günlerde tüm sinemacılar toplu bir dayanışma içine girmişlerdi. Ve alınan ortak bir karara göre, Prodüksiyon Cemiyeti önünde toplanıp, Taksim Meydanı'na kadar sessiz bir yürüyüş yapacaklardı. Ancak böyle bir "protesto yürüyüşü" için Emniyet Müdürlüğü

(15) Bkz.: Hüseyin Sönmez, Serhat Öztürk; "Metin Erksan: Türkiye'de entelijansiye yok", *Ve Sinema*, sh.:28/29, s.:1 1985

izin vermeyecekti. Son çare toplanıp, Türk sineması çalışanları adına kamuoyuna ortak bir bildiri yayınlamaktı. "Türk filmciliği İstanbul'da, sansür Ankara'da", "Mussolini öldü, Sansürü bizde yaşıyor" gibi duvarları dövizlerle süsleyen Gen-Ar Tiyatrosu'nda yapılan toplantıda Türk Film Prodüksörleri, sanatçıları ve teknisyenleri şu bildiriye imza atacaktı:

"Milli filmciliğimizi baltalayan, çağdaş sinema seviyesine çıkmasını engelleyen sansürün karşısında olduğumuzu Türk halk-efkârına bildiririz.

Sağlam bir demokrasinin temellerinin kurulduğu Türkiyemizde, insan haklarına aykırı, fikir ve ifade hürriyetine karşı bir zihniyeti bütün çıplaklığı ile Türk milletinin ibret nazarlarına sermeyi vicdani bir borç biliriz.

Faşist İtalya'nın sansür yönetmeliğinden alınmış ve medeni âlemdede bugün hükmü ve yeri kalmamış olan böylesine geri bir SANSÜR anlayışı Türk sinema sanatındaki gelişmeyi önlemiştir.

Türk Film Prodüksörü, sermayesini sansürün ölçüsüz kontrolü altındaki bir işe bütünüyle yatıramamaktadır. Bu yüzden basit anlamı ve sözde yurtiçi pazara hitap eden kalitesiz filmler yıllık istihsalinde ekseriyeti teşkil etmektedir. Bu çoğunluk içinde, pek az sayıda iyice film yapılabiliyorsa, bunlar da ancak sansürün gözünden kaçırılan filmlerdir. Türk film senaryo yazarı ve rejisörü sansüredilmeyen tiyatro, roman ve hikâye alanındaki sanatçı kadar gelişmemişse, bunun da tek suçlusu gerçeklerden korkan ve hiçbir estetik ölçüye sahip olmayan sansürdür. Türk film oyuncusu gene aynı sansürün kayıtlı senaryoları, kayıtlı mizansenleri ile adeta mahkûm edilmiş ve bir ro-bottan farksız hale getirilmiştir.

Türk film teknisyeni ise bu huzursuz âleme yatırımlayan sermayeden mahrum kalarak en iptidai teknik vasıtalarla çalışmaktadır.

Görülüyor ki sansür, topyekün bu sanayi ve san'at kolunu tahrip etmektedir. Bu tahribatın bir an önce durdurul-

ması ve bu rezalete bir an önce son verilmesi için giriştiğimiz savaşta, demokratik yönelimli hükümetimizi, hürriyet aşığı basınımızı ve bütün sağduyu sahibi yurttaşlarımızı bizleri desteklemeğe davet ediyoruz."

İşte çeşitli olaylar, tepkiler yaratan ve bazı gruplar tarafından "Komünizm propagandası yapılıyor" diye çevresinde büyük gürültüler koparılan "Yılların Öcü", büyük bir mücadele sonucu yasakları delerek gösterime girebiliyordu.

Bir Boykot Bir İntihar

1960'lı yılların popüler bir güldürü oyuncusu olan *Suphi Kaner*, Türk sinemasında en çok intihara teşebbüs eden bir sanatçıydı da ayrıca. Ve ölümüne kadar tam dört kez canına kıymak istemişti. Hatta bir defasında onu hayata kavuşturan doktora çok kızmış ve şöyle demişti:

"Rahatça ölmeme bile mani oluyorsunuz..."

Beşincisinde ise *Suphi Kaner*'i kimse kurtaramadı. Çünkü ünlü komedyen azraile bu kez "çelme"sini atamamıştı.

Suphi Kaner'in bu kaçınılmaz ölümünü hazırlayan bir "boykot karan" mıydı? Ve sinemamız tarihinde ilk kez filmcilik mesleğiyle ilgili bir kurum, yani *Prodüktörler Cemiyeti*, bir aktörü "boykot" ediyordu. Tüm film şirketlerinin "iş" vermesini yasaklıyordu...

Nedeni "alkol" müydü?

Oysa *Suphi Kaner* ölümünden iki yıl önce, giderek hayatının sonunu hazırlayan bu "illet"ten kurtulmak için bir sinema dergisine şu ilanı vermişti:

"Sayın seyircilerim, meslektaşlarım..."

24.11.961 tarihinden itibaren, on yıldan beri devamlı olarak içtiğim içkiyi, gerek sıhhatim ve gerekse dostlarımın karşı davranışlarının anormalleşmesi bakımından bıraktım...

Bundan böyle, her kim beni içki içerken veya içkili gö-

Suphi Kaner - Bir boykot kurbanı-

*rürse kendilerine tarafımdan 1000 TL.sı ödenecektir.
Hürmetlerimle."*

Ancak Kaner, sözünü tutamayacak, alkolün tutsağı olup, film setlerine içkili gidecek ve "star" olmuş oyunculara dişini geçiremeyen Prodüktörler Cemiyeti, "bir garip

aktör"e iş verilmemesi için tüm film şirketlerine şu yazıyı gönderecekti:

"Aktör Suphi Kaner, Pesen Film Şirketi ile akd ve imza ettiği 14.7.1963 tarihli mukavelesinde oynamayı kabul ettiği rolü filmin yansında bırakarak film şirketini maddi, manevi zararlara sokmuş ve anlaşma için Pesen Film'den bir miktar da para almıştır. Bu meseleden doğan ihtilafı halletmek için idare kurulumuzun yapmış olduğu müker-rer davetlere de icabet etmemiştir. Bahis konusu ihtilaf halledilinceye kadar aktör Suphi Kaner'e iş verilmemesini rica ederiz."

İşte Suphi Kaner, meslektaşı ve dostu Afif Yesari'nin evinde *"Beni 12'den önce uyandırmayın"* diyerek üç tüp Nembutal adlı hapları yutup, yaşamına son verecekti. Ve ünlü komedyen 30 yaşındaydı.

Gerçekten Kaner'in intiharına neden, yalnızca Prodükörler Cemiyeti'nin bu "boykot kararı" mıydı? Ya da tutsağı olduğu alkol müydü?

Kim bilir, her iki neden de Suphi Kaner için bir baha-neydi belki de...

Teksas Yeşilçam'da

Türk sinemasında en ünlü jönler, en ünlü aktörler bile bir kez dahi olsa kamera karşısında *"Kovboyculuk"* oynayıp sıralarını savdılar(16). Bilindiği gibi westem, yani kovboy filmlerinin vatanı Amerika'dır. Amerikan sine-masıdır. Ama ülkemizdeki mimarı, kunduracı *Ahmet Serî*'tir... Kundura tamircisi *Ahmet Serî*'nin 1963 yıllarında yönetmenliğini yaptığı *"İntikam Hırsı"*, Türkiye'de çekil-miş *"ilk yerli kovboy filmi"* dir.

1963 yıllarından önce kovboy giysileriyle kamera karşısına çıkan oyuncular yok muydu? Kuşkusuz vardı. Örneğin *Suphi Kaner, Hüseyin Baradan, Feridun Karaka-*

(16) Bkz.: Agah Özgüç; İtalya'da Makarna Türkiye'de Lahmacun Kovboyları, Erkekçe, S.100 Nisan 1989.

İlk yerli kovboy filmi: İntikam Hırsı

ya şöyle bir görünmüşlerdi. Ama özellikle de düşlere dayalı bu tür sahneler, yalnızca birer "güldürü ögesi" olmanın dışına çıkamamışlardı...

"İntikam Hırsı", konusuyla, kurulan kasaba dekoruyla tam bir kovboy filmiydi. Ahmet Sert, Teksas'ı tüm özellikleriyle Yeşilçam'a taşımıştı... Kovboy filmleri tutkunu yapımcı-yönetmen, Taşlıtarla Piriçliköy'de bir yer kiralayarak, bu tür filmlerin çekimi için rüzgâra dayanıklı bir kasaba inşa etmişti. Girişindeki tahta tabelada "Welcome to Dodge City" diye yazan, "Sherif Office"siyle, "Union

Dodge City" diye yazan, "Sherif Office"siyle, "Union Bank"ıyla, banyyla, kilisesiyle ve ünlü "Apaçi"leriyle tam 14 barakadan oluşuyordu bu yerli "western kasabası"...

Yüzleri tebeşirle boyalı kızilderililer, sağdan soldan temin edilen sütçü beygirleri ve özel olarak yaptırılan posta arabası... Hiçbir şey eksik değildi.

Filmin kostümcüsü, ardirektörü de *Mehmet Sert*'ti. Her türlü aksesuar onun elinden çıkmıştı. Bu ilk kovboy filmi "İntikam Hırsı"nın hafiyesi de *Orhan Yıldız* adlı bir genç, teneke yıldızlı şerifi de opera sanatçısı *Ferhan Tanseli*'ydi...

Kunduracı Ahmet Sert'in kurduğu yerli Western kasabası.

Bu kasabada daha sonraki yıllarda Dalton Kardeşler'in öykülerine varıncaya kadar ne filmler çekilmemişti ki...

İlk Uluslararası Büyük Zafer

1956 Berlin Film Şenliği'nde ödül kazanan "*ilk Türk filmi*" "*Hitit Güneşi*" dir. Ne var ki "*ikinci*" olup "*gümüş ayı ödülü*" alan "*Hitit Güneşi*" belgesel bir filmdir. Ama gene de *Sabahattin Eyüboğlu* ile *Mazhar Şevket İpşiroğlu*'nun yönettikleri bu kısa metrajlı film, Berlin gibi uluslararası bir şenlikten "*zafer*"le dönen "*ilk belgesel*" sayılır. Ama, Türk sinema tarihinin "*ilk büyük zaferi*", sinemamızın uluslararası düzeydeki başarısı "*Susuz Yaz*"ındır.

Metin Erksan'ın "*Susuz Yaz*", yönetmenin önceki filmlerinde olduğu gibi beraberinde yeni bir "*yasaklama olayı*"nı daha getirecektir. 1964 Berlin Film Şenliği'ne katılması için başvurulduğunda "*Susuz Yaz*" Dışişleri Bakanlığı'na bağlı üç kişilik bir kurul izler. Karar olumsuzdur.

"Bu film Türkiye'yi temsil edemez."

Elbette "*Susuz Yaz*", uluslararası bir festivale katılması devlet tarafından müsaade edilmeyen "*ilk film*" değildi. 1959 yılında *Memduh Ün*'ün "*Üç Arkadaş*"ının Cannes Film Şenliği'ne katılmasına Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü karşı çıkmıştı.

Üç kişilik bir kurulun sakıncalı bulduğu "*Susuz Yaz*", filmin ortağı ve oyuncusu ve asıl mesleği tekstil mühendisi olan *Ulvi Doğan*, kişisel çabalarıyla Berlin'e götürüp sonuçlar alınınca ortalık karıştı. Yeşilçam'da ve aydın çevrelerde bir şaşkınlık yarattı. *Anthony Mann*'in başkanlık yaptığı jüride "*Susuz Yaz*" 4'e karşı 5 oyla "*eni yi film*" seçilip, büyük ödül "*Altın Ayı*"yı kazanıyordu. Bu başarıyı küçümseyenler, özellikle de aydın çevreler ve magazin basını bir Türk filminin zaferine gölge düşürmek için çeşitli iddialarda bulundular. Örneğin, filmin yapımcısı ve başarıyuncusu *Ulvi Doğan*, jüri üyelerinden *Faten Hamama*

Erol Taş, Metin Erksan'ın 'Susuz Yaz' filminin bir sahnesinde

Susuz Yaz'a ödülü kazandıran Faten Hamama mı?

ile ilişki kurmuştu. *Ömer Şerif*'in eski karısı Mısırlı sinema oyuncusu Faten Hamama'nın bir oyu filmin ödüllendirilmesinde önemli rol oynamıştı. Ulvi Doğan'ın yaptığı bir açıklama da bu söylentilere çanak tutmuştu. Şöyle diyordu:

"Susuz Yaz'ın birincilik alması Faten Hamama ile kurduğum çok, ama çok yakın dostluk sayesinde oldu. Hamama, diğer jüri üyelerinden Richard Todd ile yakın dosttu. Ayrıca, jüri üzerinde büyük etkisi olan bir prodüktöre de baskı yaptı. Eğer Faten Hamama olmasaydı, tek rey almazdık."

Görüldüğü gibi "Susuz Yaz"ın bu başarısına, bir "yatak odası zaferi" biçiminde, küçümsenerek bakılmıştı. Oysa, Berlin Film Şenliği'nde olaylar ya da kurulan ilişkiler, hangi çizgide gelişirse gelişsin burada önemli olan Türk sinemasının yurtdışında kazandığı "zafer" değil miydi?

Bir Grev Filmi Denemesi ve Emekçi Grevleri

Meslekle ilgili ilk sinemasal sendika 1963 yıllarında *Metin Erksan* tarafından kuruldu. Adı *Sine-İş* (Sinema İşçileri Sendikası) olan sendikanın Genel Başkanlığı'nı da Erksan üstlendi. Ve ilk kez emekçiler, haklarının korunmadığı ve giderek de sömürüldüğü bir dönemde bir araya gelerek "sinemaya el koydular". İşte ilk kez bilinçli bir örgütlenmenin getirdiği dayanışmayla *Ar Film Stüdyosu*'ndaki grev eylemi gerçekleştirildi. Sine-İş Sendikası'na bağlı işçi ve teknisyenler toplu olarak belli bir süre işi bıraktılar.

Bir yıl sonra çekilen "*Karanlıkta Uyananlar*" Türk sinemasının "*ilk grev filmi*" denemesiydi. Yeşilçam'daki örgütlenme çabalarının etkisiyle "grev olgusu" beyaz perdeye de böylece yansıtılmış oluyordu. Ertem Göreç'in, senaryosunu yazdığı *Vedat Türkali* ile gerçekleştirdiği "*Karanlıkta Uyananlar*"ın konusu bir boya fabrikasında geçiyordu. *Fikret Hakan*, *Beklan Algan* ve *Ayla Algan*'ın oy-

İlk grev filmi denemesi: 'Karanlıkta Uyananlar'

nadığı film sansürle çatışmaya girerken, *Çetin Altan* ve *İlhan Şelçuk* gibi toplumcu köşe yazarlarıyla dönemin sinema eleştirmenlerinden destek alacaktı.

Grev olgusu Türk sineması için yeni bir olaydı. Sine-İş'in 1963'lerde kurulup, 1964'lerde de bu olguyu beyaz perdeye getiren "Karanlıkta Uyananlar"dan 12 yıl sonra, MC koalisyonunun iktidarda olduğu dönemlerde ikinci, ama en uzun süreli ilk büyük "grev olayı" yaşanıyor Türkiye sinemasında. Bu, 1976'daki "Acar Film Stüdyosu grevi"ydi.

Sinema emekçileri ikinci kez stüdyolara el koyuyorlardı. Ve bu dayanışmanın asıl önemi, birincisinde başarısız olan "toplular sözleşme eylemi"nin bu kez amacına ulaşmasıydı. Ve stüdyo işçilerinin bu grevi, yaklaşık 4 ay sürdü.

Bölgesel Festivallere Doğru

Türk sinemasında bölgesel "*ilk festival*" 1964 yılında Antalya'da düzenlendi. 1961 yılında bölgesel nitelikteki "*ilk Türk filmleri festivali*" İzmir'de "*Fuar Filmleri Yanışması*" adıyla bir deneme yapıldıysa da bu girişim, örgütlenme açısından amacına ulaşamadığı gibi, yaşamı da uzun sürmedi.

Bugüne dek "festivaller tarihimizde "en uzun ömürlü yarışma" özelliğini taşıyan *Antalya Film Şenliği*, günahları ve sevaplarıyla birlikte Türk sinemasına bazı şeyler kazandırdığı bir gerçektir. Belirli dönemlerde bazı kişilerin ve bazı kurumların egemenliğinde yürütülen festival, en azından bölgesel film şenliklerine yol açmıştı.

Bu ilk bölgesel festival'in ilkleri ise; film "*Gurbet Kuşları*", yönetmen *Halit Refiğ* (Gurbet Kuşları), oyuncular *Türkân Şoray*'la (Acı Hayat) *İzzet Günay*'dı (Ağaçlar Ayakta Ölüyor).

Hazretli Filmler, Yeni Modalar

Bir yıl önce, "*Hazreti İbrahim*" adlı bir film çevrilmesine rağmen, gerçekte bu dönem "*Hazreti Yusuf'un Hayatı*" adlı filmle başlar. *Nuri Akıncı*'nın yönetip, *Yusuf Sezgin*'in başrolünü oynadığı film, özellikle Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde "büyük gişe hasılatı" yaparak, Türk sinemasında etkileri üç yıl kadar sürecek bir "*hazretli filmler modası*" getirecekti. Yusuf Sezgin'i 1965 yıllarında üne kavuşturan bu deneme, konusuyla, son derece ilkel olan çekimiyle genelde sömürüye dayalı bir film idi. Açıktan açığa din sömürüsü yapılan filmin bu tarihsel süreç içindeki tek özelliği(!), böyle sinemasal bir modanın doğmasına yol açmasıydı. Yeşilçam'da...

"*Hazretli filmler*" salgınının etkileri büyük oldu. Örneğin, böyle bir filmin çekiminden önce, tüm ekip namaz kılmış, ardından da çalışmaya başlamışlardı. Afyon'da bir

Hazretli filmlerden Hazreti Yusuf'un Hayatı

sinemada ise hazretli filmlerden birinin izlenilmesinden önce seyircilere gülsuyu dağıtılmıştı...

1965, garip modaların yaratıldığı bir yıldır.

Yıllar önce Türk sinemasına yapımcı *Nusret İkbâl*'in getirdiği "*bonolu-senetli*" bir çalışma düzeni Türk sinemasının ekonomik yapısını bozmuş ve özellikle de 1965 yılında tefecilerin egemenlik kurmalarını sağlamıştı. Tefeci ekonomisi yıllarca Türk sinemasının kanını emdi.

1965 yılının müthiş becerikli ve yetenekli sinemacılarından *Hasan Kazankaya* "konfeksiyon sineması", bir adı da "gecekondu sineması" olan çok hızlı bir çalışma sistemini oluşturdu. Bu tür çalışmanın ürünleri şipşak, şaşırtıcı bir el çabukluğuyla üç ya da dörder günlük süreler içinde tezgâhlanıp piyasaya sürülüyordu. Kazankaya'nın,

düzenin düzensizliğini getiren bu filmlerin sayısını bir yılda 13'e çıkardığı bile oluyordu. Pratik zekâlı lumpenlerin, harika çocukların bulunduğu sinemanın bir garip uygulayıcısı da o yıllarda *Semih Evin*'di. Senaryosuz, klaketsiz, iç içe çektiği "*İkiz filmler*"in diyaloglarını, Yenice sigara paketlerinin arkalarına yazan dehşet bir sinemacıydı.

İlk Sinemaskop Film

Türk sinemasında "*ilk sinemaskop film*" (Cinemascope) denemesi 1966 yıllarında gerçekleşti. Bu genişperde sistemini yapımcı olarak uygulayan *Orhan Günşiray*'dı. Ama, filmi yöneten Lütfi Ö. Akad, görüntüleyen de *Ali Uğur*'du.

Bu genişperde çekiminde kullanılan yerli malı sinemaskop objektifi de görüntü yönetmeni *İlhan Arakon*, özel çabalarıyla meydana getirmişti. "İlk sinemaskop film" olan "*Sırat Köprüsü*"nün çekim provaları Şan Sineması'nın sinemaskop ekranında gösterildi. Başrollerini *Orhan Günşiray* ve *Sezer Sezin*'in oynadığı "*Sırat Köprüsü*" yeni bir deneme olmasına karşılık başarılıydı.

Masal Filmleri Furyası

1970 yılı, Türk sinemasına "*masal filmleri furyası*"nı getirdi. Bu dönem, "*Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler*" adlı filmle başlıyordu.

Ertem Göreç'in yönettiği filmin başrol oyuncularını da "çocuk yıldızlıktan" genç kızlığa geçiş yapan Zeynep Değirmencioğlu ile Belgin Doruk'tu. 8. Anlatya Film Şenliği'nde "*en başarılı üçüncü film*" ödülü kazanan bu "*ilk masal filmi*", daha sonra çekimi yapılacakların, kendi ölçüleri içinde en başarılısıydı. Ve "masal filmleri furyası", diğer sinemasal türlerde olduğu gibi, uzun süre düzeysiz yapımlarla bir sömürü biçiminde sürüp gitti.

"Pamuk Prenses ve 7 Cücceler".

İslamcı Sinema ve Yücel Çakmaklı

1961'lerde "toplumsal gerçekçilik", 1964'lerde "ulusal sinema", 1970'lerde ise "devrimci sinema" ile "milli sinema" akımları ortaya çıktı. Metin Erksan'ın "Gecelerin Ötesi", "toplumsal gerçekçilik", Halit Refiğ'in "*Gurbet Kuşları*" "ulusal sinema" ve Yücel Çakmaklı'nın "*Birleşen Yollar*" "milli sinema"nın "ilk örnekleri"ydi.

"*Milli sinema*", İslam düşüncesini yansıtan sinemasal bir akımdı. İşte Türkan Şoray'la İzzet Günay'ın oynadığı "*Birleşen Yollar*", bu akımın başlangıcını oluşturuyordu. Şule Yüksel Şenler'in "*Huzur Sokağı*" adlı romanından, Yücel Çakmaklı'nın uyarladığı "*Birleşen Yollar*", üniversiteli Müslüman bir gençle, Batı düşüncesine yönelik hoppa bir kızın çatışmalarını anlatır. Kendi öz değerlerine yabancılaşan Feyza (Türkan Şoray), dini inançlarıyla önce alay ettiği Bilal'in (İzzet Günay) telkinleriyle değişecektir. Bu değişmeyi, yani Feyza'nın dini inançlara, yerleşik geleneklere dönüşünü sergileyen "*Birleşen Yollar*", gerçekten "*İslamcı sinema*"nın tartışmaya açık bir denemesidir.

İlk Büyük Sayısal Rekorlar

Yeşilçam'da, yılda çevrilen film sayıları, 1961'den başlayarak büyük bir tırmanışa geçmişti. Örneğin, 1961'de 115 iken, 1965'de 214'e gelip dayanmıştı. Film sayısının giderek artması, Türk sinemasında bir "enflasyon" yaratıyor, çok kısa süreler içinde çekilmeleri nedeniyle filmlerin kalitesi düşüyordu. Bu nedenle ilk kez bazı film stüdyoları ortak bir karar alarak, Yeşilçam'daki kahvehane köşelerinden idare edilen küçük yapımevlerini boykot ediyorlardı. Bu tür kaptıkaçtı şirketlerin filmleri, *Acar, Erman, Lale* ve *Yıldız* stüdyolarında yıkanmayacak (banyo) ve her türlü laboratuvar işlemleri yapılmayacaktı. Ne varki, bu boykot, Yeşilçam'a özgü bir işlev içinde zamanla geçerliğini yitirecekti.

'5 Tavuk 1 Horoz' filminin afişi.

Film sayılarındaki tırmanış sürüp giderken, Türk sinema tarihinde "ilk ve en büyük rekor" 1972'de kırılıyordu. O yıl tam 294 film üretildi. Bu belki de hem "ilk", hem de "son" rekordu.

Bu şaşırtıcı film sayısı ile dünya sinemasında beşinci

sıraya yükselmiştik. Peki ama bu filmler hangi sinemalarda oynayacaktı? Kaldı ki film stüdyoları ağızına kadar doluydu. Stüdyo ve laboratuvarlar kopya yetiştiremez hale gelmişlerdi...

Bu trafik karmaşası içinde sekse ve avantüre dayalı filmlerde büyük bir artış olurken, Türk sinemasına yeni yeni modalar, furyalar geliyordu. Örneğin, seks ve avantürü birleştiren "*Parçala Behçet*", yeni bir salgının habercisiydi.

Melih Gülgen'in yönetip *Behçet Nacar*'ın başrolünü oynadığı film adından anlaşılacağı gibi şiddete yönelik bir denemeydi.

Türler, karmaşanın yaşandığı bu dönemde yabancı film piyasasında en geçerli olan, İtalyan seks güldürülerinin oyuncusu *Lando Buzzanca*'ydı. "*Erkek Dediğin*" adlı seks komedileri dizisinde taşralı, kimi zaman salak, kimi zaman uyanık bir taşra gencini canlandıran Buzzanca'nın hemen bir kopyası bulundu Yeşilçam'da. Bu tiyatro oyuncusu *Scmet Serdengeçti*'ydi. *Oksal Pckmezoğlu*, bu benzerlikten yararlanarak Serdengeçti'yi "*Beş Tavuk Bir Horoz*"da başrol verince, Türk sinemasında yeni bir tür daha doğuyordu. Bu tür, "*seks komedileri salgını*"ydı.

Bu ilk denemenin konusu, doktorlar tarafından aşırı cinsel güce sahip olduğu saptanan köylü Kâzım'ın güldürülü aşk serüvenleri üzerine kurulmuştu. Lando Buzzanca'nın dizisindeki isimleriyle, konularıyla aynen aktarılmaya başlandı. 1974'lerde başlayan seks güldürülerini salgını, kısa bir süre içinde "seks filmleri"ne dönüşmüş, daha sonra alınan yasal önlemler nedeniyle bu furya, 1981 yılının başlarında son bulmuştu. Ayrıca bu hız içinde bir yılda tam 131 adet seks filminin üretilmesi de sayısal ilk büyük rekordun biriydi.

Bu dönemde ortaya çıkan "*ilk rekorlar*"dan biri de seks yıldızı *Zerrin Egeliler*'indi. Ve bir yıllık süre içinde(1979) 37 filmin başrolünde oynamıştı. Gerçekte bu bir "*dünya rekoru*"ydu... Dahası bu bir yıllık süre içinde oynadığı film-

lerden bir o kadar da uyduruk film, yani şutlardan ve fazla çekilen parçalardan ek yapılarak oluşturulmuştu. Ve ilk kez emniyet görevlilerinin porno film oynatan sinemalara yaptıkları baskınlardan önce bu türün "*ilk yıldız*"ı da Zerrin Doğan'dı.

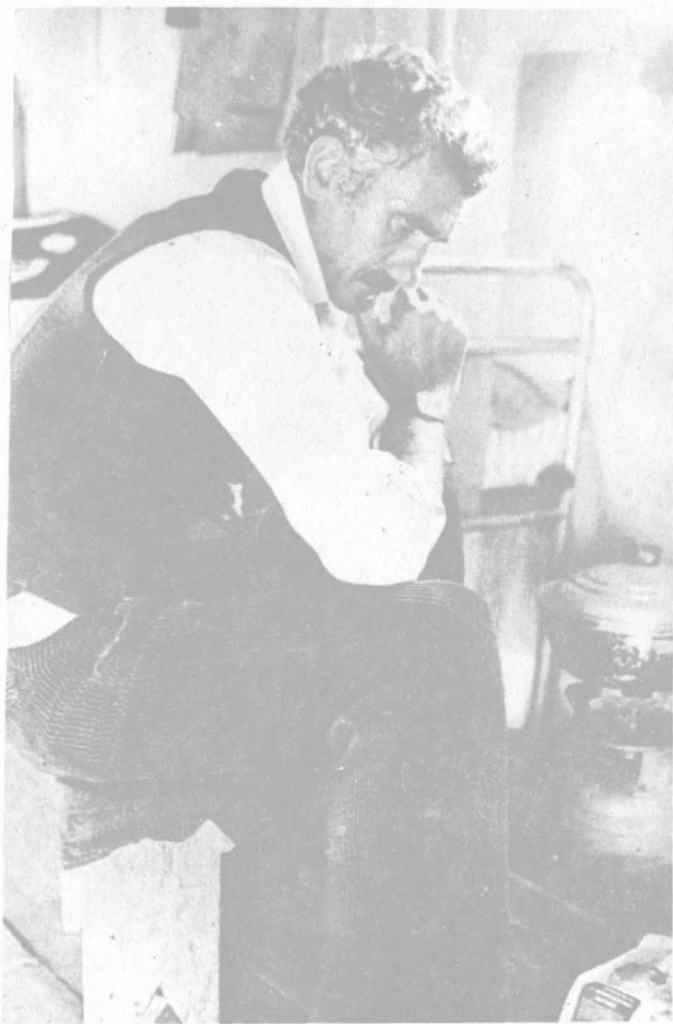
Zerrin Doğan'dan önce bu filmlerde başrol oynayan kadın oyuncular, Amerikan sinemasının deyiimiyle "*soft-core*", yani cinsel eylemi "*numaradan sevişme*" biçiminde sürdürüyorlardı. Bu "*yalancı sevişmeler*" gene Amerikan deyiimiyle "*hardcore*", yani bu sahnelerdeki cinsel eylemler "*gerçek sevişme*"lere dönüşüyordu. "Numara yapma"nın dışında "sahici sevişme eylemi"nin "*ilk kadın yıldızı*" Zerrin Doğan, erkeği de mankenlikten sinemaya geçen Levent Günsel'di. Naki Yurter'in yönettiği bu "*ilk porno filmi*"nin adı "*Öyle Bir Kadın ki*"ydi...

İlk Oyuncu Filmi Haftası ve İlk Toplu Gösteri

İstanbul sinemalarında toplu gösteriler, yabancı filmlerden oluşuyordu. Bir yönetmenin, bir oyuncunun sineması üzerine düzenlenen haftalar, genel bir deyimle "*toplular gösteriler*"di. Örneğin "İsveç Filmleri Haftası", "Fransız Yeni Dalga Yönetmenleri Haftası", "Tarihi Filmler Haftası" gibi...

Türk sinemasında ilk kez bir Türk oyuncusu adına bir "toplular gösteri" düzenleniyordu. Bu oyuncu Yılmaz Güney'di. Ve Yılmaz Güney Filmleri Haftası 1970 yılının Haziran ayında yapıldı. Sürekli yabancı film oynatan Yeni Melek Sineması'nın bir Türk oyuncusunun filmleriyle oluşturduğu bu "*toplular gösteri*"de şu filmler izlendi:

- 1) *Kurbanlık Katil* (Lütfi Ö. Akad)
- 2) *Seyyit Han* (Yılmaz Güney)
- 3) *Kızılırmak-Karakoyun* (Lütfi Ö. Akad)
- 4) *Hudutların Kanunu* (Lütfi Ö. Akad)
- 5) *Kozanoğlu* (Atuf Yılmaz)
- 6) *İnce Cumali* (Yılmaz Duru)

Türk sinemasının kilometre taşlarından Yılmaz Güney

Yurtdışına Kaçırılan İlk Film "Umut" mu?

Bir iddiaya göre, "Susuz Yaz" oyuncusu ve filmin ortağı Ulvi Doğan tarafından yurtdışına kaçırılmıştı. Dışişleri Bakanlığı'nın görevlendirdiği üç kişilik Denetleme Kurulu'nun Berlin Film Şenliği'ne resmen katılmasını yasakladıkları "Susuz Yaz", yönetmeni Metin Erksan'ın açıklamasına göre yurt dışına kaçırılarak ödül almış bir film değildi.

Ya "Umut"?..

Bu konuda *Yılmaz Güney*'in açıklaması ise şöyleydi:

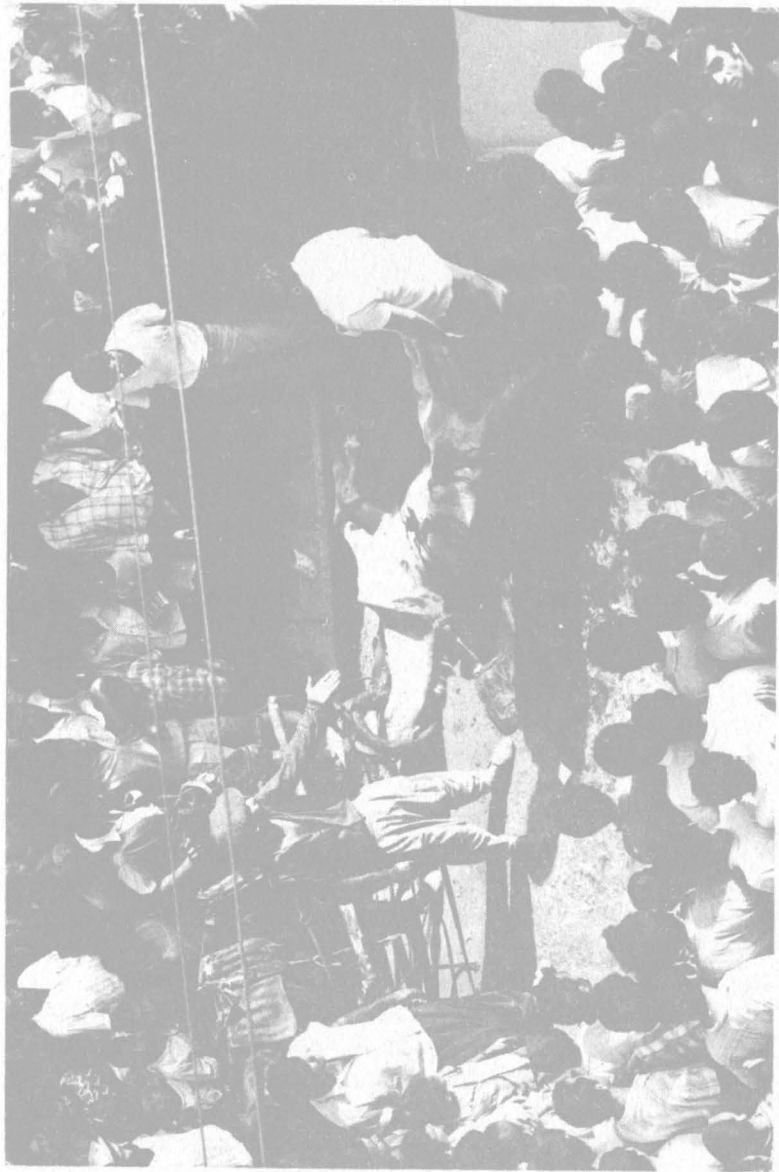
"Türk sinemasını çağdaş seviyeye ulaştırmak ve bu et-kili sanatı Yeşilçam tahribatından kurtararak inançlarımızın doğrultusunda gerçekleştirmek için çaba harcadım. Bu amaçla hareket ederken sansür bizim için bir cellat olmuş, Umut filmi de girişimlerimizi engelleyen güçlere karşı yapılmıştır. Umut filmi Cannes Film Şenliği'ne göndere-bilmek için yaptığımız müracaatlar cevapsız bırakılınca biz de bu filmi yurtdışına kaçırarak. Bu bir suçsa, bu suçtan ötürü verilecek ceza da bana şeref verecektir."

Grenoble Film Şenliği'nde (Fransa) "*Özel Jüri Ödülü*" alan "Umut" yurtdışına nasıl kaçırılmıştı? Bir belgeye göre, filmi kaçıran, Almanya'da çalışan bir işçiydi. Türkiye'ye izinli olarak gelip, sonra da bu kaçırma olayını gerçekleştiren işçinin adı *Ahmet Saygılı*'ydi(17). Ve açıkladığı gibi bu planı hazırlayan da *Yılmaz Güney*'di.

Bilindiği gibi "Umut"tan 10 yıl sonra da "*Yol*" Fransa'ya kaçırılarak 35. Cannes Film Şenliği'nde *Costa Gavras*'ın "*Missing-Kayıp*" adlı filmiyle büyük ödül, "Altın Palmiye"yi paylaşacaktı.

Metin Erksan'ın "Susuz Yaz"ından sonra yurtdışında kazanılan "ikinci büyük zafer"di bu...

(17)Bkz.: Hasan Sonok; "Umut"un serüveni, Broy dergisinin eki, s.53. Mart 1990.

Yılmaz Güney'in 'Umut' filminden bir sahne.

Arabesk ve Orhan Gencebay

Arabesk türü filmlerin ilk tohumlarının atıldığı yıl, 1971 olarak bilinir... Ne ki "arabesk olgu", "arabesk" olmadan önce *Kerime Nadir*'in "*Nalan*" tiplmesiyle başlar Yeşilçam'da...

Nalân, "*Hıçkırık*" adlı romanın kahramanıdır.

1953'de *Atıf Yılmaz*'ın, 1965'de ise *Orhan Aksoy*'ün sinemaya uyarladığı "*Hıçkırık*", gerçekte Türk sineması'nın arabesk içerikli "*başyapıt*"larından, belki de ilkidir. İki kez romanın bütününe sadık kalınarak ve bu arada sayısının saptanması mümkün olmayan çalıntı uyarlamalarla beyazperdeye aktarılan "*Hıçkırık*"'ın şu hölümü, "gizli bir arabesk duyarlılığı"nın yıllar önce var olduğunu belgelemiyor mu?

"Kenan, kendine hiç acımıyor musun? Niçin temiz ağzını hasta kanıma buluşturdın?"

"Senin hasta kanın benim güneşimdir. Bana, o kan hayat verecektir..."

İkisinin de ağzında kan pıhtıları var.. Kenan, Nalan'ı yeni öpmüş. Kan kurumamış daha ağzında.. Kan pıhtılarının nedeni Nalân'ın verem olması... Nalân'ın kan tükürmesi.... Kenan, bu kandan iğrenmiyor... Sevgisi öylesine büyük ki, gözü hiçbir şeyi görmüyor... Ve duygularını şöyle dile getiriyor:

"Evet, her şey kızıl, kıpkızıldı... Bütün kâinat, ağaçlar, çimenler, gök, deniz, her şey... Her şey aynı renge boyanmıştı. Hatta Nalân'la ben de bu renkteydik... Ağzımda bir kan tadı vardı..."

Bilinmeyen arabeskin 1953'lerdeki sado-mazoşist yansımalarıydı bu sahne. Ama o yıllarda "arabesk" diye bir tanımlama yoktu. Ne müzik alanında, ne de sinemada... Arabesk, Türk sinemasında *Orhan Gencebay*'ın 1971'li yıllarda çevirdiği "*Bir Teselli Ver*" adlı filmiyle resmen başlıyordu.

Aynı zamanda *Orhan Gencebay*'ın kamera karşısına

çıkacağı "ilk film" olan "Bir Teselli Ver", aynı ismi taşıyan plağının satış rekorları kırmasına karşılık, gişe açısından beklenmedik bir talihsizliğe uğradı. Çükü film iş yapmadı. Filmin yönetmeni de sinemamızın ustalarından *Lütfi Ö. Akad* 'u. Gencebay'ın dillerden düşmeyen şarkısının isminden yola çıkılarak yapılmıştı.

"Hıçkırık"la "Bir Teselli Ver" arasında kalan dönemlerde de bu tür filmler yapılmıyor değildi. O dönemlerde böyle sinemasal bir tür oluşmadığından, kimse işin farkında olmuyordu. Aynı yıllarda *Metin Erksan*'ın yönettiği *Emel Sayın*'lı "*Makber*", içerik olarak, günümüzde salgın haline gelen arabesk türü filmlerin ilginç bir şablonuydu. Ve belki de bugüne dek çekilen arabesk türü filmlerin içinde "*Makber*", yıllar sonra *Şerif Gören*'in yönettiği "*Feryada Gücüm Yok*"la birlikte sinema dili olarak en başarılılarıydı.

Orhan Gencebay'ın "şarkılı arabesk" olarak "Bir Teselli Ver"le başlattığı bu tür, genelde "yazgı"ya dayalıydı. Yani, "kaderci" bir sinema ideolojisinin ürünleriydiler. Bu türe, zamanla şiddet, seks öğeleri de bulaştırılınca giderek boyutları değişip, bir anlamda "*yataklı arabesk*"e dönüşecekti.

60 Yılın En İyi 10 Türk Filmi

Edebiyatçı, sinemacı, bilim adamı, eleştirmen, sanat tarihçisi ve sinema yazarı gibi halkın ve okurun dışında oluşturulan, Türk sinema tarihinin "*ilk büyük soruşturma*"sı 1974 yılında yapıldı. Soruşturmanın konusu "*60 yılın en iyi 10 filmi*"nin seçimiyle ilgiliydi. "*Başlangıcından bugüne (1914-1974) konusuyla, anlatımıyla ve oyun düzeniyle ulusal nitelikler taşıyan en iyi 10 Türk filmi hangileridir?*" adlı bu "*büyük soruşturma*", bir yıl sürdü. 128 kişinin görüşlerini kapsadığı soruşturmayı Ağâh Özgüç, *Yedinci Sanat* dergisi adına düzenledi. Doldurulan 128 soruşturma fişinin değerlendirilmesi, ünlü sinema der-

gisi *Sight and Sound*'un düzenlediği "*Dünyanın En İyi 10 Filmi*" seçiminde uygulanan sisteme göre yapıldı. Ve ortaya sırasıyla şu filmler çıktı:

- 1) *Umut* (Yılmaz Güney)
- 2) *Üç Arkadaş* (Memduh Ün)
- 3) *Susuz Yaz* (Metin Erksan)
- 4) *Hudutların Kanunu* (Lütfi Ö. Akad)
- 5) *Yılanların Öcü* (Metin Erksan)
- 6) *Beyaz Mendil* (Lütfi Ö. Akad)
- 7) *Ağıt* (Yılmaz Güney)
- 8) *Kanun Namına* (Lütfi Ö. Akad)
- 9) *Gurbet Kuşları* (Halit Refiğ)
- 10) *Kızılırmak-Karakoyun* (Lütfi Ö. Akad)

Ve "60 yılın en iyi 10 filmi"nden dördü Lütfi Ö. Akad ustanındı. Akad, bu listede olmayan 1973'de "*Gelin*", 1974'de "*Düğün*" ve 1975'de çektiği "*Diyet*"le bir "*içgöç sorunu*" üzerine kurduğu bir "*üçleme*" sunacaktır. Ve Türk sinemasında gerçekleştirilen, birbirine bağlı bir "*ilk üçleme*"dir bu.

Değişen Kadın İmajı

Giderek pornografiye dönüşen seks komedilerinin yasaklanması nedeniyle, bu kez de cinsellik, 1981 yılından başlayarak "*Sosyal içerikli filmler*" e doğru kayıyordu. Toplumsal konuları içeren bu tür filmlerin ilki, *Ömer Kavur*'un yönettiği "*Ah Güzel İstanbul*"du. Ve bu filmle *Müjde Ar*, yeni bir kadın tiplemesi getiriyordu Türk sinemasına. O dönemde Türkan Şoray, Fatma Girik ve Hülya Koçyiğit gibi "star oyuncular" seyirci gözünde cinselliği olmayan "tatlı su kahramanlar"ydılar. Böylece de *Müjde Ar*'la Türk sinemasındaki "kadın imajı" değişiyordu. Yani cinselliği olmayan "kukla bebekler" dönemi kapanıyordu. *Müjde Ar*'la gelen bu "yeni kadın imajı" neydi?

Yıllardır içe bastırılmış duygulan, aykırı gibi görünen cinsel fantezileri, özgürlükçü yanını vurgulayan gerçekçi

Müjde Ar: İlk militan oyuncu

kadın tiplerinin sinemanın gündemine gelmesiydi. Artık mızımız, uyuntu, kaderine boyun eğen, yani teslimiyetçi "eski kadın"ın yeri olmayacaktır gerçek yaşamda. İşte "Adı Vasfiye", "Fahriye Abla", "Gizli Duygular" gibi yenilikçi filmlerle, direnen ve ayakta kalmaya çalışan "çağdaş kadın" tiplerini son dönem Türk sinemasına getirebilmesini başaran ve bir anlamda "ilk militan oyuncu" ydu Müjde Ar. Sanatçının bu yönlendirici tavrı, elbette "kutsal aile kurumu"na karşı değildi. Amaç, yalnızca ezilen ve sömürülen kadına, toplumsal ve ekonomik konumu içinde çağdaş kimliğini kazandırmaktı...

Filmler de Yakılır

Üzerinde 1 kuruşluk damga pulu bulunan bir el ilanında şu satırlar okunuyordu:

"Sayın Sinemaseverler

13 Mart Pazartesi gecesi ailelerin, genç kızların, delikanlıların ve herkesin görmesi gereken bir film Emek Sinemasında gösterilmeğe başlanacaktır.

Bu filmin adı: Bir Kız Kaçınca'dır.

Bir Kız Kaçınca, ne olur?

Bunun acı neticesini Emek Sineması'nda göreceksiniz.

Muhteşem Durukan'ın bir gaye uğruna Bir Kız Kaçınca filmini İstanbul Vilayeti önünde yakmaya teşebbüs ettiğini sayın gazete okuyucuları gayet iyi hatırlarlar."

Gerçekten *Muhteşem Durukan*, 1964 yıllarında yönettiği "*Bir Kız Kaçınca*"nın, içinde negatifleri bulunan kutularını sırtlandığı gibi doğru Çağaloğlu yolu üzerindeki İstanbul Vilayeti önüne götürmüştü. Kutuların üzerine benzin döküp yakacaktı... Nedeni sansürdü... Ancak, görevli polisler ve Vilayet binasındaki ilgililer Muhteşem Durukan'ı güçlükle yatıştırarak, bu "protesto eylemi"ni engellemişlerdi.

Demek ki "*Bir Kız Kaçınca*" yakılan "ilk film" değildi.

Çünkü amacına ulaşamayan bir girişimdi bu.

1983 yılında ise dönemin TRT Genel Müdürü *Macit Akman*'ın açıklamasına göre, Halit Refiğ'in "*Yorgun Savaşçı*" adlı dizisini yaktırmıştı. Ancak, olayla ilgili olarak daha sonraki açıklamalar çelişkili bir durum yaratmıştı. Bu nedenle *Kemal Tahir*'in "*Yorgun Savaşçı*" dizisi gerçekten yakılmış mıydı?

Ama, 1988 yılında *Korhan Yurtsever*, "*Zincir*" adlı filmini Kadıköy Moda Sineması önünde benzin döküp çatır çatır yakmıştı.

Neden yakmıştı?

Kendi ülkesinde filmini oynatacak sinema salonu bulamayan bir Türk yönetmenin filmi "iş yapmıyor" gerekçesiyle, daha haftasını tamamlamadan çıkarılmıştı...

Demek ki Türk sinemasında *kendi filmini kendi yakan*

ilk yönetmen'di Korhan Yurtsever... Ve nasıl olsa Türkiye'de filmler yazıhanelerde, depolarda, en emin yerler sarılan stüdyolarda bile cayır cayır yanıyordu...

Sinema Tarihinin İlk Büyük Gişe Rekoru

Türk sineması, dünyada benzerine rastlanmayan ve zekâ düzeyi çok yükseklerde olan kişiliklerle doluydu. Örneğin, mapushane damları altından, uzaktan kumandayla film yöneten Yılmaz Güney gibi. Tekerlekli sandalyede hasta hasta yönetmenlik yapan *Ertem Eğilmez* gibi...

Eğilmez'in bir benzeri olacak dünya sinemasında. *John Huston*'du bu.

Ertem Eğilmez ne demişti?

"Bu filmim Türk sinemasında en büyük gişe rekorunu kırmazsa bu dünyadan gözlerim açık gider..."

Ve gerçekten de Türk sinemasını sorgulayan, bir tarihle dalgasını geçen, bu arada da kendi kendiyi hesaplaşan Ertem Eğilmez, "vasiyet filmi" "*Arabesk*"le bu gişe rekorunu kırdı. "Melodram sineması"nı güldürüye dönüştüren "antolojik" filmi "*Arabesk*", bir milyarı üzerinde hasılat elde ediyordu...

Ve "Son Söz" Yerine

Yıl 1990.

Türk sineması yaşadığı sürece daha ne "*ilkler*" görecek..

"Sansürsüz" 3. Ankara Festivali ve *Yusuf Kurçenli*'nin ilk kez "işkence olgusu"nu gaipten gelen çığlıklara, simgelere başvurmadan sergileyen "*Karartma Geceleri*" gibi..

Ve *Füruzan*'la *Gülsün Karamustafa*'nın "*iki kadınlı yönetmen filmi*" "*Benim Sinemalarım*" gibi.

EKLER:
TÜRK SİNEMASI KRONOLOJİSİ
1914 - 1990

1914:

* 1908 yıllarından başlayarak çeşitli kentlerde halka açılan sinema salonları, yabancı uyruklu ve Türkiye'deki azınlıkların egemenliğinde gösterilerini sürdürürken, ilk kez Türk asıllı *Cevat Boyer*'le *Murat Bey*'ler devreye girip, Şehzadebaşı'nda *Milli Sinema* adıyla "ilk Türk sineması"nı açtılar (19 Mart).

* Aynı yıl Sirkeci'de *Kemal* ve *Şakir Seden* kardeşlerle amcaları *Ali Efendi* (Öztuna) tarafından ortaklaşa *Ali Efendi Sineması* açıldı.

* *Fuat Uzkınay* 14 Kasım'da Türk sinemasının "ilk belgesel filmi" "*Ayastefanos'taki Rus Abidesinin Yıkılışı*"nı çekti.

1915

* Almanya gezisinden dönen Harbiye Nazırın *Enver Paşa* hın emriyle "*Merkez Ordu Sinema Dairesi*" (MOSD) kuruldu.

1916

* Savaşla ilgili "*Çanakkale Muharebeleri*" gibi belge filmleri çekildi.

* Çekimine başlanan ilk konulu uzun metrajlı filmlerden "*Himmet Ağanın İzdivacı*" ve "*Leblebici Horhor*" adlı filmler yarım kaldı.

1917

* Yarı-askeri bir sinema kolu olan "*Müdafa-i Milliye Cemiyeti*" kuruldu.

* İlk öykülü filmlerden "*Pençe*" ile "*Casus*", 20 yaşındaki gazeteci *Sedat Simavi* tarafından yarım kalmadan bitirildi.

1918

* *Sigmund Weinberg*'in yarım bıraktığı "*Himmet Ağanın İzdivacı*"nı *Fuat Uzkınay*, savaştan sonra tamamladı.

* İlk sinemayla ilgili "*tenkit*"ler "*Temaşa*" dergisinde *Muhsin Ertuğrul* ve *J.Galip Arcarı*'ın yazılarıyla başladı.

* İlk tarihsel film denemesi olan "*Alemdar Vak'ası Yahut Sultan Selim-i Sâlis*" (*Sedat Simavi*), yarım kaldı.

1919

* "*Malûl Gaziler Cemiyeti*" kuruldu.

* Dönemin ünlü tiyatro sanatçısı *Ahmet Fehim*, "*Bin-naz*"la "*Mürebbiye*" adlı filmleri çekti.

1920

* *İsmet Fahri Gülünç*'ün ilk komedi denemesi "*Tom-bul Aşığın Dört Sevgilisi*" yarım kaldı.

1921

* Dönemin ün yapmış güldürü sanatçısı *Şadi Fikret Karagözoğlu*, "*Bican Efendi Vekilharç*" adlı 22 dakikalık kısa filmiyle ilk güldürü tipini yarattı. Ardından "*Bican Efendi Mektep Hocası*" ve "*Bican Efendinin Rüyası*"yla bir "*üçleme*" oluşturdu.

* *Ali Efendi* (Öztuna), yeğenleri *Şakir* ve *Kemal Seden* kardeşlerle yeni bir "*aile ortaklığı*" girişiminde bulunup "*Sinema İşleri Şirketi*"ni kurdular. Yabancı filmleri yurda ithal etmek amacıyla kurulan şirket, çalışmalarını 1928'li yıllara kadar sürdürdü.

1922

* İlk özel yapımevi *Kemal Film Şirketi* kuruldu.

Ve 1916 yılından beri Almanya'da oyuncu-yönetmen olarak çalışmalarını sürdüren *Muhsin Ertuğrul*, Kemal Film aracılığıyla Türkiye'de ilk yönetmenlik denemesine "*İstanbul'da Bir Facia-i Aşk*" adlı filmle başladı.

1923

* 3 film çekildi.

* Atatürk'ün emriyle Türk asıllı ilk Türk kadın oyuncular, *Bedia Muvahhid*le *Neyyire Neyir* "*Ateşten Gömlek*"de kamera karşısına çıktılar.

1928

* 1924 yılında sinema işletmeciliğine başlayan *İpekçi Kardeşler*, bu kez *İpek Film* şirketini kurup yapımıcılığa başladılar. Ve yurt dışından dönen *Muhsin Ertuğrul*, bu şirketin ilk filmi "*Ankara Postası*"nın çekimine başladı.

1930

* Sinema tenkitleri "*Vakit*" gazetesinin haftalık eklerinde *Fikret Adil*'in katılmasıyla sürdürüldü.

1931

* İlk ortak yapım olan "*İstanbul Sokaklarında*" adlı film çekildi. Türk, Mısır, Yunan ortak yapımı filmin seslendirme (dublaj) işlemi Paris'teki Espinay stüdyolarında yapıldı. Bu nedenle "*İstanbul Sokaklarında*" ilk sesli film sayılır. Yani sessiz çekilip sonradan yapılan dublajla seslendirilmiştir.

1932

* *Atıf Kaptan*, *Ferdi Tayfur*, *Mahmut Moralı*, *Hadi Ün*, *Hazım Kömükçü*, *Sait Köknar* ve *Ercüment Behzat Lav* gibi Dar-ül-bedayi oyuncularının (üyatrocular) egemen olduğu dönemde ve bu oyuncularla çekilen "*Bir Millet Uyanıyor*", "*Muhsin Ertuğrul*" un en önemli filmi kabul edildiği gibi, Türk sinema tarihinin de "*ilk yüz akı*" filmlerinden biri oldu. Ve ilk kez bir oyuncu halk içinde ünlenip, öne çıktı. Bu oyuncu *Yakup Kaptan* rolüyle *Atıf Kaptan*'di.

* *İpekçi Kardeşler*, *Nişantaşı*'nda ilk seslendirme stüdyosunu kurup çalışmalarına başladılar.

* "*Sinema Filmlerinin Kontrolü Hakkında Talimatname*" yürürlüğe girdi.

1933

* 4 uzun, 3 kısa öykülü film çekildi.

* *Güldürüler*, *vodviller* ve *operet türü* filmler çekilmeye başlandı.

* *Mümtaz Osman* takma (müstear) adıyla senaryo

Türk sinemasının ilk yüzü akı, "Bir Millet Uyumuyor"dan bir sahne.

çalışmalarına başlayan *Nazım Hikmet (Ran)*, kısa öykünlü film denemesi "*Düğün Gecesi/Kanlı Nigar*" la, Dar-ül-be-dayi oyuncularından *Hazım Körmükçü*, "*Yeni Karagöz*"le ilk kez yönetmenlik yaptılar.

1934

* 3 film çekildi.

* *Ha-Ka Film Şirketi* (Halil Kamil) kuruldu.

* *Muhsin Ertuğrul*'un yönettiği "*Leblebici Horhor Ağa*", 2. Venedik Uluslararası Film Şenliği'nde "*Onur Diploması*" aldı.

1935

* *Muhsin Ertuğrul*, "*Bataklı Damın Kızı Aysel*" le ilk köy filmini gerçekleştirdi. Ve Sovyet sinemasının etkilerini taşıyan filmin bir özelliği, oyuncu *Cahide Sonku*'yla bir "*yıldız*" yaratması oldu.

1939

* 1916'lerden başlayıp 1939 yılına kadar uzanan, *Muhsin Ertuğrul* ve tiyatro sanatçılarının damgasını vurduğu bu dönemde, "*Taş Parçası*"yla bağımsız yönetmen *Faruk Kenç*, devreye girdi. Tiyatrocular dışından gelen "*ilk sinemacı yönetmen*"di.

1940

* 4 film çekildi.

* *Faruk Kenç*, "*Yılmaz Ali*"yle ilk polisiye film denemesini gerçekleştirdi. Ve filmin başrolünü oynayan *Suavi Tedü*yle "*ilk jön*" tiplemesi doğdu.

* Marmara Film Stüdyosu açıldı.

* *Muhsin Ertuğrul*, ilk şarkıcı filmini çekti.

1942

* 4 film çekildi.

* Çekoslovakya asıllı *Adolf Kömer* peşpeşe üç film çevirdi: *Duvaksız Gelin*, *Sürtük* ve *Kerem ile Aslı*. *Kömer*'in bir tiyatro oyunu (Pigmalyon) uyarlaması olan "*Sürtük*", daha sonraki yıllarda defalarca çekilerek, tipik melodramatik yapısıyla Türk sinemasını etkiledi.

1943

* 2 film çekildi.

* Ses Film Stüdyosu kuruldu.

* *Burhan Felek*, "*Nasrettin Hoca Düğünde*" adlı filmin senaryosunu yazdı. *Muhsin Ertuğrul*'un 1940 yılında yarım bıraktığı filmi ise *Ferdi Tayfur* tamamladı.

1944

* 4 film çekildi.

* İstanbul Film Şirketi (Faruk Kenç) kuruldu.

* Görüntü yönetmeni *Baha Gelenbevi*, "*Deniz Kızı*"yla ilk kez yönetmenliği denedi. Ancak filmin kurgusu yapılırken çıkan bir yangın sonucunda yandı. Ve film yeniden çekildi.

1945

* 2 film çekildi.

* *Halk Film* (Fuat Rutkay), *Atlas Film* (Nazif Duru), *And Film* (Turgut Demirağ) şirketleri kuruldu.

* Yeni Oyunculardan *Oya Sensev*, "*Hasret*" adlı filmle sinemaya girdi.

1946

* 6 film çekildi.

* *Erman Film* (Hürrem Erman), *Duru Film* (Naci Duru), *Birlik Film* (İskender Necef) şirketleri kuruldu.

* Atlas Film Stüdyosu kuruldu.

* İlk bağımsız sinema örgütü "*Yerli Film Yapanlar Cemiyeti*" kuruldu.

"*Günahsızlar*"la yeni oyuncu *Sadri Alışık* sinemaya girdi.

1947

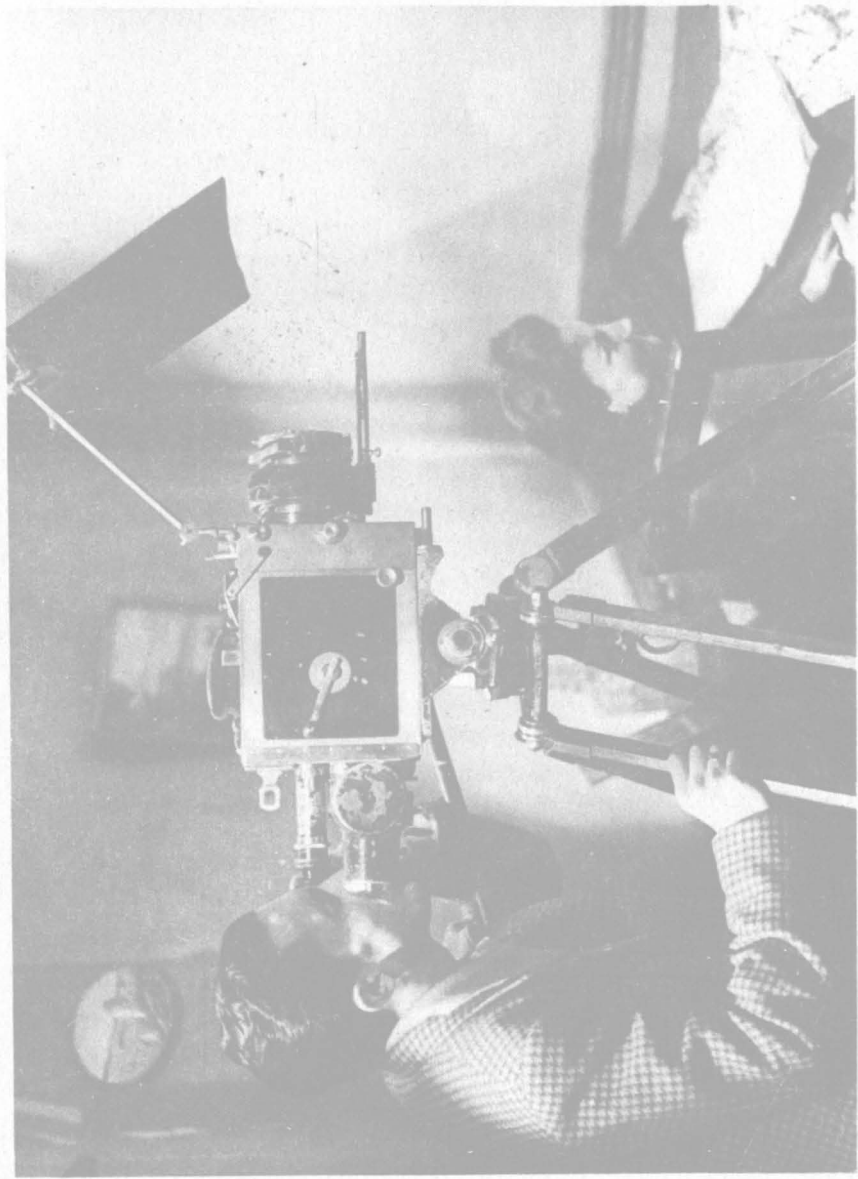
* 12 film çekildi.

* Elektra Film (Yorgo Saris) şirketi kuruldu.

* Mısır sinemasının kuruluşunda büyük katkıları olan oyuncu *Vedat Örfi Bengü* (Bağda Gül), *Burhanettin Tepsî* ve *Sadi Tek* gibi tiyatro topluluklarında sahneye çıkan *Seyfi Havaeri* (Yara, Kılıbıklar), Şehir Tiyatrosu oyuncularından *Ferdi Tayfur* (Senede Bir Gün, Kerim'in Çilesi), *Kani Kıpçak* (Yuvamı Yıkamazsın), bu yıl yönetmenliğe başlayıp ilk filmlerini çektiler.

Ve hocaları *Muhsin Ertuğrul*'un etkileriyle filmlerinde, tiyatrolaştırılmış, ağdalı, ağır makyajlı bir sinema uygulayımı egemen oldu. Ayrıca, 2. Dünya Savaşı yıllarına rastlayan dönemde yurda ithal edilen Mısır kaynaklı Arap filmlerinin böyle bir sinemanın oluşmasında büyük etkileri oldu.

* Bu yıl sinemaya giren yönetmenlerden yalnızca *Turgut Demirağ*, dikkati çekti. *Demirağ*, tiyatro dışı bir sinemacıydı. Hollywood'da iki yıl süreyle mesleki incelemelerde bulundu. *Reşat Nuri Güntekin*'den uyarladığı "*Bir Dağ Masalı*" o dönemin koşulları içinde yapılmış ilk üstün yapım denemesiydi.

Turgut Demirag bir film cekimi sırasında.

1948

* 18 film çekildi.

* *Ömay Film* (Ömer Aykut), *Milli Film* (Sabahattin Tulgar) *Işık Film* (Agop Fındıkyan) şirketleri kuruldu.

* *Muhsin Ertuğrul*'un takımındaki oyuncularından *Sami Ayanoglu* (Harmankaya) ve *Kadri Ögelman* (Kahraman Memet) yönetmen olarak çalışmalara başladılar. *Şakir Sırmalı* (Domaniç Yolcusu) ve *Çetin Karamanbey* (Silik Çehreler) tiyatro dışından gelen yönetmenlerdi.

* *Belcדיye Gelirleri Kanunu*'nun yeni saptamasıyla yerli yapımların rüsumu %25'e düşürüldü. Türk sineması gayrisafı hasılat açısından ilk kez korunmaya alınıyordu.

* Yurt içinde Türk sinemasının ilk resmi film yarışması, *Yerli Film Yapanlar Cemiyeti* tarafından düzenlendi:

- En güzel film: *Unutulan Sır* (Şakir Sırmalı)

- En güzel 2. film: *Bir Dağ Masalı* (Turgut Demirağ)

- En çok muvaffak olan rejisör: *Turgut Demirağ*

- En çok muvaffak olan operatör: *Kriton İlyadis*

- En çok muvaffak olan kadın artist: *Nevin Aypar*

- En çok muvaffak olan erkek karakter artisti: *Kadri Eroğan*

- En çok muvaffak olan kadın karakter artisti: *Cahide Sonku*

- En çok muvaffak olan erkek karakter artisti: *Talat Artemel*

- En iyi senaryo: *Turgut Demirağ* (Bir Dağ Masalı)

- En iyi hikâye: *Reşat Nuri Güntekin*: (Bir Dağ Masalı)

- En iyi laboratuvar: *Ses Film* (Necip Erses)

- En iyi montaj: *Özen Sermet*
- En iyi orijinal şarkı: *Unutulan Sır'da*.
- En iyi dekor: *Kadri Eroğan* (Yuvamı Yıkamazsın)
- Makyaj ve fon müziği dallarında ise, ödüle layık bir çalışma, oybirliğiyle görülmedi.

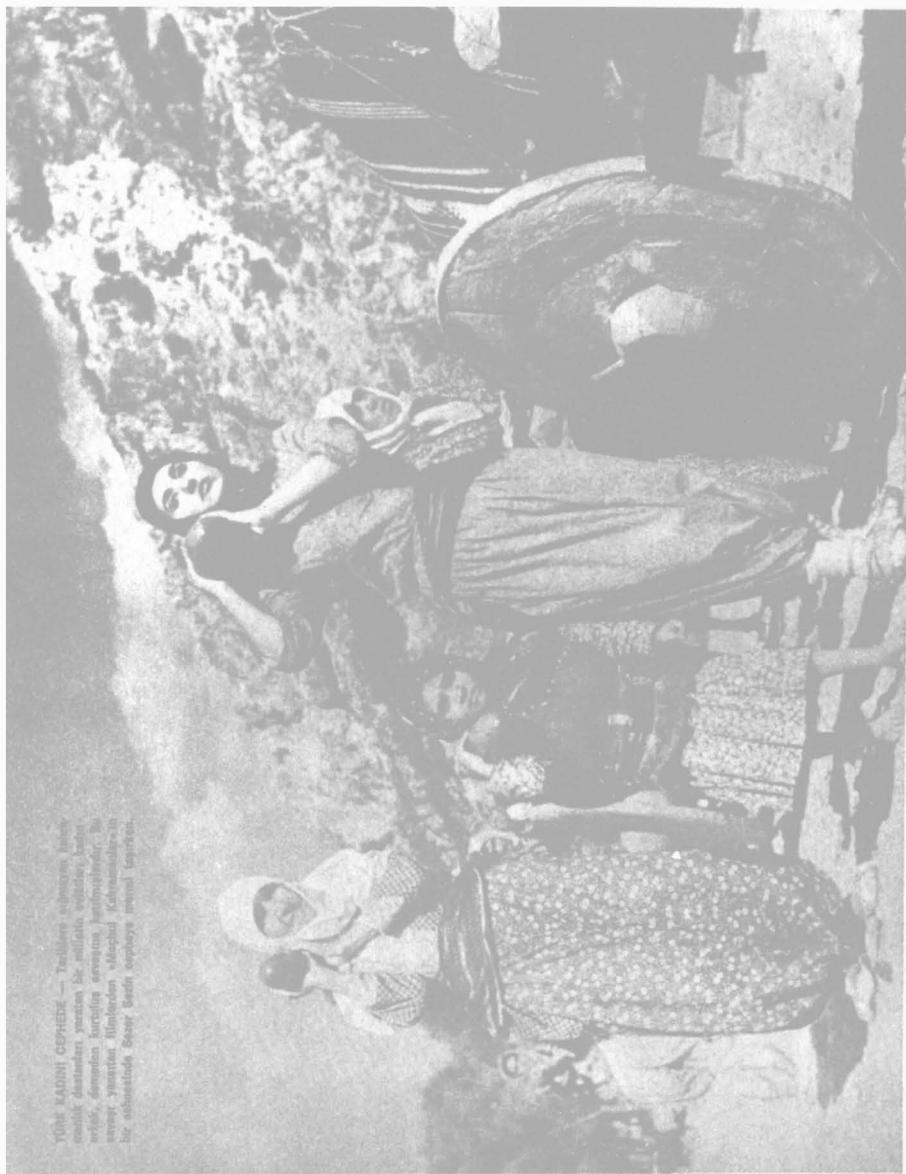
1949

- * 19 film çekildi
- * *Duru Film* (Naci Duru), *Ülku Film* şirketleri kuruldu.
- * *Lütfi Ö.Akad*'ın gelişiyle Tür sinemasında yeni bir dönem başladı. Ve Türk sinema tarihi içinde çok önemli bir yeri olan Kurtuluş Savaşı filmi "*Vurun Kahpeye*" ile yeni sinema anlayışının ilk pırıltılarını ortaya koydu.
- * Sinemadaki bu değişim ve dinamizim yeni denenen oyuncular için de geçerli oldu. Bu yeni kuşağın oyuncularından özellikle *Sezer Sezin*'le (*Vurun Kahpeye*) *Muzaffer Tema* (Çılgık) halk içinde yarattıkları etki sonucu öne çıktılar. *Gülistan Güzey*, *Hümaşah Hiçan*, *Orhon M. Arıburnu* ve *Reha Yurdakul* yılın öteki yeni oyuncularındı.

1950

- * 22 film çekildi.
- * Bu yıl sinemaya giren yeni oyuncularından *Neriman Köksal* (Çete) ile *Mesiha Yelda* dikkati çektiler.
- * Mısır sinemasının Türkiye'deki mirasçısı *Vedat Örfü Bengü*, 7 film birden yönetti.
- * Öykücü *Tank Dursun K.* ilk sinema eleştirilerine *İzmir Anadolu* gazetesinde yazmaya başladı.

YÜK KALINLIĞI COPHEDE — Tuzlukları süpürsün, kışın
müzik dinletin, yurdun içi mülklerin, evlerin, bahar
sıcak, demeden burcunun aramızın kışın... Bu
sıvay, yurdun ilahından alışmış! Kışın...
bu alışkanlıklarımız her şeyi her şeyi her şeyi...

1951

* 36 film çekildi.

* *Sonku Film* (Cahide Sonku), *Lale Film* (Cemil Filmer), *Adalı Film* (Handan Adalı), *Yakut Film* (Dr. Arşavir Alyanak) şirketleri kuruldu.

* Oyuncu olarak *Turan Seyfioğlu*'nun yıldızı parladı.

* Kore filmleri dönemi başladı.

* *Nuri Akıncı*, *Dr. Alyanak* ve *İhsan Tomaç* yönetmenliğe başladılar.

* *Orhon M. Anbumu "Sürgün"*le yılın en iyi filmlelerinden birini gerçekleştirdi.

* *Tunç Yalman*'la *Attila İlhan* çeşitli dergi ve gazete eklerinde sinema yazılarına başladılar.

1952

* 61 film çekildi.

* *Barbaros Film* (Nedim Otyam), *Aslan Film* (Çetin Karamanbey) şirketleri kuruldu.

* *Yıldız* dergisinin yanışması sonucunda (1951) sinemaya giren *Ayhan Işık "Kanun Namına"* ile "*yıldız*"laşırken aynı yanışmadan gelen *Belgin Doruk*, üne kavuştu.

* *Lütfi Ö. Akad*, Türk sinemasının belli bir dönemini etkileyecek olan en önemli ilk filmlerini patlattı. Gerçekten *Akad*, özgün bir yaşamöyküsüne dayanan "*Kanun Namına*" yla yıllardır "*dilsiz*" yaşamaya çalışan kekeme Türk sinemasına bir "*dil*" kazandırdı. Yaşayan tipler, gündelik olaylar ve çevre kullanımı ilk kez "*Kanun Namına*"yla ortaya çıktı. Ve bu "*ilk usta*"nın ardından gelen önemli bir sinemacı da *Metin Erksan* oldu. İlk gerçekçi köy filmi denemesi "*Karanlık Dünya/Aşık Veysel'in Hayatı*"nın en büyük talihsizliği "*sansür*"dü.

* *Muhsin Ertuğrul*'ün mirasçılarından *Muharrem Gürses*'le sinemamızda bir "*Gürses okulu*" oluştu. Daha sonraki yıllarda kendinden sonra gelen birçok yönetmeni

etkileyen *Gürseş*, giderek "ticari sinema"nın önde gelen yönetmenlerinden biri olacaktı.

* *Çetin A. Özkırım*, *Milliyet* ve *Akşam* gazetelerinde sinema eleştirilerine başladı.

* TFDD, *Türk Film Dostları Derneği* kuruldu.

1953

* 43 film çekildi.

* Geçen yıl sinemaya giren *Atıf Yılmaz Batubeki*, "*Hıçkırık*" ve "*Aşk İzdıraktır*" gibi melodram ağırlıklı piyasa romanı uyarlamalarıyla çalışmalarını sürdürdü.

* *Kemal Kan* ve *Şinasi Ozonuk*, ilk yönetmenlik denemelerini gerçekleştirdiler.

* "*Halıcı Kız*" (*Muhsin Ertuğrul*) ve "*Salgın*"la (Ali İpar) "renkli filme geçiş dönemi" başladı.

* Yeni oyuncuların özellikle *Eşref Kolçak* (Affet Beni Allahım) ve *Nazım İnan* (İstanbul Canavarı) dikkati çektiler.

* *Semih Tuğrul* ve *Metin Erksan* "Kamera" takma adıyla Dünya Gazetesi'nde sinema eleştirileri yazmaya başladılar.

* *Türk Film Dostları Derneği*, "1. Türk Film Festivali"ni düzenlediler:

- En iyi film: *Kanun Namına* (Lütfi Ö. Akad)

- Diğer iyi filmler:

Kanlı Para (Orhon M. Anburnu),

İki Süngü Arasında (Şadan Kamil),

Drakula İstanbul'da (Mehmet Muhtar),

Efelerin Efesi (Şakir Sırmalı).

- En iyi rejisörler: *Lütfi Ö. Akad*, *Orhon M. Anburnu*, *Şadan Kamil*, *Mehmet Muhtar*, *Şakir Sırmalı*.

- En iyi o'ratörler (görüntü yönetmenleri): *Enver Burçlan*, *Kriton İlyadis*, *Özen Sermet*, *İlhan Arakon*, *Şadan Kamil*.

- En iyi senaryocular: *Osman F.Seden, Adnan Fuat Aral, Orhan M.Anburnu, Ümit Deniz.*
- En iyi fon müziği bestecileri: *Orhan Barlas, Nedim Otyam.*
- En iyi erkek oyuncular: *Turan Seyfioğlu, Ayhan Işık, Atıf Kaptan, Orhan M. Anburnu.*
- En iyi kadın oyuncular: *Lale Oraloğlu, Nedret Güvenç, Ayfer Feray.*

1954

- * 48 film çekildi.
- * *Zeki Müren*'le (Beklenen Şarkı) şarkıcı filmleri dönemi açıldı.
- * *Oktay Akbal*, Vatan gazetesinde; *Vehbi Belgil*'den sonra *Tuncan Okan*'la *Diğer Güner* de Yıldız dergisinde sinema eleştirilerine başladılar.
- * *Türk Film Dostları Derneği* ikinci bir yarışma düzenledi:
 - En başarılı film: Seçilemedi.
 - En başarılı rejisörler: *Lütfi Ö.Akad* (Öldüren Şehir), *Ali İpar* (Bir Şehrin Hikâyesi)
 - En başarılı senaryocu: *Ali İpar* (Bir Şehrin Hikâyesi)
 - En başarılı kameramanlar: *Yuvakim Filmeridis* (Mahallenin Namusu), *İlhan Arakon* (Salgın), *Mike Rfaelyan* (Ölüm Saati), *Kriton İlyadis* (Öldüren Şehir)
 - En başarılı sanatçılar: *Lale Oraloğlu* (Leylaklar Altında), *Aliye Rona* (Mahallenin Namusu), *Belgin Doruk* (Öldüren Şehir), *Cahit Irgat* (Altı Ölü Var), *Orhan Erçin* (Ölüm Saati).
 - En başarılı fon müzikçisi: *Nedim Otyam* (Ölüm Saati)

1955

* 62 film çekildi.

* *Kemal Film* şirketinin başına geçip, senaryo çalışmaları yapan *Osman F. Seden*, "*Kanlarıyla Ödediler*"le ilk kez yönetmenliği denedi. *Memduh Ün*, *Abdurrahman Palay* ve *Mümtaz Alpaslan* sinemaya girdiler.

* *Muhterem Nur*, *Lale Oraloğlu*, *Bülent Oran*, *Mualla Kaynak* ve *Neşe Yulaç* yeni oyuncular olarak dikkati çektiler. *Fikret Hakan* ise "*Beyaz Mendil*" le ilk büyük aşamasını yaptı.

* *Lütfi Ö. Akad*, bir *Yaşar Kemal* uyarlaması olan "*Beyaz Mendil*"le yeni bir başarı elde etti.

* *Sami Ayanoğlu*'nun yönetmenliğini yaptığı "*Beyaz Şehir*" adlı filme Fransızca dublaj yapıldı. Ve İsviçre'de düzenlenen *Kızıl Haç Kongresi*'ndeki gösteri sırasında "özel armağan" aldı.

* *Türk Film Dostları Demeği*, 3. *Türk Filmleri Festivali*'ni düzenledi:

- En başarılı filmler: *Kaçak* (Şadan Kamil), *Sevdiğim Sendin* (Agâh Hün), *Bulgar Sadık* (Lütfi Ö. Akad).

- En başarılı rejisörler: *Şadan Kamil*, *Lütfi Ö. Akad*, *Agâh Hün*.

- En başarılı senaryocular: *Haldun Taner* (Kaçak), *Lale Oraloğlu* (Sevdiğim Sendin).

- En başarılı kameramanlar: *Turgut Ören* (Sevdiğim Sendin), *Kriton İlyadis* (Bulgar Sadık), *İlhan Arakon* (Kaçak), *Enver Burçkin* (Ecel Köprüsü)

- En başarılı prodüktörler: *Nazif Duru* (Kaçak), *Ali Oraloğlu* (Sevdiğim Sendin).

- En başarılı kadın sanatçılar: *Sezer Sezin* (Kaçak), *Lale Oraloğlu* (Sevdiğim Sendin)

- En başarılı erkek sanatçılar: *Şevki Artun* (Bulgar Sadık), *Turan Seyfioğlu* (Kaçak), *Cahit İrgatt* (Sevdiğim Sendin).

1956

* 51 film çekildi.

* Yeni oyuncuların *Ekrem Bora*, "*Alın Yazısı*"yla sinemaya girdi.

* *Muharrem Gürses*, 7 film yöneterek rekor kırdı.

* *Nijat Özön*, *Ulus*; *Halit Refiğ*, *Yeni Sabah*; *Salah Birsal*, *Vatan* gazetelerinde film eleştirileri yazmaya başladılar.

* *Sabahattin Eyüboğlu* ile *Mazhar Şevket İpşiroğlu*'nun yönettikleri belgesel, kısa film *Uluslararası Berlin Film Şenliği*'nde "*ikincilik ödülü Gümüş Ayı*" yı kazandı. Ve "*Hitit Güneşi*" yurt dışında ödül alan ilk Türk belgeseli oldu.

* *Yerli Film İmalcileri Cemiyeti* kuruldu.

1957

* 60 film çekildi.

* *As Film* (*Muzaffer Aslan*), *Birsal Film* (*Özdemir Birsal*) şirketleri kuruldu.

* *Fatma Girik*, *Leyla Sayar* ve *Orhan Günşiray* sinemanın yeni oyuncularını olarak dikkati çektiler. *Osman Alıyanak* "*Ak Altın*"daki *Fettah* rolüyle, yardımcı oyuncu olarak öne çıktı.

* *Atif Yılmaz*, "*Gelinin Muradı*"yla ilk başarılı çıkışı yaptı.

* *Sabahattin Eyüboğlu*-*Mazhar Şevket İpşiroğlu* ikilisinin "*Siyah Kalem*" adlı belge filmi *Berlin Film Şenliği*'nde mansiyon aldı.

1958

* 81 film çekildi.

* *Güven Film* (*Yuvakim Filmeridis*), *Melek Film* (*Şahan Haki*), *Kervan Film* (*Ümit Utku*), *Pesen Film* (*Nev-*

zat Pesen) şirketleri kuruldu.

* Yönetmenlere *Nuri Ergün, Hulki Saner, Nevzat Pesen, Nişan Hançer*; oyunculara da *Ahmet Mekin, Çolpan İlhan ve Göksel Arsoy* katıldılar.

* "*Üç Arkadaş*"la Türk sineması önemli bir olay yaşadı. Daha önceki yıllarda piyasa melodramlarıyla sıradanlığı aşamayan *Memduh Ün* "*Üç Arkadaş*"a dostluğu, sevgiyi, dayanışmayı, duyarlı bir sinema diliyle sergiledi. Ayrıca *Fikret Hakan*'ın, *Salih Tozan*'ın, *Semih Sezerli*'nin ve özellikle de *Muhterem Nur*'ün mükemmel oyunlarıyla, ilk kez bir ekip çalışmasının zaferi vurgulandı. Yılın diğer önemli bir filmi de *Metin Erksan*'dan geldi. Bir efe filmi denemesi olan "*Dokuz Dağın Efesi*", bu türde yapılanlardan hayli farklıydı.

1959

* 77 film çekildi.

* Kıbrıs filmleri dönemi başladı.

* *Aydın Arakon*'un yönettiği "*Fosforlu Cevriye*" ile "*erkek tipli kadın kahramanlar modası*" başladı. Bu tür filmlerin ilk oyuncusu *Neriman Köksal* oldu.

* "*Cilalı İbo*" dizisiyle yeni bir güldürü oyuncusu doğdu. *Feridun Karakaya*.

* *Nevzat Pesen*'in roman uyarlaması "*Samanyolu*", romantik sinemada yeni bir devir açtı. *Göksel Arsoy*, bu filmle "*Yıldız*" oldu. Ayrıca *Göksel Arsoy-Belgin Doruk* ikilisiyle Türk sinemasında "*çift anlayışı*"nın temelleri atıldı.

* Güldürü oyuncusu *Suphi Kaner*, yönetmenliğe; *Yılmaz Güney* ilk oyunculuk (Bu Vatanın Çocukları) denemelerine başladı.

* Senaryosunu *Attila İlhan*'ın Ali Kaptanoğlu takma adıyla yazdığı (çekim sırasında senaryo değiştirildi) ve *Lütfi Ö. Akad*'ın yönettiği "*Yalnızlar Rıhtımı*" çeşitli tartışmalara yol açtı.

Neriman Köksal "Fosforlu Cevriye" filminin bir sahnesinde

* Bu yıl kurulan TSSD, *Türk Sinema Sanatçıları Derneği*, *Gazeteciler Cemiyeti* ile yaptığı işbirliği sonucunda *Türk Film Festivali*'ni düzenledi:

- En başarılı yönetmen: *Atf Yılmaz Batubeki*.
- En başarılı fotoğraf direktörü: *Kriton İlyadis* (Beraber Ölelim)
- En başarılı Fon müziği: *Yalçın Tura* (Zümrüt)
- En başarılı erkek oyuncu: *Sadri Alışık* (Zümrüt)
- Jüri özel armağanı: *Dokuz Dağın Efesi* (Metin Erksan)
- En başarılı film, senaryocu ve kadın oyuncu seçilmedi.

1960

* 81 film çekildi.

* *Be-Ya Film* (Nusret İkbâl), *Saner Film* (Hulki Sâner), *Uğur Film* (Memduh Ün), *Yerli Film* (Atf Yılmaz, Orhan Günşiray), *Erler Film* (Türker İnanoğlu), *Metro Film* (Aram Gülyüz), *Site Film* (İlhan Filmer), *Şan Film* (Baki Üsküdarlı), *Kurt Film* (Mehmet Arancı), şirketleri kuruldu.

* *Türkan Şoray*, *Gönül Yazar* yeni oyuncular: *Türker İnanoğlu*, *Burhan Bolan*, *Hüsnü Cantürk*, *Yavuz Yalınkılıç* ve *Fikret Uçak* yeni yönetmenler olarak sinemaya girdiler.

* *Zeynep Değirmencioğlu*'nun "*Ayşecik*" dizisiyle çocuk kahramanlı filmler dönemi başladı.

* Bir çağ filmi olan *Akad*'ın "*Yangın Var*"ında *Ayhan Işık* karşısında ezilmeden ve giderek onu aşan mükemmel oyunuyla *Turgut Özatay* ilgi çekti.

* Yılın en iyi ve özellikle "*Toplumsal Gerçekçilik*" türünün ilk ürünü olan "*Gecelerin Ötesi*"yle *Metin Erk-*

san'dan geldi.

* Hayri Caner, *Akşam* gazetesinde sinemayla ilgili eleştiri yapmaya başladı.

* *Atilla Tokatlı'nın "Denize İnen Sokak" adlı filmi Locarno Film Şenliği'nde (İsviçre)" "Şeref Diploması" aldı.*

1961

* 115 film çekildi.

* Oyuncuların *Muzaffer Tema, Kenan Pars* yönetmenliğe başladılar. *Ülkü Erakalın, Süreyya Duru, Natuk Baytan ve Halit Refiğ* ilk filmlerini çektiler.

* Senaryocu *Vedat Türkali* ile işbirliğine giren *Ertem Göreç'in "Otobüs Yolcuları"* yılın en iyi filmlerinden biri oldu.

* *Ali Gevgilili*, çeşitli dergilerde sinema yazılarına başladı.

* *İstanbul Belediyesi, Sanat Festivali'ne "ek" olarak "Yerli Filmler Yarışması"* düzenledi:

- En başarılı film: *Kırk Çanaklar* (Memduh Ün)

- En başarılı yönetmen: *Memduh Ün.*

- En başarılı senaryo: *Metin Erksan* (Gecele-
rin Ötesi)

- En başarılı görüntü yönetmeni: *Turgut Örer*
(Ölüm Peşimizde)

- En başarılı kadın oyuncu: *Lale Oraloğlu*
(Kırk Çanaklar)

1962

* 130 film çekildi.

* *Artist Film* (Recep Ekicigil), *Kazankaya Film* (Hasan Kazankaya), *Sibel Film* (Müfit İlkiz) şirketleri kuruldu.

* *Filiz Akın* ve *Tanju Gürsu*, bir dergi yarışması sonucu sinemaya girdiler.

* Sinema eleştirmeni, yazar ve öykücü *Tank Dursun K.* yönetmenlik, romancı *Kemal Tahir* takma isimlerle senaryo denemelerine başladılar.

* *Nevzat Pesen*, *Orhan Elmas*'ın senaryosuyla şaşırtıcı bir aşama yaptı. Ve *Pesen*'in yönetiminde *"Kimize Bir Dünya"*, sinema tarihimizin en duyarlı filmlerinden biri oldu. *Metin Erksan*, *"Yılanların Öcü"*yle edebiyat-sinema ilişkilerinin başarılı bir örneğini verdi.

* *Sami Şekeroğlu*'nun girişimleriyle ilk özel sinema kulübü kuruldu (Kulüp Sinema 7).

1963

* 127 film çekildi.

* *Ajda Pekkan* ve *Tamer Yiğit*, *Ses* dergisi yarışması sonucunda sinemaya girdiler.

* *Zeki Ökten* ve gazeteci *İlhan Engin* yönetmenliğe başladılar.

* Yılın en önemli filmleri olan *"Acı Hayat"*la *"Susuz Yaz"*ı *Metin Erksan* yönetti. *Türkan Şoray*la *Ekrem Bora* *"Acı Hayat"*ta başarılı oyunlar sergilediler.

* *Türk Film Prodüksörleri Cemiyeti* ve *Sine-İş* (Sinema İşçileri Sendikası) kuruldu.

* *Moskova Film Şenliği*'nde oyuncu *Nilüfer Aydan* *"Şehirdeki Yabancı"*daki rolüyle *"Şeref Diploması"* aldı.

1964

* 181 film çekildi.

* Gençlerden *Feyzi Tuna*, *Tunç Başaran*, *Kemal İnci* ve *Remzi Jöntürk* ilk filmlerini yönettiler.

* *Öztürk Serengil* *"Adanalı Tayfur"* filmiyle ün yaptı.

* *Ertem Göreç*, *"Karanlıkta Uyananlar"*la ilk grev filmi denemesini gerçekleştirdi. *Halit Refiğ* yılın iyi filmle-

rinden biri olan "Gurbet Kuşları"yla ilginç bir "içgöç" denemesi ortaya koydu.

* *Berlin Film Şenliği*'nde *Metin Erksan*'ın "Susuz Yaz"ı "en iyi film" seçildi. Ve kazandığı birincilik ödülü "Altın Ayı", uluslararası bir festivalde Türk sineması adına en büyük zafer oldu.

* *Giovanni Scognamillo*, *Akşam Gazetesi*'nde film eleştirilerine başladı.

* *1. Anlatya Film Şenliği* düzenlendi:

- En iyi film: *Gurbet Kuşları* (Halit Refiğ)

- En iyi yönetmen: *Halit Refiğ*

- En iyi görüntü yönetmeni: *Ali Uğur* (Acı Hayat)

- En iyi kadın oyuncu: *Türkan Şoray* (Acı Hayat)

- En iyi erkek oyuncu: *İzzet Günay* (Ağaçlar Ayakta Ölü)

- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Yıldız Kente* (Ağaçlar Ayakta Ölü)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Ulvi Uraz* (Yann Bizimdir).

* *Venedik Film Şenliği*'nde *Metin Erksan*, "Susuz Yaz"la "Merito Biennale" ödülü aldı.

1965

* 214 film çekildi.

* *Erdogan Tokatlı* (Son Kuşlar), *Haldun Dormen* (Buzuk Düzen), *Duygu Sağıroğlu* (Bitmeyen Yol) ilk filmlerini yönettiler.

* *Kartal Tibet*, *Tunç Okan*, *Selma Güneri* sinemaya girdiler.

* *Nuri Akıncı*'nın "Hazreti Yusuf'un Hayatı"yla "hazretli filmler dönemi" başladı. *Yusuf Sezgin* bu filmdeki rolüyle ün yaptı.

* *Metin Erksan* "Sevmek Zamanı" yla kara sevdaya da-

yalı, en kişisel filmini gerçekleştirdi.

* *Ertem Eğilmez*'in yönettiği "*Sürtük*" yılın gişe hasılatı rekorunu kırdı.

* *Sungu Çapan*, "*Forum Dergisi*"nde sinema eleştirileri yazmaya başladı.

* *Türk Sinematek Derneği* kuruldu.

* **2. Antalya Film Şenliği** düzenlendi:

- En iyi film: *Aşk ve Kin* (Turgut Demirağ)

- En iyi 2. film: *Keşanlı Ali Destanı* (Atıf Yılmaz)

- En iyi 3. film: *Karanlıkta Uyananlar* (Ertem Göreç)

- En iyi yönetmen: *Atıf Yılmaz* (Keşanlı Ali Destanı)

- En iyi senaryocu: *Vedat Türkali* (Karanlıkta Uyananlar)

- En iyi görüntü yönetmeni: *Gani Turanlı* (Aşk ve Kin)

- En iyi özgün müzik: *Nedim Otyam* (Karanlıkta Uyananlar)

- En iyi kadın oyuncu: *Fatma Girik* (Keşanlı Ali Destanı)

- En iyi erkek oyuncu: *Fikret Hakan* (Keşanlı Ali Destanı)

- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Aliye Rona* (Hepimiz Kardeşiz)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Erol Taş* (Dularların Ötesi)

- En iyi stüdyo: *Acar Film Stüdyosu*.

- En iyi kısa metrajlı film: *Bir Damla Suyun Hikâyesi* (Behlül Dal)

* **34. İzmir Enternasyonal Fuarı 1. Film Şenliği** düzenlendi:

- En iyi film: *Üç Tekerlekli Bisiklet* (Lütfi Ö. Akad)

- En iyi 2. film: *Sahildeki Ceset* (Natuk Baytan)
- En iyi 3. film: *Ahtopotun Kolları* (Nevzat Pesen)
- En iyi yönetmen: *Metin Erksan* (Suçlular Aramızda)
- En iyi senaryocu: *Natuk Baytan* (Sahildeki Ceset)
- En iyi kameraman: *Kriton İlyadis* (Ahtopotun Kolları)
- En iyi kadın oyuncu: *Sezer Sezin* (Üç Tekerekli Bisiklet)
- En iyi erkek oyuncu: *Fikret Hakan* (Keşanlı Ali Destanı)
- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Çolpan İlhan* (Ahtopotun Kolları)
- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Erol Taş* (Sahildeki Ceset)
- En iyi stüdyo: *Acar Film Stüdyosu.*
- En iyi müzik: *Yalçın Tura* (Keşanlı Ali Destanı)

* İlk kez bu yıl düzenlenen *Gaziantep Film Şenliği*'nde *Kırk Hayallar*" (Halit Refiğ), en iyi film seçildi.

* Milano'da (İtalya) Mifed'deki yarışmada *Metin Erksan*, "*Suçlular Aramızda*"yla "*en iyi sosyal içerikli film armağanı*" aldı.

1966

* 239 film çekildi.

* *Yılmaz Güney* ve *Alp Zeki Heper* yönetmen olarak ilk filmlerini çektiler. *Yücel Uçanoğlu*, *Nazmi Özer*, *Ferit Ceylan* ve *Yavuz Figenli* de bu yıl yönetmen oldular.

* *Lütfi Ö. Akad*, "*Hudutların Kanunu*"yla, uzun bir aradan sonra yeni bir aşama daha tazeledi. Aynı filmde *Yılmaz Güney* usta işi bir oyun sergiledi.

- * *Osman F. Seden*, bol yıldızlı filmler dönemini açtı.
- * *Göksel Arsoy "Altın Çocuk"*, *Cüneyt Arkın "Mal-koçoğlu"*, *Sadri Alışık "Turist Ömer"* gibi popüler sinema tipleri yarattılar.
- * *Atilla Dorsay*, Cumhuriyet Gazetesi'nde sinema yazılarına başladı. Ve sinema eleştirisi tarihinde düzenli ve uzun soluklu ilk "*sinema yazarı*" oldu.

* 3. *Antalya Film Şenliği* düzenlendi:

- En iyi film: *Bozuk Düzen* (Haldun Dormen)
- En iyi 2. film: *Toprağın Kanı* (Atıf Yılmaz)
- En iyi 3. film: *Muradın Türküsü* (Atıf Yılmaz)
- En iyi yönetmen: *Memduh Ün* (Namusum İçin)
- En iyi senaryo: *Erol Keskin, Haldun Dormen* (*Bozuk Düzen*)
- En iyi görüntü yönetmeni: *Mustafa Yılmaz* (Namusum İçin)
- En iyi özgün müzik: *Nedim Otyam* (İsyancılar)
- En iyi kadın oyuncu: *Selma Güneri* (Son Kuşlar)
- En iyi erkek oyuncu: *Ekrem Bora* (Sürtük)
- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Yıldız Ken-ter* (İsyancılar)
- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Müşfik Ken-ter* (*Bozuk Düzen*)
- En iyi stüdyo: *Acar Film* (Namusum İçin)
- En iyi kısa metrajlı film: *Taşların Aşk* (Behlül Dal)

* Tunus'da düzenlenen *Kartaca Sinema Günü*'nde *Me-tin Erksan*, "*Yılanların Öcü*" yle "*Şeref Madalyası*" aldı.

1967

- * 209 film çekildi.

* *Ak-Ün Film* (İrfan Ünal), *Er Film* (Berker İnanoğlu), *Efes Film* (Mualla Özbek), *Kadri Film* (Kadri Yurdatap) şirketleri kuruldu.

* Resimli, çizgi-roman'lardan uyarlanan "*Killing filmleri dönemi*" başladı.

* *Lütfi Ö.Akad*, "*Kızılırmak-Karakoyun*"la başarısını sürdürdü.

* **4. Antalya Film Şenliği** düzenlendi:

- En iyi dram filmi: *Zalimler* (Yılmaz Duru)

- En iyi tarihi film: *Bir Millet Uyanıyor* (Ertem Eğilmez)

- En iyi komedi filmi: *Güzel Bir Gün İçin* (Haldun Dormen)

- En iyi 2.dram filmi: *Hudutların Kanunu* (Lütfi Ö.Akad)

- En iyi yönetmen: *Yılmaz Duru* (Zalimler)

- En iyi oyuncu: *Erol Günaydın*, *Erol Keskin* (Güzel Bir Gün İçin)

- En iyi görüntü yönetmeni: *Ali Uğur* (Zalimler)

- En iyi kadın oyuncu: *Fatma Girik* (Sürtüğün Kızı)

- En iyi erkek oyuncu: *Yılmaz Güney* (Hudutların Kanunu)

- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Aliye Rona* (Zalimler)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Erol Günaydın* (Güzel Bir Gün İçin)

- En iyi film stüdyosu: *Acar Film* (Çalıküşu)

- En iyi kısa metrajlı film: *Ay Doğarken* (Behlül Dal)

1968

* 176 film çekildi.

* *Aykut Düz*, *Çetin İnanç* ve *Melih Gülgen* yönetmen-

lige başladılar.

- * *Metin Erksan*, "*Kuyu*" ile yeni tartışmalar getirdi.
- * "*Seyyit Han*", *Yılmaz Güney*'in ilk önemli filmi oldu.
- * *5. Antalya Film Şenliği* düzenlendi:
 - En iyi film: *İnce Cumali* (Yılmaz Duru)
 - En iyi 2. film: *Vesikalı Yarım* (Lütfi Ö.Akad)
 - En iyi 3. film: *Ölüm Tarlası* (Atıf Yılmaz)
 - En iyi yönetmen: *Yılmaz Duru* (İnce Cumali)
 - En iyi senaryocu: *Türkan Duru* (İnce Cumali)
 - En iyi görüntü yönetmeni: *Gani Turanlı* (Ölüm Tarlası)
 - En iyi kadın oyuncu: *Türkan Şoray* (Vesikalı Yarım)
 - En iyi erkek oyuncu: *Fikret Hakan* (Ölüm Tarlası)
 - En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Aliye Rona* (Son Gece)
 - En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Erol Taş* (İnce Cumali)
 - En iyi stüdyo: *Erman Film* (Kurbanlık Katil)
 - En iyi kısa metrajlı film: *Altın Bıçaklar* (Behlül Dal)

1969

- * 231 film çekildi.
- * *Lorro* türü serüven filmleri dönemi açıldı.
- * *Halit Refiğ*, "*Bir Türke Gönül Verdim*" le ilginç bir film ortaya koydu. Ve *Ahmet Mekin*'in oyunu dikkati çekti.
- * *Burçak Evren*, *Dünya Gazetesi*'nde sinema eleştirilerine başladı.
- * *1. Adana Film Festivali* düzenlendi:

- En iyi film: *Kuyu* (Metin Erksan)
- En iyi 2.film: *Ezo Gelin* (Orhan Elmas)
- En iyi 3. film: *Seyyit Han* (Yılmaz Güney)
- En iyi yönetmen: *Metin Erksan*
- En iyi senaryo: *Safa Önal* (Menekşe Gözler)
- En iyi görüntü yönetmeni: *Gani Turanlı* (*Seyyit Han*)
- En iyi fon müzیکçisi: *Nedim Otyam* (*Seyyit Han*)
- En iyi kadın oyuncu: *Fatma Girik* (*Ezo Gelin*)
- En iyi erkek oyuncu: *Yılmaz Güney* (*Seyyit Han*)
- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Aliye Rona* (*Kuyu*, *Kader Böyle İstedi*)
- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Hayati Hamzaoğlu* (*Kuyu*)
- En iyi stüdyo: *Lale Film*
- * En iyi yönetmenin seçilemediği *6. Antalya Film Şenliği* düzenlendi:
 - En iyi 2.film: *Bin Yıllık Yol* (Yılmaz Duru)
 - En iyi 3. film: *İnsanlar Yaşadıkça* (Memduh Ün)
 - En iyi senaryocu: *Türkan Duru* (*Bin Yıllık Yol*)
 - En iyi görüntü yönetmeni: *Ali Yaver* (*Öksüz*)
 - En iyi kadın oyuncu: *Hülya Koçyiğit* (*Cemile*)
 - En iyi erkek oyuncu: *Cüneyt Arkın* (*İnsanlar Yaşadıkça*)
 - En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Muazzez Arçay* (*Bin Yıllık Yol*)
 - En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Ferit Şevki* (*Cemile*)
 - En iyi çocuk oyuncu: *Zafer Karakaş* (*Cemile*)

le)

- En iyi kısa metrajlı film: *Rüya Gibi* (Behlül Dal)

1970

* 225 film çekildi.

* *Selda Alkor*, bir yarışma sonucu sinemaya girdi.

* *Yücel Çakmaklı* ile *Temel Gürsu* yönetmenliğe başladılar.

* "*Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler*"le masal filmleri furyası başladı.

* "*Çeko*" (Çetin İnanç) adlı filmle *Yılmaz Köksal* ün yaptı.

* *Yılmaz Güney*'in yönettiği "*Umut*" Türk sinemasına yeni bir dönem getirdi.

* *Yücel Çakmaklı*, "*Birleşen Yollar*" la "*milli sinema*" hareketini başlattı.

* *2. Adana Film Festivali* düzenlendi:

- En iyi film: *Umut* (Yılmaz Güney)

- En iyi 2. film: *Bir Türke Gönül Verdim* (Halit Refiğ)

- En iyi 3. film: *Linç* (Bilge Olgaç)

- En iyi yönetmen: *Bilge Olgaç* (Linç)

- En iyi senaryocu: *Yılmaz Güney* (Umut)

- En iyi görüntü yönetmeni: *Ali Yaver* (Linç)

- En iyi fon müziği: *Arif Erkin* (Umut)

- En iyi kadın oyuncu: *Fatma Girik* (Büyük Yemin)

- En iyi erkek oyuncu: *Yılmaz Güney* (Umut)

- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Seden Kızıltunç* (Bir Türke Gönül Verdim)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Bilal İnci* (Bir Türke Gönül Verdim)

- En iyi stüdyo: *Lale Film*.

* *7. Antalya Film Şenliği* düzenlendi:

- En iyi film: *Bir Çirkin Adam* (Yılmaz Güney)
- En iyi 2. film: *Kınalı Yapıncak* (Orhan Aksoy)
- En iyi 3. film: *Büyük Öç* (Yılmaz Duru)
- En iyi yönetmen: *Ertem Eğilmez* (Kalbimin Efendisi)
- En iyi senaryocu: *Sadık Şendil* (Kalbimin Efendisi)
- En iyi görüntü yönetmeni: *Kriton İlyadis* (Kınalı Yapıncak)
- En iyi kadın oyuncu: *Belgin Doruk* (Yuvanın Bekçileri)
- En iyi erkek oyuncu: *Yılmaz Güney* (Bir Çirkin Adam)
- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Lale Belkıs* (Kalbimin Efendisi)
- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Hayati Hamzaoğlu* (Bir Çirkin Adam)
- En iyi çocuk oyuncu: *İlker İnanoğlu* (Yumurcak)
- En iyi kısa metrajlı film: *Vurgun* (Behlül Dal)

* *Grenoble Film Şenliği*'nde (Fransa) "*Umut*" (Yılmaz Güney) özel jüri ödülü aldı.

* *Tance Film Festivali*'nde "*Yara*" (Ümit Utku) "*üçüncülük ödülü*" kazandı.

1971

* 265 film çekildi.

* *Arzu Okay, Tank Akan, Murat Soydan* sinemanın yeni oyuncular.

* *Lale Oraloğlu* ile *Fikret Hakan* yönetmenliğe başladılar.

* "*Ağıt*" (Yılmaz Güney) *Venedik Film Şenliği*'nde

elemeyi kazanıp 10 film arasına girmeyi başardı.

* 3. *Adana Film Festivali* yapıldı:

- En iyi film: *Ağıt* (Yılmaz Güney)
- En iyi 2. film: *Acı* (Yılmaz Güney)
- En iyi 3. film: *Umutsuzlar* (Yılmaz Güney)
- En iyi yönetmen: *Yılmaz Güney*
- En iyi senaryo: *Yılmaz Güney* (Ağıt)
- En iyi görüntü yönetmeni: *Gani Turanlı* (Acı, Ağıt, Umutsuzlar)
- En iyi fon müziği: *Metin Bükey* (Acı)
- En iyi kadın oyuncu: *Fatma Girik* (Acı)
- En iyi erkek oyuncu: *Yılmaz Güney* (Ağıt)
- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Süleyman Turan* (Yarın Son Gündür)
- En iyi stüdyo: *Lale ve Ören Film.*
- Ayrıca *Aliye Rona*, sinemaya hizmetleri nedeniyle "*jüri özel ödülü*" aldı.

* 8. *Antalya Film Şenliği* düzenlendi:

- En iyi film: *Ankara Ekspresi* (Muzaffer Aslan)
- En iyi 2. film: *Öleceksek Ölelim* (Orhan Elmas)
- En iyi 3. film: *Pamuk Prens ve Yedi Cüceler* (Ertem Göreç)
- En iyi yönetmen: *Muzaffer Aslan* (Ankara Ekspresi)
- En iyi senaryo: *Bülent Oran* (Ankara Ekspresi)
- En iyi görüntü yönetmeni: *Cengiz Tacer* (Ankara Ekspresi)
- En iyi kadın oyuncu: *Filiz Akın* (Ankara Ekspresi)
- En iyi erkek oyuncu: *Fikret Hakan* (Hasret)
- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Suna Selen* (Pamuk Prens ve Yedi Cüceler)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Sadri Alışık* (Afacan Küçük Serseri)
- En iyi çocuk oyuncu: *Menderes Utku* (Afacan Küçük Serseri)
- En iyi kısa metrajlı film: *Hasret* (Behlül Dal)
- * *Milano Çocuk Filmleri Festivali*'nde "*Afacan Küçük Serseri*" (Ülkü Erakalın) "birincilik ödülü" aldı.

1972

- * 301 film çekildi.
- * *Serdar Gökhan* yeni oyuncu.
- * *Türkan Şoray*, "*Dönüş*"le ilk yönetmenlik denemesini gerçekleştirdi.
- * *9. Antalya Film Şenliği* düzenlendi:
 - En iyi film: *Zulüm* (Atıf Yılmaz)
 - En iyi 2. film: *Sev Kardeşim* (Ertem Eğilmez)
 - En iyi 3. film: *Üvey Ana* (Ülkü Erakalın)
 - En iyi yönetmen: *Atıf Yılmaz* (Zulüm)
 - En iyi senaryocu: *Sadık Şendil* (Sev Kardeşim)
 - En iyi görüntü yönetmeni: *Cengiz Tacer* (Zulüm)
 - En iyi kadın oyuncu: *Zeynep Aksu* (Üvey Ana)
 - En iyi erkek oyuncu: *Murat Soydan* (Üvey Ana)
 - En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Fatma Karanfil* (Üvey Ana)
 - En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Süleyman Turan* (Güllü)
 - En iyi kadın karakter artisti: *Şükriye Atav* (Emine)
 - En iyi erkek karakter artisti: *Münir Özkul* (Sev Kardeşim)

* 4. *Adana Film Festivali* düzenlendi:

- En iyi film: *Kara Doğan* (Yılmaz Duru)
- En iyi 2. film: *Yaralı Kurt* (Lütfi Ö. Akad)
- En iyi 3. film: *İrmak* (Lütfi Ö. Akad)
- En iyi yönetmen: *Yılmaz Duru* (Kara Doğan)
- En iyi senaryocu: *Sabah Duru* (Kara Doğan)
- En iyi görüntü yönetmeni: *Ali Uğur* (Kara Doğan)
- En iyi kadın oyuncu: *Hülya Koçyiğit* (Zehra)
- En iyi erkek oyuncu: *Cüneyt Arkın* (Yaralı Kurt)
- En iyi yardımcı kadın oyuncu : *Muhterem Nur* (Kara Gün)
- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Osman Alyanak* (İrmak)

* 4. *Adana Film Festivali*, sonuçları nedeniyle büyük tepkilere yol açtı. İlk oylamada "*Baba*" en iyi film, *Yılmaz Güney* "*en iyi yönetmen ve oyuncu*" seçildikten sonra sonuçların değiştirilmesi "*festivaller tarihi*"nde bir "yüz kararı" olarak kabul edildi.

1973

- * 209 film çekildi.
- * Gazeteci *Erman Şener*, film eleştirilerine *Ses* dergisinde başladı.
- * 10. *Antalya Film Şenliği* düzenlendi:
 - En iyi film: *Hayat mı Bu?* (Orhan Aksoy)
 - En iyi 2. film: *Dinmeyen Sızı* (Nejat Saydam)
 - En iyi 3. film: *Suçlu* (Mehmet Dinler)
 - En iyi yönetmen: *Nejat Saydam* (Dinmeyen Sızı)
 - En iyi senaryo: *Hamdi Değirmencioglu* (Hayat mı Bu?)

- En iyi görüntü yönetmeni: *Melih Serteser* (Dinmeyen Sızı)
- En iyi kadın oyuncu: *Hülya Koçyiğit* (Tanrı Misafiri)
- En iyi erkek oyuncu: *Tarık Akan* (Suçlu)
- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Semra Sar* (Hayat mı Bu?)
- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Yıldırım Önal* (Dinmeyen Sızı)
- En iyi çocuk oyuncu: *Menderes Utku* (Afacan Harika Çocuk)
- En iyi stüdyo: *Acar Film*
- En iyi kısa metrajlı film: *Yuva Hasreti* (Behlül Dal)
- * 5. *Adana Festivali* yapıldı:
 - En iyi film: *Gelin* (Lütfi Ö.Akad)
 - En iyi 2. film: *Canım Kardeşim* (Ertem Eğilmez)
 - En iyi 3. film: *Mahpus* (Nejat Saydam)
 - En iyi yönetmen: *Ertem Eğilmez* (Canım Kardeşim)
 - En iyi görüntü yönetmeni: *Erdoğan Engin* (Canım Kardeşim)
 - En iyi müzik: *Cahit Oben* (Canım Kardeşim)
 - En iyi kadın oyuncu: *Türkan Şoray* (Mahpus)
 - En iyi erkek oyuncu: *Kadir İnanır* (Utañç)
 - En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Ülkü Ülker* (Utañç), *Nazan Adalı* (Gelin)
 - En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Kâmuran Us-luer* (Gelin)
 - En iyi stüdyo: *Ören Film*.

1974

* 189 film çevrildi.

* Yeni yönetmenler *Ömer Kavur* ve *Tunç Okan*. Yeni oyuncular *Gülşen Bubikoğlu* ve *Kemal Sunal*.

* *Şerif Gören*, *Yılmaz Güney*'in senaryosuyla "*Endişe*"yi yönetti.

* *Oksal Pekmezoğlu*'nun "*Beş Tavuk Bir Horoz*" adlı filmi, seks komedileri salgınına başladı.

* *Lütfi Ö. Akad*, "*Düğün*" ve "*Gelin*"i izleyen "*içgöç* *üçlemesi*"nin sonuncusu olan "*Diyet*"i çekti.

* *Süreyya Duru*, "*Bedrana*"yla sinema yaşamının "*ilk büyük çıkışı*"ını gerçekleştirdi.

* *Yılmaz Güney*'in yönettiği "*Arkadaş*", ticari sinemalarda büyük bir "*iş başarısı*" elde ederken, Türk sinemasının önemli filmlerinden biri oldu.

* 11. *Antalya Film Şenliği* düzenlendi:

- En iyi film: *Düğün* (Lütfi Ö. Akad)
- En iyi 2. film: *Bedrana* (Süreyya Duru)
- En iyi 3. film: *Umit Dünyası* (Safa Önal)
- En iyi yönetmen: *Lütfi Ö. Akad*.
- En iyi senaryocu: *Sadık Şendil* (Oh Olsun)
- En iyi görüntü yönetmeni: *Enver Burçkin* (Pir Sultan Abdal)

- En iyi özgün müzik: *Yılmaz Duru* (Namus Borcu)

- En iyi kadın oyuncu: *Perihan Savaş* (Bedrana)

- En iyi erkek oyuncu: *Hakan Balamir* (Yunus Emre)

- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Yıldız Kenter* (Kızım Ayşe)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Orçun Sonat* (Sokaklardan Bir Kız)

* Taşkent'te düzenlenen *Asya ve Afrika Ülkeleri Film Festivali*'nde "*Kızgın Toprak*"taki rolüyle *Fatma Girike*

Kadınlar Komitesi tarafından özel ödül verildi.

* *Karlovy Vary Film Şenliği*'nde (Çekoslavakya) "*Bedrana*" (Süreyya Duru) *Cıdalc* ödülünü kazandı.

* *20. San Remo Film Şenliği*'nde (İtalya), "*Endişe*"yle (Şerif Gören), *Erkan Yücel*, en başarılı oyuncu seçildi.

* *Tunç Okan*'ın yurtdışında çektiği "*Otobüs*", Türk sinemasına çeşitli ödüller getirdi: *Taormina Film Şenliği*'nde (Sicilya) büyük ödülü (altın charybe) kazandı. *Karlovy Vary Film Şenliği*'nde (Çekoslavakya), *Uluslararası Sanat ve Deneme Sinemaları* ödülüyle, *Dünya Sinema Kulüpleri Federasyonu*'nun *Donkişot* ödülünü aldı. Ayrıca *Strasbourg (Fransa) İnsan Hakları Film Festivali* ödülü ile değerlendirildi. Portekiz'de *Santarem Festivali* büyük ödülü ile birlikte *Sinema Eleştirmenleri Özel Ödülü*'nü kazandı.

1975

* 225 film çekildi.

* 1967 yılında *Türk Film Arşivi* ve 1969 da ise *Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Film Arşivi* olarak çalışmalarını sürdüren *Kulüp Sinema 7*, bu kez *Sinema TV Enstitüsü*'ne dönüştü.

* *Ertem Eğilmez*'in çok kişilikli "*Hababam Sınıfı*" dizileri yılın en popüler filmleri oldu.

* *Nazmi Özer*'in "*Civciv Çıkacak Kuş Çıkacak*" adlı filmi "*seks komedileri furyası*"nı hızlandırdı.

* *Seks komedilerinin* egemen olduğu bu dönemde yılın en iyi filmini gene *Süreyya Duru*, "*Kara Çarşafılı Gelin*"le gerçekleştirdi.

* *Türk Filmcileri Derneği*, meslekte 25 yılını dolduran 43 sanatçıya onur belgesi verdi.

* *12. Antalya Film Şenliği*'nde şu sonuçlar alındı:

- En iyi film: *Endişe* (Şerif Gören)

- En iyi 2. film: *Arkadaş* (Yılmaz Güney)

- En iyi 3. film: *Zavallılar* (Yılmaz Güney, Atıf Yılmaz)
- En iyi yönetmen: *Şerif Gören* (Endişe)
- En iyi görüntü yönetmeni: *Kenan Ormanlar* (Endişe)
- En iyi özgün müzik: *Atilla Özdemiroğlu* (Arkadaş)
- En iyi kadın oyuncu: *Hülya Koçyiğit* (Di-yet)
- En iyi erkek oyuncu: *Erkan Yücel* (Endişe)
- En iyi senaryo: *Yılmaz Güney* (Endişe)
- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Seden Kızıltunç* (Zavallılar)
- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Erol Taş* (Di-yet)

* 8. Kısa Filmler Şenliği'nde (Paris) "*Güneşin Battığı Yer*"(Behlül Dal) özel şeref ödülü aldı.

* İzmit'te düzenlenen 4. Yarımca Sanat Şenliği'nde "*Arkadaş*" en iyi film seçildi ve "*Bedrana*" (Süreyya Duru) ise "*ikinci*" oldu.

1976

- * 104 film çekildi.
- * Oyuncu *Cüneyt Arkın* ve *Kartal Tibet* (Tosun Paşa) yönetmenliğe başladı.
- * Seks komedisi türündeki filmler aracılığıyla *Ali Poyrazoğlu, Aydemir Akbaş, Sermet Serdengeçti, Mete İnselel, Hadi Çaman, İlhan Daner, Alev Sezer, Rüştü Asyalı, Özcan Özgür* ve *Yüksel Gözen* gibi tiyatro oyuncular *Yeşilçam*'da yeni bir egemenlik kurdular.

* 13. *Antalya Film Şenliği* düzenlendi:

- En iyi film: *Deli Yusuf* (Atıf Yılmaz)
- En iyi 2. film: *Mağlup Edilemeyenler* (Atıf Yılmaz)
- En iyi 3. film: *Pisi Pisi* (Zeki Ökten)

- En iyi yönetmen: *Atf Yılmaz* (Deli Yusuf)
- En iyi senaryocu: *Umur Bugay* (İşte Hayat)
- En iyi görüntü yönetmeni: *Gani Turanlı* (Ağrı Dağı Efsanesi)
- En iyi özgün müzik: *Melih Kibar* (Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı)
- En iyi kadın oyuncu : *Adile Naşit* (İşte Hayat)
- En iyi erkek oyuncu: *Cüneyt Arkın* (Mağlup Edilemeyenler)
- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Diler Saraç* (Pisi Pisi)
- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *İhsan Yüce* (İşte Hayat)

* *İstanbul Uluslararası 1. Film Festivali* düzenlendi:

- En iyi film seçilmedi.
- En iyi 2. film: *Ben Sana Mecburum* (Ülkü Erakalın)
- En iyi 3. film: *Yazgı* (Ülkü Erakalın)
- En iyi yönetmen: *Natuk Baytan* (Babacan)
- En iyi görüntü yönetmeni: *Enver Burçkin* (Ben Sana Mecburum)
- En iyi müzik: *Cahit Berkay* (Ben Sana Mecburum)
- En başarılı kadın oyuncu: *Meral Orhonsay* (Ben Sana Mecburum)
- En başarılı erkek oyuncu: *Sadri Alışık* (Ben Sana Mecburum)
- En başarılı yardımcı kadın oyuncu: *Aliye Rona* (Ben Sana Mecburum)
- En başarılı yardımcı erkek oyuncu: *Macit Flordun* (Ben Sana Mecburum)

* *Taşkent Film Şenliği*'nde "*Bizim Aile*" (Ergin Orbey) Özbekistan İşçi Federasyonu'nun özel ödülünü aldı.

* *Moskova Film Şenliği*'nde, "*Yasak*" (Ali Özgentürk) adlı belgesel film, ikincilik ödülü gümüş madalya aldı.

1977

* 124 film çekildi.

* *Korhan Yurtsever* (Fıratın Cinleri) ve *Ümit Efekan* yönetmenliğe başladılar.

* *Atıf Yılmaz* "*Selvi Boylum Al Yazmalım*" adlı filmiyle yeniden dikati çekti.

* 14. *Antalya Film Festivali*'nin sonuçları:

- En iyi film: *Kara Çarşafı Gelin* (Süreyya Duru)

- En iyi 2. film: *Kapıcılar Kırılı* (Zeki Ökten)

- En iyi 3. film: *Merhaba* (Özcan Arca)

- En iyi yönetmen: *Zeki Ökten* (Kapıcılar Kırılı)

- En iyi senaryo: *Vedat Türkali* (Kara Çarşafı Gelin)

- En iyi görüntü yönetmeni: *Çetin Gürtop* (Baş Belası)

- En iyi kadın oyuncu: *Scmra Özdamar* (Kara Çarşafı Gelin)

- En iyi erkek oyuncu: *Kemal Sunal* (Kapıcılar Kırılı)

- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Gönül Hancı* (Merhaba)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Hüseyin Peyda*

- En iyi kısa metrajlı film: *Safranbolu'da Zaman* (Süha Arın)

- En iyi kısa metrajlı 2.film: *Çöpçüler* (F. Tuna)

- En iyi kısa metrajlı 3. film: *Piri Reis Haritası* (A. Ulvi, L. Dönmez.)

1978

* 126 film çekildi.

* Yeni oyuncu *Bulut Aras*, yeni yönetmen *Erden*

Kıral.

* *Ferdi Tayfur, İbrahim Tatlıses ve Orhan Gencebay*'la "*şarkıcı oyuncu saltanatı*" başladı. Ve arabesk türü filmler giderek çoğaldı.

* *Kültür Bakanlığı*'nın bünyesinde *Sinema Dairesi* kuruldu.

* *Sosyal Güvence Yasası* çıkarıldı.

* "*Kanal*" (*Erden Kıral*), "*Sultan*" (*Kartal Tibet*), "*Maden*" (*Yavuz Özkan*) yılın en iyi filmleri oldu.

* *15. Antalya Film Festivali* düzenlendi:

- En iyi film: *Maden* (*Yavuz Özkan*)

- En iyi 2. film: *Selvi Boylum Al Yazmalım* (*Atıf Yılmaz*)

- En iyi 3. film: *Fıratın Cinleri* (*Korhan Yurtsever*)

- En iyi yönetmen: *Atıf Yılmaz* (*Selvi Boylum Al Yazmalım*)

- En iyi senaryocu: *Umur Bugay* (*Çöpçüler Kırılı*)

- En iyi görüntü yönetmeni: *Çetin Tunca* (*Selvi Boylum Al Yazmalım*)

- En iyi özgün müzik: *Cahit Berkay* (*Fıratın Cinleri*)

- En iyi kadın oyuncu: *Hale Soygazi* (*Maden*)

- En iyi erkek oyuncu: *Tanık Akan* (*Maden*)

- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Meral Orhon-say* (*Maden*)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Şener Şen* (*Çöpçüler Kralı*)

- En iyi kısa metrajlı film: *Urartu'nun İki Mevsimi* (*Süha Arın*)

- En iyi kısa metrajlı 2. film: *Ladik* (*Güner Saroğlu*)

- En iyi kısa metrajlı 3. film: *Üç Bölümlük Kısa Film* (*Özcan Arca*)

A FILM FROM TURKEY

STORY BY

GENGİZ AYTMAŦOV

Red Scarf

SEMI BOYUM
AB YAZMAYIM

* *Filmciler Demeği*, Türk sinemasına katkıları nedeniyle *Muhsin Ertuğrul*, *Baha Gelenbevi* ve *Bedia Muvah-hiŕe* madalya ile onur belgesi verdi.

* *Taşkent Film Şenliği*'nde *Türkan Şoray*, "*Selvi Boy-lum Al Yazmalım*"daki rolüyle *en iyi kadın oyuncu* seçildi.

* *Karlovı Vary Film Şenliği*'nde "*Kara Çarşafı Ge-lin*" *Sendikalar Birliği Özel Ödülü*'nü kazandı.

1979

* 195 film çekildi.

* Oyuncu *Tuncel Kurtiz*, İsveç'te Türk işçilerini konu alan (Gül Hasan) bir film yönetti. *Ali Özgentürk* "*Hazal*" la yönetmenliğe başladı.

* *Zeki Ökten*'in *Yılmaz Güney*'in senaryosundan aktardığı "*Düşman*" ve *Ömer Kavur*'ün "*Yusuf ile Kenan*" yılın önemli filmlerini oluşturdular. "*Düşman*"daki oyu-nuyla *Aytaç Arman* en başarılı oyununu sergiledi.

* Sansür nedeniyle *16. Antalya Film Festivali* 'nin uzun metrajlı film yarışması yapılmadı. Yalnızca kısa metrajlı film dalında *Süha Arın*'ın "*Tahtacı Fatma*"sı ödüllendiril-di.

* *Nasreddin Hoca Çizgi Filmleri Yarışması* düzenlen-di:

* Birincilik ödülü: *Hoca İle Hırsızlar* (Tunç İzberk), *Suçlu Kim?* (Tonguç Yaşar)

* İkincilik ödülü: *Ateş Benice*

* Üçüncülük ödülü: *Emre Senan*.

* Yurtdışında Türk sinemasına gösterilen ilgi büyük bir tırmanışa geçti. Özellikle de "*Sürü*" (*Zeki Ökten*) bu aşamada en etkin rolü oynadı:

* *32. Locarno Film Şenliği* 'nde en iyi film seçilip *Altın Leopar Ödülü*'nü kazandı. Ayrıca *Melike Demirağ*, "*Sürü*"deki dilsiz köylü kızı rolüyle *en iyi kadın oyuncu* ödülünü *Rebecca Horn* ile paylaştı. Yapımcısı ve senaryo-

cusu olması nedeniyle de *Yılmaz Güney'e şenlik özel ödülü* verildi.

* 29. *Berlin Film Şenliği*'nde *Uluslararası Protestan film Jürisi* ile *Katolik Film Organizasyonu* ödülleri aldı.

* *Belçika Kraliyet Film Arşivi Uluslararası Seçkin Filmler Yarışması*'nda büyük ödülü kazandı.

* 3. *Balkan Film Şenliği*'nde *Süha Ann'nin "Tahtacı Fatma"* adlı kısa metrajlı filmi "*birinci*" oldu.

* *Oberhausen 25. Kısa Film Şenliği*'nde *Özcan Arca'nın "Üç Bölümlük Kısa Film"*i *Federal Almanya Gençlik, Aile ve Sağlık Bakanlığı* ödülü kazandı.

1980

* 68 film çekildi.

* *Sinan Çetin* (Bir Günü'n Hikâyesi) ve *Şahin Gök* (Kurban Okluğum) yönetmenliğe başladılar.

* 12 Eylül askeri harekâtı nedeniyle *17. Antalya Film Festivali* yapılmadı.

* *Kültür Bakanlığı Sinema Dairesi* tarafından düzenlenen *Milli Sinema Kongresi*'nde meslekte 25. yılını dolduran sanatçılara takdimame verildi.

* *Londra Film Şenliği*'nde 93 film arasında "*Sürü*" en iyi film seçildi. Ve ardından *Rotterdam Şenliği*'nde sinema eleştirmenlerinin yaptığı soruşturma sonucu en iyi üç film arasına girdi. *10. Uluslararası Antwerp Şenliği*'nde (Belçika) en iyi film seçildi.

* 30. *Berlin Film Şenliği*'nde "*Düşman*" (Zeki Ökten) jüri özel senaryo ödülü ile *Uluslararası Katolik Film Organizasyonu* büyük ödülünü kazandı.

* *Ali Özgentürk*'ün "*Hazal*"ı Türk sinemasına 5 ödül birden kazandırdı.

* *Prades Film Şenliği*'nde (Fransa) birincilik ödülü.

* *San Sebastian Film Şenliği*'nde (İspanya) büyük ödül.

* 29. *Uluslararası Manheim Film Şenliği*'nde (Alman-

ya) Altun Düka ile Katolik Jürisi ve Halk Jürisi olmak üzere 3 ödül.

* *Lahey Film Şenliği*'nde (Hollanda) bir ödül.

* *Erden Kıral*'ın "*Bereketli Topraklar Üzerinde*" si *Uluslararası Nantes Film Şenliği*'nde (Fransa) jüri özel ödülü ile *Elal-Fransa Sanat Deneme Sinemalar Birliği* ödülü aldı.

* *Uluslararası Milano Film Fuarı*'nda (İtalya) *Ömer Kavurlun* "*Yusuf ile Kenan*"ı büyük ödülü kazandı.

1981

* 72 fim çekildi.

* 18. *Antalya Film Festivali* düzenlendi:

- En iyi 1. film seçilmedi.

- En iyi 2. film: *Ah Güzel İstanbul* (Ömer Kavur)

- En iyi 3. film: *Gül Hasan* (Tuncel Kurtiz)

- En iyi yönetmen: *Erden Kıral* (Bereketli Topraklar Üzerinde)

- En iyi senaryocu: *Tuncel Kurtiz* (Gül Hasan)

- En iyi görüntü yönetmeni: *Salih Dikişçi* (Bereketli Topraklar Üzerinde)

- En iyi özgün müzik: *Nedim Otyam* (Derya Gülü)

- En iyi kadın oyuncu: *Meral Orhonsay* (Derya Gülü)

- En iyi erkek oyuncu: *İhsan Yüce* (Derya Gülü)

- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Meral Çetinkaya* (Hazal)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Yaman Okay* (Bereketli Topraklar Üzerinde)

* *Strasbourg Avrupa Film Festivali*'nde "*Bereketli Topraklar Üzerinde*" (*Erden Kıral*) büyük ödülü kazandı.

1982

* 72 film çekildi.

* *Halit Refiğ*'in "*Leyla ile Mecnun*"u arabesk eğilimli filmlerin başyapıtı oldu. Ve oynadığı sinemalarda büyük gişe geliri elde etti.

* *Zeki Ökten*, halk arasında güncel bir duruma gelen "*banker ve faiz sorunu*"na toplumsal bir eleştiri getirip, yılın önemli filmlerinden birine imzasını attı.

* *Atif Yılmaz*, *Necati Cumalı* uyarlaması "*Mine*"yle "*kadın sorunları*"na eğildi. Ve "*Mine*"yle kadın filmleri ağırlık kazandı. Bu arada *Türkan Şoray*, cinsel ağırlıklı gerçekçi bir kadın tipine yönelip, yeni bir oyunculuk aşamasına geçti.

* 19. *Antalya Film Festivali*'nin Sonuçları:

- En iyi film: *Çirkinler de Sever* (Sinan Çetin)

- En iyi 2. film: *At* (Ali Özgentürk)

- En iyi 3. film: *Kırk Bir Aşk Hikâyesi* (Ömer Kavur)

- En iyi yönetmen: *Ömer Kavur* (*Kırk Bir Aşk Hikâyesi*)

- En iyi senaryocu: *Yavuz Turgul* (*Çiçek Abbas*)

- En iyi görüntü yönetmeni: *Salih Dikişçi* (*Kırk Bir Aşk Hikâyesi*)

- En iyi özgün müzik: *Cahit Berkay* (*Kırk Bir Aşk Hikâyesi*)

- En iyi kadın oyuncu: *Nur Sürer* (*Bir Günün Hikâyesi*)

- En iyi erkek oyuncu: *Genco Erkal* (*At*)

- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Güler Ökten* (*Kırk Bir Aşk Hikâyesi*)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Orhan Çağman* (*Kırk Bir Aşk Hikâyesi*)

* *Yılmaz Güney*'in senaryosunu yazıp, *Şerif Gören*'in yönettiği "*Yol*", 35. *Cannes Film Şenliği*'nde *Costa Gav-*

THE SUNDAY TIMES, 16 JANUARY 1983

THE ARTS

Hymn to freedom from a prison cell

David Hughes on a magnificent movie

THE TIMES WEDNESDAY JANUARY 12, 1983

ARTS

Winner Best Film 1982 Cannes Film Festival

Yilmaz Guney's film 'Yol' at the Cannes Film Festival

From right: Török Akon in 'Yol', Philip French in 'The Guardian' and Yilmaz Guney in 'Yol'

Derek Malcolm reviews 'Yol', the joint Cannes prize winner, still of the night, and the other releases

... of cinema most liberated from in a two-... of hard labour... emerged rehabili... (Lumière; AA) me in director... guney's mind... is the 'Night'

Seyit with feeling

CINEMA
PHILIP FRENCH on
Yilmaz Güney's
'Yol.'

GUARDIAN

ras'ın "Missing-Kayıp" adlı filmiyle birlikte "en iyi film" seçilerek büyük ödül *Altın Palmiye*'yi paylaştı. İnsan-oğlunun temel sorunlarını sergileyen "Yol", bir "sinema başyapıtı" ve de "Türk sinemasının son yıllarda gerçekleştirdiği en güçlü fimlerden biri" kabul edildi.

* *Hyeres Genç Sinema Festivali* 'nde (Fransa). *Sinan Çetin*'in "Bir Günün Hikâyesi" halk jürisi büyük ödülünü aldı.

* *Valencia Akdeniz Ülkeleri Şenliği* 'nde *Ali Özgentürk*'ün "At"ı üçüncülük ödülünü kazandı.

1983

* 78 film çekildi.

* *Hülya Avşar* (Haram) ve *Zuhal Olcay* (İhtiras Fırtınası) sinemaya ilk adımlarını attılar.

* *Yusuf Kurçenli* (Ve Recep Ve Zehra Ve Ayşe), *Nesli Çölgeçen* (Kardeşim Benim) yönetmenliğe başladılar.

* *Müjde Ar*, *Ömer Kavur* yönetiminde "Ah Güzel İstanbul"la (1981) başlattığı kadının "kimlik arayışı"nı bu yıl da sürdürdü. Bu aşamada dibe bastırılmış kadın cinselliği ve iç dünyası ön plana çıktı.

* *20. Antalya Film Festivali* düzenlendi:

- En iyi film: *Faize Hücum* (Zeki Ökten)

- En iyi 2.film: *Derman* (Şerif Gören)

- En iyi 3. film: *Tomruk* (Şerif Gören)

- En iyi yönetmen: *Zeki Ökten*.

- En iyi senaryocu: *Fehmi Yaşar* (*Faize Hücum*)

- En iyi görüntü yönetmeni: *Orhan Oğuz* (*Tomruk*)

- En iyi özgün müzik: *Yeni Türkü topluluğu* (*Derman*)

- En iyi kadın oyuncu: *Hülya Koçyiğit* (*Derman*)

- En iyi erkek oyuncu: *Genco Erkal* (*Faize*)

Hücum)

- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Asuman Arsan* (Faize Hücum)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Talat Bulut* (Derman)

- En iyi kısa metrajlı film: *Kula'da Üç Gün* (Süha Ann)

- En iyi kısa metrajlı 2.film: *Çocuklar Çiçek-tir* (Yalçın Yelence)

- En iyi kısa metrajlı 3.film: *Sentez* (Ateş Benice)

- Onur ödülü: *Lütfi Ö.Akad.*

* *Sedat Simavi Vakfı Ödülleri* yarışmasında *Nesli Çölgeçen*'in "*Kardeşim Benim*" adlı ilk filmi "*birinci*" seçildi.

* 33. *Uluslararası Berlin Film Şenliği*'nde *Erden Kıral*'ın "*Hakkârî'de Bir Mevsim*"i Türk sinemasına 5 ödül birden getirdi:

* Jüri özel ödülü, *Gümüş Ayı*.

* *Uluslararası Sinema Yazarları Federasyonu* (Fibresci) ödülü (Bu ödülü Fransız yapımı "*Pauline à la plage*" ile paylaştı).

* *Uluslararası Sanat ve Deney Sinemaları Birliği* (Cicae) ödülü. (Bu ödül de Avusturya yapımı "*Der Stille Ozean*" ve Brezilya yapımı "*Pra Frenta Brazil*" ile aralarında bölüştü)

* İnter film ödülü.

* *Ayrıca 2. Akdeniz Kültürleri Film Festivali* 'nde (Korsika) "en iyi film" ödülü aldı.

* *1983 Lecce Uluslararası Film Festivali* 'nde (İtalya) *Ali Özgentürk*'ün "*At*"ı en iyi film ödülü kazandı.

* *Valencia Film Festivali* 'nde *Şerif Gören*'in "*Derman*"ı jüri özel ödülü aldı.

1984

* 124 film çekildi.

* *Yavuz Turgul* (Fahriye Abla) ilk filmini çekti.

* *Film Yapımcıları Derneği* kuruldu.

* *Orhan Elmas*'ın "*Kayıp Kızlar*"ı yılın iş filmi oldu.

* 21. *Antalya Film Festivali*'nin sonuçları:

- En iyi film: *Bir Yudum Sevgi* (Atıf Yılmaz)

- En iyi 2. film: *Kardeşim Benim* (Nesli Çölgeçen)

- En iyi 3. film: *Kaşık Düşmanı* (Bilge Olgaç)

- En iyi yönetmen: *Atıf Yılmaz* (Bir Yudum Sevgi)

- En iyi senaryocu: *Bilge Olgaç* (Kaşık Düşmanı)

- En iyi görüntü yönetmeni: *Selçuk Taylaner* (Kardeşim Benim)

- En iyi özgün müzik: *Yalçın Tura* (Bir Yudum Sevgi)

- En iyi kadın oyuncu: *Hale Soygazi* (Bir Yudum Sevgi)

- En iyi erkek oyuncu: *Tanık Akan* (Pehlivan)

- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Zuhal Olcay* (İhtiras Fırtınası)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Macit Koper* (Bir Yudum Sevgi)

- Sinema onur ödülü: *Sezer Sezin*.

* 24. *Karlovy Vary Festivali*'nde (Çekoslovakya) *Şerif Gören*'in "*Derman*"ı Uluslararası Sinema Eleştirmenleri Uluslararası Film Kulüpleri Federasyonu ödülleri aldı.

* 3. *Akdeniz Kültürleri Film Festivali*'nde *Erden Kıral*'ın "*Ayna*"sı "*eleştirmenler ödülü*"nü aldı.

* 1984 *Sao Paolo Uluslararası Film Şenliği*'nde (Brezilya) *Ali Özgentürk*'ün "*At*"ı büyük ödülü kazandı.

1985

* 127 film çekildi.

* *Odak Film* (Cengiz Ergun) şirketi kuruldu.

* *Başar Sabuncu* (Çıplak Vatandaş). *Ümit Elçi* (Kurşun Ata Ata Biter) ilk filmlerini çektiler.

* *Şarkıcı Küçük Emrah*'la arabesk eğilimli filmler yeni bir turmanışa geçti.

* *Atıf Yılmaz*, "*Adı Vasfiye*" ile "*sosyal içerikli fantastik film*" türüne ağırlık verdi.

* *Nesli Çölgeçen*, *Yavuz Turgul*'un senaryosundan aktardığı "*Züğürt Ağa*" ile güldürü sinemasında ilginç bir denemeyi gerçekleştirdi. Ve *Şener Şen*, bu filmdeki başarılı oyunuyla "*yıldız*"lığa ilk adımlarını attı.

* 22. *Antalya Film Festivali* düzenlendi:

- En iyi film: *Dul Bir Kadın* (Atıf Yılmaz)

- En iyi 2. film: *14 Numara* (Sinan Çetin)

- En iyi 3. film: *Bir Avuç Cennet* (Muammer Özer)

- En iyi yönetmen: *Sinan Çetin* (14 Numara)

- En iyi senaryocu: *Muammer Özer* (Bir Avuç Cennet)

- En iyi görüntü yönetmeni: *Orhan Oğuz* (Dul Bir Kadın)

- En iyi özgün müzik: *Tank Öcal* (Bir Avuç Cennet)

- En iyi kadın oyuncu: *Zuhal Olcay* (Amansız Yol)

- En iyi erkek oyuncu: *Hakan Balamir* (14 Numara)

- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Keriman Ulusoy* (14 Numara)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Engin İnal* (Bir Kadın Bir Hayat)

* *Kültür Bakanlığı*, "*Sinema Teşvik Ödülleri*" adıyla bir yarışma düzenledi. Bu yarışmanın 4 milyonluk ödülünü

kazanan filmleri:

- *Amansız Yol* (Ömer Kavur)
- *Körebe* (Ömer Kavur)
- *Alev Alev* (Halit Refiğ)
- *Pehlivan* (Zeki Ökten)

* 25. *Karlovy Vary Film Şenliği*'nde (Çekoslovakya) "*Derman*"daki rolüyle *Talat Bulut*, *Prag Üniversitesi Sinema Enstitüsü*'nün "*karakter oyunculuğu ödülü*"nü kazandı.

* 4. *Uluslararası Şam Film Festivali*'nde (Suriye) "*Derman*" en iyi film seçilip "*Altın Kılıç*" ödülünü kazandı.

* 4. *Yeni Alman Sineması Film Şenliği*'nde (Lüksemburg) "*Hakkârî'de Bir Mevsim*" seyirci oylarıyla "*en iyi film*" seçildi.

* 35. *Uluslararası Berlin Film Şenliği*'nde *Tank Akan*'a "*Pehlivan*"daki rolüyle "*jüri özel mansiyonu*" verildi.

* 7. *Uluslararası Kadın Filmleri Şenliği*'nde (Paris) "*Kaşık Düşmanı*" (Bilge Olgaç) en iyi film ödülü ile Fransız gazetecilerinin "*basın özel ödülü*"nü kazandı. Ve *Halil Ergün* de seyirci tarafından "*en iyi oyuncu*" seçildi.

* 1. *Uluslararası Tokyo Film Festivali*'nde (Japonya) *Ali Özgentürk*'ün "*At*"ı 250 bin dolarlık ödülü kazandı.

* *New York Amerikan Film Festivali*'nde bir Türk-Alman ortak yapımı olan "*Gülibik*" *Educational Film Library Association* (Eğitsel Film Kütüphaneleri Birliği) ödülünü aldı.

* *Figuera da Foz Uluslararası Film Şenliği*'nde *Erden Kıral*'ın "*Ayna*"sı büyük ödülü kazandı.

* *Turizm Filmleri Festivali*'nde (Viyana), *Süha Ann'in Kapalıçarşı'da Kırk Bin Adım*" adlı kısa filmi, jüri şeref ödülü aldı.

* *Uluslararası İstanbul Sinema Günleri* düzenlendi:

* Altın Lale özel mansiyonu: *Ayna* (Erden Kıral)

* Eczacıbaşı Vakfı ödülü (1 milyon): *Bir Yudum*

Sevgi (Atıf Yılmaz)

* Üstün başarı belgesi *Pehlivan* (Zeki Ökten)

1986

* 185 film çekildi.

* *Varlık Film* (Lokman Kondakçı) şirketi kuruldu.

* *Erdoğan Kar, Nisan Akman, İsmail Güneş ve Tevfik Başer* ilk filmlerini çektiler.

* *Şahika Tekand, Sibel Turnagöl* sinemanın yeni oyuncularını olarak isimlerini duyurdular.

* Sinemaya yeniden ilgi doğdu. Ve seyirci sinemaya döndü.

* *Sinema, Video ve Müzik Eserleri Yasası* yürürlüğe girdi.

* *Atıf Yılmaz*'ın "*Aaahh Belinda*"sı, *Ömer Kavur*'un "*Anayurt Otel*", *Başar Sabuncu*'nun "*Asılacak Kadın*"ı, *Nesli Çölgeçen*'in "*Züğürt Ağa*"sı ve *Yavuz Turgul*'un "*Muhsin Bey*"i yılın en ilginç denemeleri oldular. Özellikle de *Ömer Kavur*'un kendine özgü sinemasıyla, *Macit Koper*'in oyunuyla, "*Anayurt Otel*", edebiyat-sinema ilişkilerinin ilginç bir örneği ortaya çıktı. Gene bir edebiyat uyarlaması olan "*Halkalı Köle*"yle *Ümit Efekan*, kendini aşan bir çıkış yaptı. Ve *Zuhal Olcay*'ın "*usta işi*"oyunu ayrıca dikkati çekti.

* **22. Antalya Film Festivali:**

- En iyi film: *Aaahh Belinda* (Atıf Yılmaz)

- En iyi 2. film: *Yılanların Öcü* (Şerif Gören)

- En iyi 3. film: *Adı Vasfiye* (Atıf Yılmaz)

- En iyi yönetmen: *Atıf Yılmaz* (*Aaahh Belinda*)

- En iyi senaryocu: *Yavuz Turgul* (*Züğürt Ağa*)

- En iyi görüntü yönetmeni: *Aytekin Çakmakçı*.

- En iyi özgün müzik: *Atilla Özdemiroğlu*

(Kurbağalar, Züğürt Ağa)

- En iyi kadın oyuncu *Müjde Ar* (Aaahh Belinda)

- En iyi erkek oyuncu: *Kadir İnanır* (Yılanların Öcü)

- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Fusün Demirel* (Züğürt Ağa)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Erdal Özyağcılar* (Yılanların Öcü)

- En iyi stüdyo: *Fono Film*.

- Jüri özendirme ödülü: *Beyaz Bisiklet* (Nisan Akman)

* *Uluslararası İstanbul Sinema Günleri*: En iyi üç film:

- *Adı Vasfiye* (Atıf Yılmaz)

- *Züğürt Ağa* (Nesli Çölgeçen)

- *Amansız Yol* (Ömer Kavur)

* *Kültür Bakanlığı'nın Teşvik Ödülleri*:

- *Züğürt Ağa* (Nesli Çölgeçen)

- *Gün Doğmadan* (İsmail Güneş)

- *Merdoğlu Ömer Bey* (Yusuf Kurçenli)

- *Beyaz Bisiklet* (Nisan Akman)

- *Kurbağalar* (Şerif Gören)

- *Kan* (Şerif Gören)

* *14. Strasbourg Film Şenliği*'nde (Fransa) "*Bekçi*"yle (Ali Özgentürk), "*Bir Avuç Cennet*" (Muammer Özer) ikincilik ödülünü paylaştılar.

* *11. Uluslararası Spor Filmleri Şenliği*'nde (Fransa) "*Pehlivan*" (Zeki Ökten) uluslararası Olimpiyat Komitesi ödülünü kazandı.

* "*Bir Avuç Cennet*" Türk sinemasına 2 ödül daha getirdi:

* *7. Kırsal Dünya Sinema Şenliği*'nde (Fransa) mansiyon verildi.

* *3. Uluslararası Göçmen Filmleri Festivali*'nde (İsveç) büyük ödülü aldı.

* *8. Nantes Üç Kıta Şenliği*'nde (Fransa) *Hülya Koç-*

yigit, "Kurbanlar"daki yorumuyla "en iyi kadın oyuncu" seçildi.

1987

* 185 film çekildi.

* *Sinema Eserleri Sahipleri Meslek Birliği* (Sesam) kuruldu.

* *Şahin Kaygun, Zülfü Livaneli, Engin Ayça, Orhan Oğuz, Ömer Uğur ve Yavuzer Çetinkaya* ilk filmlerini çektiler.

* *Zuhal Olcay, Şahika Tekand, Nur Sürer, Şerif Sezer, Fatoş Sezer ve Gülsen Tuncer* gibi "yıldız" olmayan, ama olgunluk çağını yaşayan kadın oyuncular yeni bir atağı gerçeleştirdiler.

* 24. *Antalya Film Festivali*:

- En iyi film: *Muhsin Bey* (Yavuz Turgul)

- En iyi 2. film: *Anayurt Oteli* (Ömer Kavur)

- En iyi 3. film: *Hayallerim, Aşkım ve Sen* (Atıf Yılmaz)

- En iyi yönetmen: *Ömer Kavur* (Anayurt Oteli)

- En iyi senaryocu: *Yavuz Turgul* (Muhsin Bey)

- En iyi görüntü yönetmeni: *Çetin Tunca* (Hayallerim, Aşkım ve Sen)

- En iyi özgün müzik: *Atilla Özdemiroğlu* (Muhsin Bey)

- En iyi kadın oyuncu: *Türkan Şoray* (Hayallerim, Aşkım ve Sen)

- En iyi erkek oyuncu: *Şener Şen* (Muhsin Bey)

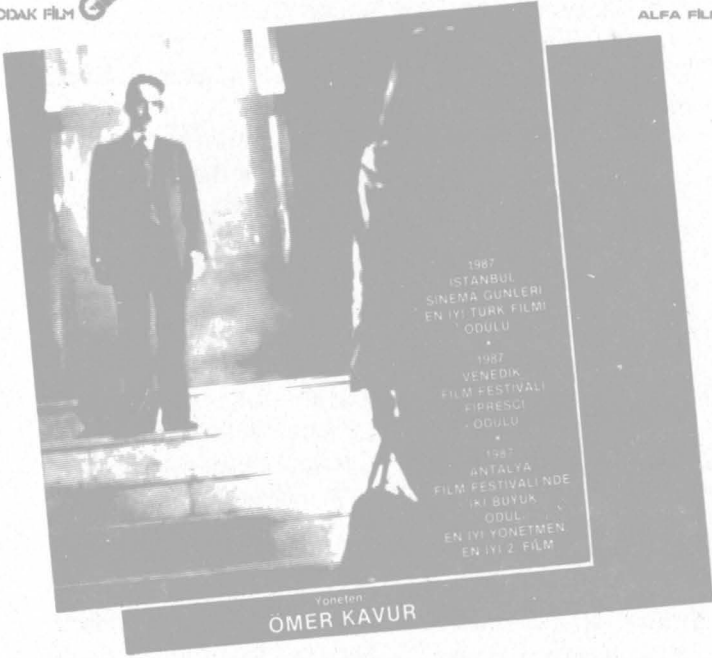
- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Hümeysra* (Asiye Nasıl Kurtulur?)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Uğul Yücel* (Muhsin Bey)

ODAK FİLM SUNAR

ODAK FİLM

ALFA FİLM

ANAYURT OTELİ

- ESER: YUSUF ATILGAN
GÖRÜNTÜ: ORHAN OĞUZ
MÜZİK: ATILLA ÖZDEMİROĞLU

MACİT KOPER - SERRA YILMAZ - ORHAN ÇAĞMAN
ŞAHİKA TEKAND-OSMAN ALYANAK-YAŞAR GÜNER
ARSLAN KAÇAR-CENGİZ SEÇİCİ-SONGÜL ÜLKÜ
ÜLKÜ ÜLKER-OSMAN ÇAĞLAR-ORHAN BAŞARIR-KEMAL İNCİ

- Sinema onur ödülü: *Metin Erksan*

* *Uluslararası İstanbul Sinema Günleri*

- En iyi film: *Anayurt Otel*

* *Kültür Bakanlığı "sinema teşvik ödüllerini 8 milyona çıkardı:*

- *Muhsin Bey* (Yavuz Turgul)

- *Bir Kırk Bebek* (Nisan Akman)

- *Gece Yolcuğu* (Ömer Kavur)

- *Hafız Yusuf Efendi* (Türker İnanoğlu)

- *İpekçe* (Bilge Olgaç)

* *13. Uluslararası Santarem Film Festivali* 'nde (Portekiz) "*Bir Avuç Cennet*" (Muammer Özer) senaryo dalında birinci seçilip "*Altın Buket*" ödülünü aldı. Ayrıca "*en iyi film*" ödülü "*Bronz Buket*"i kazandı.

* *44. Uluslararası Venedik Film Şenliği* 'nde "*Anayurt Otel*" Uluslararası Sinema Yazarları Fedarasyonu (Fibresci) ödülünü, *Ermanno Olmi*'nin "*Hanımefendiye Uzun Ömürler*" adlı filmiyle paylaştı.

* *8. Valencia Akdeniz Film Festivali* 'nde "*Anayurt Otel*", İtalyan yönetmen *Mazzacura*'nın "*İtalyan Gecesi*" adlı filmiyle üçüncülük ödülü *Bronz Madalya*'yı paylaştı.

* *9. Nantes 3. Kıta Film Şenliği* 'nde "*Anayurt Otel*" büyük ödülü kazandı. Ayrıca *Macit Koper* "*en iyi erkek oyuncu*" seçildi.

* *San Sebastian Film Şenliği* 'nde "*Yer Demir Gök Bakır*" (Zülfü Livaneli) *Hristiyanlar Sinema Örgütü* (Ocic) ödülünü kazandı.

1988

* 108 film çekildi.

* *Mahinur Ergun* (Gece Dansı Tutsakları), romancı-öykücü *Füruzan* ve ressam *Gülsün Karamustafa* (Benim Sinemalarım) ilk filmlerini gerçekleştirdiler.

* *Soder, Sinema Oyuncuları Derneği* kuruldu.

* Devlet Bakanı *Adnan Kahveci*, "yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekmeyi amaçlayan Off-Shore Media projesi"ni sundu.

* Himaye edilmeye muhtaç sinema sanatçıları için yapılacak "huzurevi"nin temelini Başbakan *Turgut Özal* attı.

* 1. *Ankara Film Şenliği* düzenlendi:

- En iyi film: *Herşeye Rağmen* (O Oğuz)

- En iyi 2. film: *Bez Bebek* (Engin Ayça)

- En iyi 3. film: *Dolunay* (Şahin Kaygun)

- En iyi yönetmen: *Orhan Oğuz*

- En iyi görüntü yönetmeni: *Salih Dikişçi* (Dolunay)

- En iyi senaryo: *Engin Ayça* (Bez Bebek)

- En iyi müzik: *Cahit Berkay* (Herşeye Rağmen, Çark, Sis)

- En iyi kadın oyuncu: *Şerif Sezer* (Herşeye Rağmen)

- En iyi erkek oyuncu: *Talat Bulut* (Herşeye Rağmen)

- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Derya Yücel* (Bir Kırk Bebek)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Orhan Çağman* (Bir Kırk Bebek)

* *Foto Kino Fuarı*'nda (Köln) "Yer Demir Gök Bakır"daki görüntüleriyle *Jurgen Jürges* Alman Kamera ödülü aldı.

* *Cannes Film Şenliği*'nde "Herşeye Rağmen" (Orhan Oğuz) gençlik ödülü aldı.

* *5. Avrupa Sinema Festivali*'nde "Herşeye Rağmen" (eleştirmenlerin seçtiği Avrupa'nın en iyileri bölümünde) birincilik ödülü kazandı.

* *36. San Sebastian Film Festivali*'nde "Muhsin Bey" (Yavuz Turgul), jüri özel ödülü aldı.

* *37. Uluslararası Mannheim Film Festivali*'nde (Almanya) "Herşeye Rağmen" 20 bin marklık büyük ödülü

kazandı.

* 25. *Antalya Film Festivali*:

- En iyi film: *Gece Yolculuğu* (Ömer Kavur)
- En iyi 2.film: *Dolunay* (Şahin Kaygun)
- En iyi 3. film: *Zincir* (Korhan Yurtsever)
- En iyi yönetmen: *Ömer Kavur*
- En iyi Senaryo: Seçilmedi.
- En iyi görüntü yönetmeni: *Salih Dikişçi*
(*Gece Yolculuğu*)
- En iyi özgün müzik: *Atilla Özdemiroğlu*
(*Gece Yolculuğu*)
- En iyi kadın oyuncu: *Gülşen Bubikoğlu*
(*Kurtar Beni*)
- En iyi erkek oyuncu: *Aytaç Arman* (*Gece Yolculuğu*)
- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Fatoş Sezer*
(*Kurtar Beni*)
- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Tanju Gürsu*
(*Kurtar Beni*)
- Sinema onur ödülü: *Süreyya Duru*.

* 8. *Uluslararası Amiens Film Şenliği*'nde "Bez Bebek"teki yorumuyla *Hülya Koçyiğit* "en iyi kadın oyuncu" seçildi.

* Paris'te "*Yılmaz Güney filmleri toplu gösterisi*" düzenlendi.

* *Kültür ve Turizm Bakanlığı* ödülleri:

- * *Herşeye Rağmen* (Orhan Oğuz)
- *Ada* (Süreyya Duru)
- *Av Zamanı* (Erden Kıral)
- *Dolunay* (Şahin Kaygun)
- *Kurtar Beni* (Halit Refiğ)
- *Selamsız Badosu* (Nesli Çölgeçen)
- Özel ödül: *Lütfi Ö.Akad*

1989

* 103 film çekildi.

* *Selim İleri "Hiçbir Gece"* yle ilk yönetmenlik denemesini gerçekleştirdi.

* *Kadir İnanır "Karılar Koşuşu"*ndaki *Kemal Tahir* rolüyle sanat yaşamının en usta oyununu sergiledi.

* *Film Yönetmenleri Demeği* (Film-Yön) kuruldu.

* Türk sinemasının 75. yılı kutlandı. Sinema ile ilgili tüm kuruluşlar "*Türk Sineması Günü*" adlı bir bildiri yayınladılar.

* *Ertem Eğilmez*'in "*vasiyet filmi*" "*Arabesk*", Türk sinemasının geçmişini kara bir mizahla sorgulayan ilginç bir deneme oldu. Ve tüm ülkede bir milyon aşan bir gişe hasılatıyla sinema tarihimizin en büyük rekorunu kırdı.

* 2. *Ankara Film Şenliği*

- En iyi 1. film: *Av Zamanı* (Erden Kıral)

- En iyi 2. film: *Bir Tren Yolculuğu* (Tunca Yönder)

- En iyi 3. film: *Üçüncü Göz* (Orhan Oğuz)

- En iyi yönetmen: *Erden Kıral*

- En iyi senaryo: Verilmedi.

- En iyi görüntü yönetmeni: *Orhan Oğuz* (*Üçüncü Göz*)

- En iyi özgün müzik: *Sarper Özsan* (*Av Zamanı*)

- En iyi sanat yönetmeni: *Haşim Tuğ* (*Bir Tren Yolculuğu*)

- En iyi ışıklandırma: *Kahraman Kongar* (*Bir Tren Yolculuğu*)

- En iyi kurgu: *Mevlut Koçak* (*Arkadaşım Şeytan*)

- En iyi kadın oyuncu: *Zuhal Olcay* (*Dünden Sonra Yarından Önce*)

- En iyi erkek oyuncu: *Kemal Sunal* (*Düttürü Dünya*)

- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Gülşen Tunçer* (Bir Tren Yolculuğu)
- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Ali Poyrazoğlu* (Arkadaşım Şeytan)
- Ümit veren yeni oyuncu: *Meral Konrad* (Üçüncü Göz)
- Özel ödül: *Nevin Aypar*
- * 8. *İstanbul Uluslararası Film Festivali*
- En iyi film: *Uçurtmayı Vurmasınlar* (Tunç Başaran)
- Üstün başan belgesi: *Üçüncü Göz* (Orhan Oğuz)

* 10. *Akdeniz Film Festivali*'nde (Valencia) "*Sis*" (Zülfü Livaneli) büyük ödül "*Altın Palmiye*"yi Yugoslav yönetmen *Goran Markoviç*'in "*Buluşma Noktası*" adlı filmiyle paylaştı. Ve aynı festivalde "*Uçurtmayı Vurmasınlar*" (Tunç Başaran) ikincilik ödülü "*Gümüş Palmiye*"yi aldı.

* *Akdeniz Sinemaları Buluşması*'nda (Fransa-Montpellier) "*Sis*", büyük ödülü kazandı.

1990

* *Yılmaz Güney*'in "*Umut*" adlı "yasaklı" başyapıtı Danıştay Kararıyla İstanbul sinemalarında ikinci kez vizyona girdi.

* *Kültür Bakanlığı* üç gün süren "*Türk Sinema Kurultayı*"nı düzenledi.

* 3. *Ankara Film Şenliği*:

- En iyi film: *Med Cezir Manzaraları* (Mahinur Ergun)
- En iyi 2. film: *Bütün Kapılar Kapalıydı* (Memduh Ün)
- En iyi 3. film: *Film Bitti* (Yavuz Özkan)
- En iyi yönetmen: *Mahinur Ergun*.
- En iyi senaryo: *Süheyla Acar Kalyoncu*

(Bütün Kapılar Kapalıydı)

- En iyi görüntü yönetmeni: *Ertunç Şenkay*

(Büyük Yalnızlık)

- En iyi özgün müzik: Verilmedi.

- En iyi kurgu: *Memduh Ün* (Bütün Kapılar Kapalıydı)

- En iyi ışıklandırma: *Süleyman Çekiç*

(Bütün Kapılar Kapalıydı)

- En iyi kadın oyuncu: *Zuhal Olcay* (Med Ce-
zir Manzaranı)

- En iyi erkek oyuncu: *Kadir İnanır* (Med Ce-
zir Manzaranı)

- En iyi yardımcı kadın oyuncu: *Meral Oğuz*
(Film Bitti)

- En iyi yardımcı erkek oyuncu: *Halil Ergun*
(Film Bitti)

- En iyi stüdyo: *Fono Film*

- Umut veren yeni kadın oyuncu: *Ashı Altan*
(Bütün Kapılar Kapalıydı)

- Umut veren erkek oyuncu: *Uğur Polat*
(Bütün Kapılar Kapalıydı)

- Umut veren yeni senaryo yazarı *Süheyla*
Acar Kalyoncu (Bütün Kapılar Kapalıydı)

- Seçiciler kurulu özel ödülü: *Şahin Gök* (Po-
nente Feneri)

- Afsad özel ödülü: *Bilge Olgaç*.

* 9. İstanbul Uluslararası Film Festivali:

* Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı en iyi film ödülü: *Karart-
ma Geceleri* (Yusuf Kurçenli)

* Jüri Özel ödülü: *Bütün Kapılar Kapalıydı* (Memduh
Ün)

* *Yücel Çakmaklı*, "Minyeli Abdullah"la İslamcı si-
nemanın yeni bir örneğini verdi. Ve yıllar sonra ilk kez si-
nemalarda, "haremlik-selamlık" usulüyle, yani kadınlarla
erkeklerin ayrı ayrı izleme koşulunu getiren film, ayrıca

Türkiye genelinde "gişe rekorları" kırdı.

* Türk filmlerini, özellikle de ülke sinemalarını ellerine geçirip bir "tekelleşme" kuran Amerikan majörlerine karşı korumak amacıyla yüzde 25 yerli film oynatan ve yabancı filmlere de "dublaj yasağı" getiren yeni "yasa tasarısı" çeşitli tartışmalara yol açtı.

- BİTTİ -

Agah Özgüç, gerçekten kendisini sinemaya adanmış bu dünyanın bütün girdisini çıktısını tüm ayrıntılarıyla kavramış bir gazeteci-yazardır. Biz bilim adamları Agah Özgüç'lere çok şey borçluyuz.

Prof. Dr. Jur. Âlim Şerif ONARAN

Türk sinemasıyla en ufak bir ilginiz varsa Agah Özgüç adı size hiç yabancı gelmeyecektir.

Hasan PULUR

Agah Özgüç resmi kurumların yapması gereken bir işi, yıllardır tek başına yerine getirmeye çabalıyor, üstelik yaptığıyla nice iddialı kişilerden daha yararlı oluyor sinemamıza.

Atilla DORSAY

Türk aydınının kendi sinemasını aşağı gördüğü bir şaşkın dönemde Agah Özgüç çıkıyor ortaya ve hayal etmesi bile imkânsız bir işi gerçekleştiriyor.

Erman ŞENER

Agah Özgüç, gerçek bir sinema yazarıdır. Hatta gerçek bir sinema belgescisi...

Mahmut T. ÖNGÖREN

Agah Özgüç, sinemamızın geçmişine yönelik çalışmalarda biricik arşivcimizdir.

Sungu ÇAPAN